n 03

nemunas

2017 **03**

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas

Algirdas Julius Greimas

Antanas Sutkus

Gintaras Patackas

Vytautas Tomaševičius

Vilija Vitkutė

3[50] €

9 770134 314021

KALBOS KVADRATAS

ERIKA DRUNGYTĖ

„Kaip gera žinoti iš anksto...“, kadais Algimantą Baltakį dainavo visų mylimas ir, regis, kiekvienam lietuviui pažįstamas, labai savas, artimas Vytautas Kernagis. Tikrai, būtų gera iš anksto žinoti, kada į balą krisi, kada iš jos sausas nekelsi, kada velnias už liežuvio patemps, o kada pjausi, ko nesėjęs. Ir nors mes labai dažnai esame niekuo dėti, kalti kiti, nes juk ratams lengviau ne dėl mūsų, o dėl to, kad boba iš jų išlipo, retkarčiais galėtume ir po kojomis pasižvalgyti. Va – žemė yra žemė, nes žemai, po ją rakinėjasi kovarnis, nes panašus į varną, tik parskrenda kovo mėnesį. Ir laisvas yra tas, kuris paleistas, išleistas: vanduo – iš ledo, žiedas – iš pumpuro, kraujas – iš venos, drąsa – iš baimės. Viskas kalboje: žodžio reikšmės, garsų sankabos, lyčių santykiai, skyrybos pustoniai, prasmių kirčiai, priegaidžių dainos...

Kitaip tariant, niekur toli nereikia keliauti – nei Indija labiau nušvitina, nei kalnai prie Dievo priartina, tik protas viską judina, sumaišo, prisigalvoja. Jei sugebėsi save iš minties narvo išleisti, kaipmat nurimsi. Išmintis yra rami, nesitranko po svetimybes. Viena svarbiausių pasaulio pažinimo priešpriešų lietuvio būde – aiškus apsisprendimas dėl vienokio elgesio su svetimu ir kitokio su savu. O tas svetimas, svetys iš kitos giminės, genties, šalies, savu tampa labai sunkiai. Kiek jam reikia geležinių klumpių sudėvėt ir kiaurasamčiu vandens prisemt... Stengiasi, pluša, bet ne visada įsileidžiamas. Su savais lengviau – net galvon nešauna rūpintis savu, nes savaime yra, ir tiek. Taip ir kalba, tokia iki skausmo pažįstama, kad įsiklausyti, pralukštenti, pasižiūrėti iš šono, atrodo, visai ne mūsų reikalas.

Iki semiotikos, žinoma, daugeliui baisoka irtis, kiek per platūs vandenys, jūra –ne mūsų stichija. O iki Vy-tauto? Kodėl jis ne tik iš visų bendravardžių išskirtas Didžiojo pravarde, bet ir šimtmečiai po jo mirties taip trūkstamu tautos herojumi virto, po jo vardo vėliava visi susivienyti įstengė? Atitiko kirvis kotą, sakytų seni žmonės. Vardo reikšmės buvo įkūnytos. Ir atsitiko prasmė. O kitas Vytautas, kuris dainavo, mažiau vydėjo, regėjo tautą? Ne mažiau, tik kitaip. Anas tautą labai plačiai matė ir ją iš jos pačios išvedė, skirtingas tautas sujungdamas į karalystę, valstybę, politinę sąjungą. O šis, dainų Vytautas, per kalbą – kokia graži jo lūpose buvo kalba! – ir poeziją tautos dvasią įprasmino, geluonį apčiuopė, todėl labai savas, jaukus atrodė.

Prasmingas žmogus gali žemyn žiūrėti, nosim žemę arti, o toli matyti. Juk nesvarbu, kaip josi – žingine, risčia ar šuoliais. Svarbu suprasti, ką apžergęs esi – savą žirgą ar svetimą. Su savu, paties išugdytu, mylimu, gerbiamu, brangiu ir svetur neprapulsi, o svetimas, nesuprastas, nejaučiamas ir nuosavam lauke kaulelius gali išbarškinti. Šventraščius pakartodamas apie tai paskutinėje savo knygoje dar vienas Vytautas rašė, Bložė: „jūsų – tautos žmonių – širdys suakmenėjusios, ausys / užsikimštos, akys / užmerktos, užsirištos: kad tik / nepraregėtų, kad – širdys – neišgirstų, kad – / neatsiverstumėt, neįtikėtumėt“. Kažin, kodėl akis išleisti laisvėn būna daug sunkiau, nei joms instrukcijas rašyti ir koreguojančiais akiniais pabalnoti...

Mėnesinio kultūros ir meno žurnalo **nemunas**

2017 **03** ___ *turinys*

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas
2017 m. kovas, Nr. 3 (984)
ISSN 0134-3149
Leidžiamas nuo 1967 m. balandžio mėn.

M. Daukšos g. 34, 44283 Kaunas
El. p. nemunasredakcija@gmail.com

Steigėjas – Lietuvos rašytojų sąjunga
(SL Nr. 405)

VYRIAUSIOJI REDAKTORĖ – Erika Drungytė
Tel. +370 614 13883
El. p. nemunasredakcija@gmail.com

REDAKCIJA:
Gražina Viktorija Petrošienė (tel. +370 686 20649)

REDAKCINĖ KOLEGIJA:
Rita Bany, Zita Bružaitė (LKS), Gintaras Česonis (LFS), Gediminas Jankauskas (VDU), Saulius Keturakis (KTU), Edita Kiznienė, Eglė Petreikienė, Vidas Poškus (LDS)

DIZAINERIS – Darius Petreikis (UAB „Mamaika")
KALBOS REDAKTORĖ – Milda Kiaušaitė

VIRŠELYJE: Hanna Turi. Muzikinio klipo *Some Kind of Hell* nuotrauka. Kūno tapyba – Vilija Viktutė, fotografas - Malin Sydne

Spausdino KOPA® www.kopa.lt

Tiražas 1400 egz.

Rankraščių nerecenzuojame ir negrąžiname. Redakcija neatsako už reklamų turinį.

Visos teisės saugomos. © NEMUNAS, 2017. Kopijuoti ir platinti žurnale publikuojamą medžiagą galima tik gavus raštišką redakcijos leidimą.

Rėmėjai

SPAUDOS, RADIO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

ASOCIACIJA LATGA

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA

Algirdui Juliui Greimui – 100 4 — 6

Praėjus metams po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo ir likus metams iki semiotiko Algirdo Juliaus Greimo mirties, vienoje Paryžiaus kavinių jį sutiko literatūros kritikė UGNĖ KARVELIS. Dvi Prancūzijoje gyvenusios nuostabios asmenybės lietuviškais vardais aptarė aistringus santykius su kalba ir žodžiais.

Valentinas Sventickas 7 — 11

NUFOTOGRAFUOTI RANKAS. Gyvas ir labai atviras literatūros kritiko VALENTINO SVENTICKO, fotografo ANTANO SUTKAUS ir buvusio kultūros ministro LIONGINO ŠEPEČIO pašnekesys apie kultūros ir valdžios, menininkų ir valdininkų santykius LTSR, kūrybos žmonių gyvenimo užkulisius, asmeninį gyvenimą.

Gintaras Patackas 12 — 15

Lietuvių poezijos reformatorius, miesto ekspresionistas Gintaras Patackas – Kauno dalis, reiškinys, ženklas. Keista, kad rašytojas iki šiol nejvertintas aukščiausiais šalies apdovanojimais už kūrybą. Jo maištas eilėraštyje toks panašus į mūsų sielų maištą, galiausiai virtusį tikra nepriklausomybe.

Hipių alėja 16— 19

Rita Bany VLADAS IR ALFREDAS – VYRUČIAI IŠ KITO PASAULIO. Nuostabi istorija apie lietuvio Vlado ir latvio Alfredo draugystę, iki šių dienų išlaikytą hipišką įvaizdį, keliones nuo Kauno iki Rygos, nuo Klaipėdos iki Viljandžio, bendrus baltų ir estų renginius. Ir, žinoma, visus to meto skaudulius – sovietinę kariuomenę, psichiatrines, pabėgimą iš TSRS, persekiojimus.

Vytautas Tomaševičius 20 — 25

KAIP TAPYBOJE PAVAIZDUOTI SIELĄ? Menotyrininkas Vidas Poškus apie dailininką Vytautą Tomaševičių sako, kad jo paveikslai ne tik vaizduoja kūną, bet ir įvaizdina sielas, kurias identifikuoti Vytauto kompozicijose nesudėtinga – tai iš juodų, tamsių linijų sudaryti organizmai, keičiantys siluetus.

Nicolas Bourriaud 26 — 28

IDĖJŲ SALYNAS: KITA MODERNUMO FORMA. „Linkstu manyti, kad aukščiausias politinis meno uždavinys – išlaikyti mus visus budrumo būsenoje. Jis palaiko gyvybę idėjos, kad pasaulį galima pakeisti," –samprotauja prancūzų meno teoretikas ir kuratorius NICOLAS BOURRIAUD, kalbėdamasis su filosofu KRISTUPU SABOLIUMI.

Jeronimas Brazaitis 29

JOYCE'AS IR MES. Tik Jameso Joyce'o skaitytojai tikrai supras, koks svarbus ir niekada nesibaigsiantis darbas yra šio rašytojo gyvenimo ir kūrybos tyrinėjimas. Airiams labai pasisekė, kad Joyce'as yra jų tautietis. O kauniečiams – kad turi įžymiojo airio kūrybos vertėją Jeronimą Brazaitį.

Zita Bružaitė 30— 31

VYTAUTO BARKAUSKO NUTOLUSIO LAIKO MUZIKA. Lietuvoje bemaž visi XX a. trečiajame dešimtmetyje gimę berniukai pavadinti Vytautais, nes minint 500-ąsias valdovo mirties metines ne tik statyti paminklai, bet jo garbei vienyta tauta ir kurta valstybė. Šimtai talentingų tos kartos žmonių įrašyti į garbingas kūrėjų gretas. Tarp jų ir Vytautas Barkauskas – iki šių dienų vienas šiuolaikiškiausių mūsų kompozitorių.

Vilija Vitkutė 32 — 39

Edita Grudzinskaitė (NE)SĖKMĖS ISTORIJA... Vilija Vitkutė, prieš du metus Švedijoje išrinkta metų menininke, yra jauniausia ir vienintelė šią premiją pelniusi imigrantė per visą šimtmetį. Lietuvoje girdėjusi tik „esi beviltiška", svetur ji – įvertinta dailininkė, režisierė, kūno tapytoja, fotografė, performansų kūrėja, prodiuserė.

Gaiva Paprastoji 40 — 43

FOTOGRAFIJOS „MASTERCLASS": SVARBIAUSIA – KAS NEMATOMA. Olandijoje du dešimtmečius gyvenanti ir kurianti menininkė Gaiva dažnai kaip menotyrininkė, fotografijos žinovė atvyksta į gimtąjį Kauną. Šis jos tekstas – reta proga pasižvalgyti po Roterdamo fotografijos galerijas, susipažinti su pasaulio fotografų vardais, jų kūrybos esminiais bruožais.

Julija Davidavičiūtė 44 — 45

SPAT'. Šiuolaikines vaikų ir tėvų santykių problemas, vis dažniau šiandieninėje visuomenėje įgyjančias skaudžias ar net tragiškas formas, apčiuopia jaunos rašytojos kūrinys „Spat'".

Andrius Labašauskas 46 — 49

Keisti, kiek fantasmagoriški objektai, skraidantys erdvėje... Andrius Labašauskas juos vadina skulptūromis. Menotyrininkai – fotomanipuliacijomis. „Pats savo darbų nejvardinčiau kaip meninės fotografijos, bet jei kažkas norėtų taip pavadinti, neprieštaraučiau", – juokiasi menininkas.

Ingrida Ragelskienė 50 — 51

KELETAS ŠTRICHŲ AMŽININKO PORTRETUI. Trisdešimt ketverių Artūras Areima – stulbinamai produktyvus režisierius, pastatęs jau dvidešimt spektaklių. Koks jo kūrybinis kelias iki AAT teatro sukūrimo? Kaip atsirado „nonkonformistinis, ekshibicionistinis, dekonstrukcinis ir isterinis aktas" ir koks jo naujausias spektaklis apie Antikristą?

Artis Ostups 52 — 53

Istorijos, kultūros, religijos artefaktai atgyja jauno latvių poeto ir filosofo eilėraščiuose. Bet keistas, iš XIX a. padvelkiantis kvapas, stebina – taip organiškai šios detalės įaustos į XXI a. tekstus.

Edita Grudzinskaitė 54 — 56

GODO, TEATRO DIENOS IR SCENOS UŽDANGOS BELAUKIANT. Minėdami Teatro dieną negalime neprisiminti jo ištakų, persirgtų ligų, nepakalbėti apie šiandieną. Nuotaikingas Editos Grudzinskaitės straipsnis apie teatro vystyklus ir teatralų šventę Kauno autobusų stotyje, kuri gali tapti ir pakylančia, ir nusileidžiančia uždanga.

Lukas Šidlauskas 56 — 57

Kas yra kritikas? Tai nekuriantis, bet kūrybą geriausiai išmanantis žmogus, galintis vienus menininkus iškelti, o kitus nublokšti į patvorį. Elitinių kritikų balsu prabilęs Lukas negailestingas – naujausią Scorsese'ės šedevrą „užcelofanuoja" mirtinai.

Meno ABĖCĖLĖ 58 — 60

Kartu su meno kritikais Vidu Poškum ir Ignu Kazakevičium tęsiame linksmosios menotyros kursą, iliustruotą Miglės Anušauskaitės komiksais.

PRENUMERATA

Indeksas 5589
Prenumeratos kaina mėnesiui – 2,75 Eur
Prenumerata priimama visuose pašto skyriuose, internetu www.post.lt, www.prenumerata.lt ir redakcijoje
Dėl prenumeratos ir platinimo užsienyje teiraukitės el. paštu nemunasredakcija@gmail.com

www.nemunas.net kulturosnemunas

PAGRINDINIS ŽODIS – ALGIRDAS JULIUS GREIMAS

KALBINA UGNĖ KARVELIS

Kadras iš dokumentinio filmo „Greimas“ (rež. Saulius Beržinis, 1991)

Algirdas Julius Greimas per savo gyvenimą davė daugybę interviu įvairiausiomis temomis, kurias užduodavo pati proga ir Greimą šnekinusių asmenybių akiratis bei interesai. Dialogo forma Greimas ne kartą pasakojo ne tik apie savo semiotikos projektą, jo santykį su gretimomis filologijos ir antropologijos disciplinomis, bet ir apie savo biografiją, susipynusią su Lietuvos ir Europos istorija pačių asmeniškiausių patirčių plotmėje. Šis pokalbis ypatingas tuo, kad tai vienas paskutiniųjų Greimo interviu, jame blyksteli bene visos jam kada nors rūpėjusios temos. Lietuviškai šis pokalbis publikuojamas pirmą kartą. Tekstas parengtas spaudai pirmajame knygos „Algirdas Julius Greimas. Asmuo ir idėjos“ tome, kurį netrukus išleis leidykla „Baltos lankos“.

Jūratė Levina

Greimo semiotika pripažįstama visame pasaulyje. Pritaikęs visuotinę semantinę teoriją literatūros tekstų analizei, ėmęsis tyrimų tokiose įvairiose srityse kaip antropologija, kalbotyra, folkloras, mitologija, fenomenologija, šis lietuvis, seniai tapęs Prancūzijos piliečiu, sukūrė mąstymo sistemą ir įvedė universaliai pritaikomus mokslinio tyrimo metodus, kurių kertiniu akmeniu išlieka 1966-aisiais pasirodžiusi ir į daugybę kalbų išversta knyga „Struktūrinė semantika“. Visa šiuolaikinė „naratologija“, tyrinėjanti įvairiausias naratyvines sistemas – tekstus, filmus, atvaizdus, – jam yra nepaprastai skolinga.

1917-aisiais Tuloje, centrinėje Rusijoje gimusiam Algirdui Juliui Greimui daugiausia davė studijos Prancūzijoje: iš pradžių Grenoblyje, kur 1939-aisiais gavo filologijos licenciatą, vėliau Paryžiuje, kur 1949-aisiais apgynė disertaciją. Jo pirmasis straipsnis buvo skirtas Don Kichotui, jis 1943-aisiais publikuotas Šiauliuose leistame žurnale „Varpai“[1].

Vėliau Greimas dėstė Aleksandrijoje (1950–1958) ir Ankaroje (1958–1962). Nuo 1965-ųjų jis – bendrosios semantikos profesorius Paryžiaus Praktinėje aukštųjų studijų mokykloje *(École pratique des hautes études*), kur nuo 1968-ųjų Socialinės antropologijos laboratorijoje vadovavo Semiolingvistinių tyrimų grupei (*Groupe de recherches sémio-linguistiques*).

1990-aisiais išėjęs į pensiją, Greimas ir toliau kas mėnesį vedė seminarą Paryžiuje, kur susirinkdavo tyrėjai iš viso pasaulio. Mes susitikome 1991-ųjų pavasarį, likus metams iki mokslininko mirties, vienoje Sen Žermeno bulvaro kavinių, kad pasišnekučiuotume apie jo gyvenimo kelius ir zigzagus.

Net ir po sunkios darbo dienos Greimo mėlynų akių žvilgsnis šelmiškai spinduliavo pro storus akinių stiklus.

Algirdas Julius Greimas: Už galimybę pažinti Prancūziją turiu dėkoti ponui Hitleriui. Jam paskelbus boikotą lietuviškiems žemės ūkio produktams, mūsų vyriausybė atsakė vokiškas gimnazijas pakeisdama prancūziška licėjų sistema. Iš karto ėmė trūkti mokytojų ir daugiau nei trys šimtai jaunų lietuvių gavo stipendijas. Man pasisekė atsidurti tarp jų, nors buvau pradėjęs teisės studijas. Tokiu būdu 1936-aisiais, Liaudies fronto metais, atvykau į „stebuklų šalį“ ir iškart pamačiau, kaip puikiai veikia prancūzų demokratija.

Buvau devyniolikmetis jaunuolis ir svajojau apie literatūrą. Poetas Kossu-Aleksandravičius, kuriam tuo metu buvo trisdešimt treji, mane paprotino: „Klausyk, berneli, literatūros nesimokoma – ją arba myli, arba ne. Rinkis ką nors praktiška!“ Štai taip aš tapau kalbininku.

Ugnė Karvelis: Vis dėlto jūs dėstėte literatūrą, pavyzdžiui, Aleksandrijoje.

A. J. G.: Aš dėsčiau viską. Tapau Dievo Motinos pensionato (*Collège de la Mère de Dieu*) vyresniosios numylėtiniu. Roland'as Barthes'as (Rolanas Bartas) išvykdamas man paliko šias pareigas, kad galėčiau prisidurti prie algos universitete. Pradėjau nuo pamokų antrai klasei, o galiausiai ėmiau mokyti filosofijos, ko niekad nebuvau daręs. Buvo nepaprastai linksma.

U. K.: Kaip susidomėjote mitologija ir folkloru?

[1] Algirdas Julius Greimas, „Cervantes ir jo Don Kichotas“ [recenzija: Miguel de Cervantes, *Išmoningasis idalgas Don Kichotas iš La Mančos*, vertė Pulgis Andriušis, Kaunas: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1942], in: *Varpai. Literatūros almanachas*, Šiauliai, 1943, Nr. 1. P. 221–227.

A. J. G.: Nuo pirmojo puslapio įsimylėjau Lévi-Straussą (Levi-Štrosą), ypač perskaitęs jo „Įvadą Marcelio Mausso knygai“. Supratau, kad jis siūlo visiškai naują suvokimo būdą. Nepamirškite, kad tuo metu sociologija domėjosi pirmykštėmis visuomenėmis; žodinė tradicija buvo laikoma gyva stichija, perduodančia kažką svaraus. Taip man atsivėrė ir dalis mano vaikystės peizažo…

Mano tėvui buvo kilusi puiki mintis nuo dešimties metų kiekvieną vasarą trims mėnesiams išsiųsti mane į kaimą lauko darbams. Būtent ten supratau, kas yra – nesakyčiau „pirmykštis“, veikiau „betarpiškas“, ekologiškas – gyvenimas. Priklausau trečiajai inteligentijos kartai, tad ryšys su žeme buvo nutrauktas. Bet šios viešnagės kaime suteikė galimybę pasisemti iš gyvosios tautosakos, iš literatūros šaltinių.

U. K.: O kaip antropologija?

A. J. G.: Ją taip pat atradau skaitydamas. Nuo Lévi-Strausso indėnų perėjau prie Malinowskio, o vėliau pastoriaus Leenhardto (Lynharto), kuris aistringai rašė apie Polineziją. Įsimylėjau mitologiją. Nežinau, ar mes ją paveldime, ar įgyjame, bet mane užvaldė šventybės pajautimas. Tai – būdas išvysti besikeičiantį pasaulį; jautiesi apsuptas simbolių.

U. K.: Jūs grįžote į Lietuvą ir skaitėte paskaitas Vilniaus universitete tuo metu, kai mažai kas ten važiuodavo. Kokia tai buvo patirtis?

A. J. G.: Skaičiau keletą paskaitų, vedžiau seminarus 1971 m. ir vėliau, 1979 m. Pirmą kartą atmosfera vis dar stipriai dvelkė stalinizmu, slaptoje pažymoje buvau pavadintas fašistų vadu. 1979-aisiais viskas pasikeitė: mano seminarai buvo organizuojami atvirose auditorijose, kur visi uždavinėjo klausimus, vyko tikras dialogas. Priešais mane sėdėjo apie tris šimtus įvairių disciplinų dėstytojų. Jų smalsumas buvo beribis, jie norėjo sužinoti viską apie psichoanalizę, įvairius terapijos būdus, naujausias literatūros madas… bet taip pat ir apie biologiją! Man svarbiausi buvo ryšiai, kuriuos užmezgiau su dailininkais, rašytojais, poetais, muzikais.

U. K.: 1979-aisiais lietuvių kalba išleidote studiją „Apie dievus ir žmones“. Joje mūsų mitams ir pasakoms pritaikėte struktūrinės semantikos principus. Kaip atsirado ši studija?

A. J. G.: Ėjau dviem keliais. Mano vedlys buvo Lévi-Straussas su savo struktūrine mitų analize. Be to, jis atkreipė mano dėmesį į anglų kalba išleistą rusų veikalą, kurio autorius Vladimiras Proppas (beje, pavolgio vokietis) nagrinėjo stebuklines savo šalies pasakas[2]. Taigi, man pavyzdžiu buvo pirmojo analizė „į gylį“ ir antrojo analizė „į plotį“. Sujungiau abu metodus, kad pateikčiau tam tikrą „naratyvinę“ analizę. Vieną dieną tariau sau: „Esu lietuvis, po velnių! Kam nagrinėti rusų pasakas, kai turime neištyrinėtus savo lobius?“ Taigi atlikau kelias analizes ir išspausdinau jas prancūzų kalba kartu su kitais savo semiotikos darbais. Tada ėmiausi tyrimų lietuvių kalba ir prancūziškai dirbti nebeišėjo. Taip atsirado „Apie dievus ir žmones“.

U. K.: Kokia kalba buvo parašytas knygos rankraštis?

A. J. G.: Pirmieji septyniasdešimt puslapių – prancūziškai. Vėliau teko juos perrašyti lietuviškai. Dvikalbystė yra siaubinga padėtis, ypač jei tave domina kalbos syvai. Patarlės, mįslės, frazeologizmai – viskas, kas suteikia kalbai žavesio – dažnai būna neišverčiami. Mano argumentavimas, visa tai, kas siejosi su abstrakcijomis, teorija, liko prancūziškas, o pavyzdžiai – lietuviški. Jaučiausi visiškai pasimetęs.

U. K.: Ar būna, kad galvojate, mąstote lietuviškai?

A. J. G.: Man reikia pusvalandžio, kad „persijungčiau“ į lietuvių kalbą, kad imčiau taisyklingai kalbėti… Mąstyti – ne. Mylėti – galbūt… išreikšti jausmines reakcijas.

U. K.: Ar manote, kad jūsų kilmė darė įtaką sprendimams, kuriuos priėmėte gyvenime?

A. J. G.: Taip. Ji man davė tiesioginį, tarkime, kolektyvinio mentaliteto, religiškumo, mitiškumo supratimą. Savotišką tikėjimą laumių egzistavimu, tuo, kad mažos piktos dvasios vakarais gali tave pačiupti už kojų, kutenti. Stebuklų pasaulio nuojautą. Bet galėčiau sakyti ir priešingai. Labiau nei lietuviška kilmė mano pasaulio matymo būdą paveikė skaitytos vokiškos knygos. Pastangos suprasti dalykus nepriklausomai nuo tautiškumo man leido pasirinkti ne tokį prancūzišką, galbūt – mažiau konvencionalų metodą.

U. K.: Mokslinį griežtumą pavertėte savo ideologija. Vis dėlto tikite ir intuicijos reikšme. Kaip suderinti šiuos du dalykus?

A. J. G.: Nors ir esu kartezininkas, manau, kad intuicija ir abejonė yra būtini metodo elementai, tačiau kartu stengiausi išsiaiškinti, ar yra būdas sumažinti intuicijos vaidmenį, ar įmanomi mąstymo modeliai, formalūs sprendimai, kurie leistų judėti šia kryptimi. Jei intuicija įsiterpia aštuoniasdešimčia procentų atvejų, galbūt galima sumažinti jos vaidmenį iki šešiasdešimties procentų? Ar esama būdų sukurti, atrasti, aprašyti numatymo modelius, netgi pasitelkiant futurologiją ir panašias procedūras?

U. K.: Jūsų paskutinė knyga „Apie netobulumą“ yra ir literatūros kūrinys, ir mokslo veikalas. Šį tekstą, kuriame susitinka penki skirtingų tautybių ir tradicijų autoriai – M. Tournier, I. Calvino, R. M. Rilke'ė, J. Tanizakis ir J. Cortázaras – pagrindžia jūsų santykis su estetinėmis vertybėmis, kurias, rodos, tuo pačiu metu ir puoselėjate, ir atmetate. Ką jos jums reiškia?

[2] Владимир Пропп, *Морфология сказки*, Ленинград: Academia, 1928.

Viduryje – prof. A. J. Greimas, dešinėje – S. Lozoraitis. Paryžius, 1963. Nuotrauka iš Perkūno Liutkaus archyvo

A. J. G.: Matyt, čia pasireiškia amžiaus išmintis. Buvau sumanęs paskutinius savo oficialiosios akademinės karjeros seminarus paskirti trims didžiosioms damoms: Teisybei, Moralei ir Grožei. O galiausiai panirau į estetiką! Galbūt tai vėl lėmė vokiečių įtaka. Mano reakciją greičiausiai išprovokavo bereikšmiškumas, kuris mūsų tyko supančiame pasaulyje, ta neišvengiama kvailystė. Yra gražių dalykų, kuriuos saugome vaizduotėje. Galbūt netgi įmanomas sąlytis, silpnas pilnatvės dvelksmas, net jei tetrunkantis vos sekundę, kai žmogus visiškai susilieja su pasauliu ir patiki gyvenimo – arba mirties – tikrumu. Skirtumo nebelieka, viskas sumitiškėja, atrodo ne visai natūralu. Tik tai mums ir belieka, kai nebeturime, ko prarasti…

U. K.: Ar jūsų santykis su žodžiais aistringas?

A. J. G.: O taip! Aš juos beveik glamonėju. Vis dėlto nenoriu įklimpti į figūratyvias lytėjimo metaforas.

U. K.: Knygoje „Apie netobulumą", regis, lytėjimą laikote aukščiausiu pojūčiu?

A. J. G.: Tai taip pat reikia suprasti kaip simbolį. Vis dėlto galėčiau valandų valandas skaityti žodyną. Šiuo metu kartu su viena tyrėja baigiu savo trečiąjį žodyną[3]. Reikia jį pabaigti! Jau skyriau jam ketverius savo gyvenimo metus.

U. K.: Būti semiotiku – tai mokslas, disciplina, gyvenimo būdas, humanizmas?

A. J. G.: Tai rišlumas, kurio siekiame gyvendami ir mąstydami. Mintis, amatas, jausmų gyvenimas turi būti susiję ir lygiagretūs, jei tik tai įmanoma, egzistuoti drauge… O taip nebūna nuolatos. Mane visada masino prasmės paieškos, galbūt tai kyla iš mano šiaurietiškumo… ar netgi slaviškumo. Kokia gyvenimo prasmė ir kaip ją atskleisti? Semiotika būtent tai ir yra – prasmės ieškojimas. Taip ir prasidėjo mano vadinamoji „mokslinė" veikla.

U. K.: Nemėgstate pramintų takų. Ar laikote save išradėju?

A. J. G.: Mudu su Roland'u Barthes'u susipažinome gyvenimo pradžioje. Aš jam sakydavau, kad jo protas – rafinuotas, o mano – geometrinis. Tai jis buvo išradėjas. Aš buvau organizatorius. Istorija nuspręs, kas mano darbuose originalu ir kas ne, jei ji išvis gali ką nors pasakyti.

U. K.: Kas šiandien jums arčiausiai širdies?

A. J. G.: Mano indėlis į senovės lietuvių religijos tyrimus. Dumézilis, kaip ir Benveniste'as bei kiti didieji indoeuropeistikos tyrėjai, man sakydavo: „Jūs vienintelis mokate lietuvių kalbą ir pažįstate ją iš vidaus. Reikia aprašyti ne tik fonetiką, bet ir semantiką, išnagrinėti jos reikšmę." Tiesą sakant, man pavyko perprasti lietuvių dieviškųjų viešpačių trifunkcionalumo paslaptį; jie sudaro trejybę ir tuo yra giminiški skandinavų, germanų, indų, airių ir kitų tautų dievybėms. Tai leidžia Lietuvai užimti savo vietą šiame indoeuropiečių religijų „panteone". Didžiuojuosi tuo.

Versta iš: [Algirdas Julius Greimas], „Algirdas Julien Greimas (1917–1992), le maître-mot. Entrevue avec Ugnė Karvelis" [1991], in: *Cahiers lituaniens,* 2004, Nr. 5, p. 47–51; iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, vertimą tikrino Kęstutis Nastopka.

Ši publikacija parengta vykdant Lietuvos mokslo tarybos remiamą mokslo projektą „Algirdas Julius Greimas: idėjos" (LIP-016/2016/LSS-180000-402).

3 Algirdas Julien Greimas, Teresa Mary Keane, *Dictionnaire du moyen français: la Renaissance: Trésors du français*, Paris: Larousse, 1992.

NUFOTOGRAFUOTI RANKAS

VALENTINAS SVENTICKAS

Antanas Sutkus. MOČIUTĖS RANKOS. Jonava, 1963

Bus kokie metai, kai kalbinu fotografijos klasiką Antaną Sutkų, ant stalo palikdamas įjungtą diktofoną. Turėtų susidėti knyga. Kodėl tą daro literatūros kritikas? Taip, kritiko čia ne kažin kiek. Suartėjome vis pabendraudami tuo laiku, kai abu buvome pirmininkai: jis – fotomenininkų, aš – rašytojų. Žinoma, man svarbu, kad Antanas nuo paauglystės buvo ir lig šiol yra literatūros gerbėjas, galvotas skaitytojas. Posėdžiai, po posėdžių – kava ir ne tik. Susiskambinimai, susitikimai, sutarti „projektai", kaip dabar sakoma. Pokalbių kryptis atsirado savaime. Antanas daug pasakodavo apie tai, kaip jam, fotomenininkų draugijos steigėjui ir ilgamečiam lyderiui, reikėdavo veikti ir tvarkyti reikalus „anuo metu". Menininkas šio veiksmo sūkury. Sąlygos, epizodai, žmonės, pareigūnai, detalės, ribos, jų plėtimas. Paties Antano gyvenimas šioje terpėje, jo kūryba. Tai tokia maždaug formuojasi knyga. Su pipirais, to meto intermedijomis, egzistenciniais liūdesiais.

Pokalbis, kurį skaitysite, yra išskirtinis. Lig tol visą laiką šnekėdavomės dviese. Bet neseniai pradėtas kurti dokumentinis filmas apie Antaną Sutkų, o kinui reikia personažų. Taigi Antanas pats pasiūlė dar kartą grįžti prie fotomenininkų organizacijos steigimo aplinkybių ir įtraukti į pokalbį Lionginą Šepetį, aptariamo veiksmo metu vadovavusį LKP CK [Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto – red.] mokslo ir kultūros skyriui, o steigimo metu dirbusį kultūros ministru. Po kambarį slankiojo trys kameros, bet nepasakyčiau, kad trukdė kalbėtis. Skaitydami suprasite – kalba šiai publikacijai palikta beveik šnekamoji.

Valentinas Sventickas

Mes dar tik baigiame lukštentis iš žieminių apdarų, gruodžio 7 dieną užkopę slidžiais laiptais iki Antano Sutkaus namo durų (Vilnius, Alytaus g. 18), o jis jau cituoja iš „Literatūros ir meno" Marijos Čepaitytės pokalbį su fotografe, žurnaliste Viktorija Ivleva ir dailininku Nikita Aleksejevu. Išspausdintas 2016 m. lapkričio 4 d.

Antanas persako, kokios asociacijos Aleksejevui kyla išgirdus žodį „Lietuva". Feisbuke jis išrikiavęs tokią eilę: Mérimée, Adomo Mickevičiaus „Vėlinės", Čiurlionis, Venclova ir Banionis. Ir pridėjęs: „Viena viltis liko – gal Kęstutis ateis. Ir Gediminas." Toji viltis reikalinga, kaip Aleksejevas pironizavo, „sulaukėjusiems" rusams.

Toliau Antanas cituoja, kaip tą eilę pratęsia Ivleva: „Dar Gintaras, Nekrošius ir lietuviški fotografai – neįtikėtinas buvo reiškinys sovietiniais metais. Kaip jie atsirado, kodėl jiems leido būti? Antanas Sutkus man – toks fotografijos Márquezas".

Taigi, – klausia iš anksto įsismarkavęs Sutkus, – kas leido? Kas leido tokioms fotografijoms būti?

Lionginas Šepetys: Kad mes nieko nekláusėm.

Antanas Sutkus: Po vienos parodos Vilniuje, Parodų rūmų kavinėje, dalijomės įspūdžiais. Manęs kažkas pasiteiravo, ką manau apie tankus, įsiveržusius į Čekoslovakiją (1968 m.). Po kiek laiko turėjau pasakoti apie tai jums (kreipiasi į Šepetį). Pakláusėt, ką tada atsakiau. O aš: „Ką jūs manėte apie sovietų tankus, kai jie prieš karą į Lietuvą įėjo?" Tada sekretorius, šypteldamas: „Neklasinis požiūris."

L. Š.: Su tavim būdavo sunku kalbėtis. Ne tik kavinėj, bet ir Čiurlionio gatvėj.

A. S.: Aš, durnius, tada nežinojau, kad mikrofonai yra visur.

L. Š.: Buvo visur. Tačiau kalbėtis su Sutkum buvo įdomu. Sakiau sunku, bet ir lengva. Galima būdavo pasiginčyti. Kažkodėl, negaliu paaiškinti kodėl, bet aš jaučiausi žymiai drąsiau su tavim (kreipiasi į Sutkų) kalbėdamas. Su kitais taip bendrauti vengdavau, egzistavo tam tikros leistinos ribos. Su tavim tos ribos plėtėsi.

Iš karto nukrypom. Grįžkim į pokalbio pradžią. Kaip atsirado fotografų draugija? Jeigu prisiminsim tuos laikus, tai buvo veržlumo metai.

Visi menai – rašytojai, dailininkai (atsirado neplokščias vitražas), teatras – išgyveno pakilimą. Čia gal kokie 1967-ieji, gal ir anksčiau, septinto dešimtmečio vidurys.

Organizacija įsteigta kiek vėliau, kai jau buvau kultūros ministras.

A. S.: Jūs iš pradžių, kai prasidėjo šitos kalbos, dirbote Centro komitete.

L. Š.: Taip, buvau skyriaus vedėjas. Mokslo ir kultūros skyriaus.

A. S.: Tada pradėjau sukti jums galvą, kad būtų leista įkurti Fotomenininkų organizacijos iniciatyvinę grupę.

L. Š.: Pratęsiu. Visi menai veržliai ėjo pirmyn, savaime susidarė drąsos atmosfera, atsirado sąlygos. Mūsų fotomenas jau buvo įvertintas ir namie, ir užsieny. Bet neturėjo atramos. Ir čia, kaip „deus ex machina", nusileido Antanas Sutkus. Sudėtingas vyras, nelabai valdomas. Pradėjo spausti mane ir, turbūt, ne tik mane, kad reikia kurti organizaciją. Daug atnešdavo man užsieny išleistų albumų. Net tie mūsų žmonės, kurie buvo „toliau nuo meno", jau vartydavo albumus, nuotraukas, ne tik tas, kur kūno grožis, bet ir kur žydėjimas, gamta.

Toks buvo „fonas", ir juo pasinaudojo Antanas. Kas davė leidimą ar nedavė? Ko turėjau atsiklausti, dirbdamas kultūros ministru? Sakyčiau, netipišku ministru. Nes kartu buvau Ministrų tarybos prezidiumo narys. Kito tokio atvejo Tarybų sąjungoje nepasitaikė. Iš ministrų to prezidiumo nariai buvo tik du – Romualdas Sikorskis [tuometinis finansų ministras – *red.*] ir aš. Pinigai ir dvasia. Taigi gauti lėšų man buvo žymiai lengviau.

A. S.: Taip, Sikorskis labai padėdavo. Žinau.

L. Š.: Jis gi buvo ir kultūros žmogus, prijaučiantis. Vyriausybės posėdžiuose mūsų kėdės – greta. Juose elgėmės taip, kaip reikia, kai kada „dėl akių", o jo kambarėlyje sutardavome. Tas suteikė man daugiau galių. Kai jau buvo priimtas sprendimas (Maskvos nekláusiau). Juk ir pinigų prireikė. O kokius dokumentus Kultūros ministerija dėl draugijos formino, – jau nebeatmenu.

Vienas „trogloditas" mane pradėjo graužti, pavardės nesakysiu…

A. S.: Pasakykit jau.

L. Š.: Sigizmundas [kalbama apie Sigizmundą Šimkų, LKP CK kultūros skyriaus vedėją 1969–1983 m., – *red.*]. Nors pats dėjosi fotografu. Jis mždaug taip: „Tai kam dabar tokia organizacija, niekur šalyje nėra…" Aš jam sakau: „Matai, Sigizmundai, menininkai yra laisvesnės dvasios žmonės, bet ir juos reikia valdyti. Sutinki?" – „Taip." – „O kaip valdyt? Po vieną? Reikia, kad kolektyvas būtų, sąjunga ar kas. Kaip rašytojų, dailininkų, kompozitorių…"

Jis man nieko negalėjo padaryti, bet jo įkyrumas nervindavo.

Daug metų praėjo, visko buvo, santykiai su Lietuvos fotomenininku klasiku Sutkumi neužsimiršo. Kai man prisireikia save palepinti, pagalvoju, kad tarp geresnių faktų ir darbų buvo Fotomenininkų draugijos steigimas. Galima ir daugiau ką vardyti – tapybos trienalę ir t. t. Nors būtų klaidinga manyti, kad viskas ėjo kaip sviestu patepta. Atsirasdavo problemų. Paprastai pirmadieniais. Kai jau buvau ne ministras, o CK sekretorius – tarytum dar daugiau galių. Taigi, kiekvieną pirmadienį turėdavau suremti ietis su daugeliu savo kolegų iš CK. Kadangi savaitgaliais jie nueidavo į teatrus, parodas, kultūrinę spaudą pavartydavo. Ir sakydavo: „Lionginai", arba „Draugas Šepety, o Akademinio teatro vaidinime tokia vieta tai nelabai gera, o Gudaičio paveikslas – nelabai suprasi, ar ten žmogus pavaizduotas, ar kas, veido nėra…" Kartais atkirsdavau, kartais pratylėdavau.

Ar teko man durti pirštu ir „nuimti" kokį paveikslą? Iš parodos? Juk buvo kas ateina, „informuoja". Žinot, kaip darydavom. Va, klaviatūra. Juodi ir balti klavišai. Norint, kad Švažo labai apibendrintas peizažas nedirgintų kieno nors „meninės akies", reikia šalia jo pakabinti kito tapytojo žymiai aiškesnį paveikslą „iš gyvenimo". Tada galima sakyti: štai platus diapazonas, kūrybinė laisvė, tvarkoj. Šitaip ir Maskvoje tekdavo aiškinti. Kažkuris iš menotyrininkų man yra priminęs, kad, girdi, Maniežo salėj, komentuojant Lietuvos skyrių „sąjunginėje" dailės parodoje, Šepetys vienus paveikslus dengia pečiais, o kitus – kad aiškina Ekaterinai Furcevai [tuometinė TSRS kultūros ministrė, 1960–1974, – *red.*], kad aiškina. Pats neatmenu, bet gal ir buvo panašiai.

Antanas Sutkus. MOTINOS RANKA. Vilnius, 1965

Grįžtu. Lietuvos menas tada – teatras, Juozas Miltinis, Kauno teatras, Jonas Jurašas… Dideli pasiekimai. Ir menas, drįstu sakyti, neiškrito iš viso tuometinio Lietuvos konteksto. Ir žemės ūkis kilo, gyvenviečių atsirado, modernių – Juknaičiai, vyresniojo Karbauskio, Česlovo, ūkis buvo stiprus [Šiaulių rajono kolūkis „Už taiką" – *red.*].

Architektūra augo, sulaukdavo valstybinių premijų. Ir paminklai. Mūsų autoriai kūrė ne tik Lietuvai. Šis bendras kontekstas skatino mus visus, ir menininkus, ir organizatorius, biurokratus truputį išpūsti krūtinę, sakyti: „Mes, tai mes!" Šiam procesui akompanuodavo iš svetur, iš Maskvos atvažiuojantieji inteligentai. Sakydavo: „O, pas jus Vakarai". Į tokį kontekstą įsiterpė ir fotomenininkų iniciatyva. Be to, pats, Antanai, tapai pasaulio ar Europos dailės fotografų kažkokio padalinio ar federacijos nariu.

A. S.: Buvo daug tų organizacijų. Reikėjo bendrauti. O manęs šešerius ar septynerius metus į jokį tolesnį užsienį neišleisdavo. Būdavo, kai kalbėdavomės su sekretoriumi, kartais jis parodydavo tokį gestą, panašų į žirkles.

L. Š.: Dieve dieve, tie pasiklausymai… Jau kai apsigyvenome Čiurlionio gatvėje, kaimynas buvo Juozas Petkevičius. Saugumo viršininkas. Kartą žmona, moteris kaip moteris, sako jam: „Juozai, baik tu klausytis mūsų telefonų. Sunku su žmonėm susiskambinti." Jis atkerta: „Neklausau". Paskui: „Ir manęs pasiklauso".
Ką darysi. Ir dabar klauso.

Valentinas Sventickas: Esu atsinešęs Liongino Šepečio knygą „Neprarastoji karta" (2005). Žiūrėkim, ką apie draugijos steigimą jis parašęs:

Visuose Lietuvos kampeliuose turėjome puikių fotomenininkų, kurie dėl įsisenėjusios nuostatos nebuvo laikomi kūrybiniais darbuotojais, neturėjo savo organizacijos. Aktyvesnieji, visų pirma sugebėjusieji suktis valdžios sluoksniuose, tarkim, artimai su manim bendravęs A. Sutkus, ieškojo būdų, kaip įkurti savo organizaciją. Dėl šios priežasties, o ne dėl fotogeniškumo, turiu kalnus jo padarytų nuotraukų. Puikus atminimas tų ilgų pasivaikščiojimų, „pasisėdėjimų", kurių metu ne tik spragsėjo fotoaparatas, bet įsiskeldavo politinių diskusijų žiežirbos. Net nežinau kodėl, bet su Antanu jaučiausi drąsesnis ir atviresnis, regis, tą patį jautė ir jis. Vieno tokio karšto pokalbio metu jis išpešė iš manęs žodį, kad „gerai, steikime fotografų draugiją". Nors nė viena respublika tokio darinio dar neturėjo. Nebuvo jo ir centre.

1969 m. Kultūros ministerijos ir grupės fotomenininkų pastangomis įkurta fotomenininkų draugija. A. Sutkus išrinktas jos pirmininku. Jis daug nuveikė plėtojant naujos draugijos veiklą visam krašte, garsinant lietuvišką fotografiją pasaulyje. Man irgi pasisekė. Draugijos narių tarpe pelniau jos krikštatėvio titulą.

Švenčiant draugijos 25-ąsias metines A. Sutkus Lietuvos meninės fotografijos tarybinį laikotarpį pavadino „aukso amžiumi" (Respublika, 1994 12 07). Toks epitetas apibūdina ne tik fotografijos pasiekimus, bet ir vis „už kraštų išeinantį" klasiką. Perdėm politizuotoje visuomenėje tai pilietinės drąsos reikalavęs pasisakymas.

L. Š.: Kai steigėm… Ir žmona mane skatino. Antanas gi gudrus. Fotografavo ją. Mano žmona ir taip graži, o dar nuotraukoj…

A. S.: Gražiausia iš CK nomenklatūros ponių. Ir dar puiki gydytoja.

L. Š.: Turiu daug nuotraukų. Dabar, kai kam nors prireikia duoti, matau, kad 90 procentų yra Antano darytos.

A. S.: Dirbau būsimosios draugijos organizacinio komiteto pirmininku penkerius metus. Po to prisipliurpiau, kad iš Lietuvos okupantų geriausi – rusai. Dėl to kilo didelis triukšmas, mane norėjo išmesti.

Mano „žvalgyba" pranešė, kad jūs, kai svarstė šį klausimą CK, sakėte, jog negalima jau žinomo žmogaus mesti į gatvę, o pirmininku galima skirti kitą, valdžiai tinkamesnį. Tada šokęs Juozas Petkevičius ar kas – dėl biografijos: Sutkaus tėvas, atseit, buržuazinis generolas. Šepetys pasakęs: „Visų pirma, ne tėvas, o patėvis, ir ne generolas, o papulkininkis". Dar užkliuvo, kad susirašinėjau su mylimąja, o ji – Vokietijoj; jeigu išvykčiau į užsienį, tai ir pasilikčiau. Šepetys atkirtęs, kad Sutkus pas savo dukras net pro geležines grotas sugrįžtų į Lietuvą.

L. Š.: Dar skundas buvo kažkoks, gal anoniminis. „Nuodėmės" surašytos – tai, ką čia kalbam, gal ir daugiau. Todėl ir svarstė CK biuras. Kai svarsto biuras, tai visai blogai, turi popierių, skundų. Dieve, kiek yra gerų žmonių, bet yra ir negerų.

V. S.: Kai ko seniai norėjau paklausti. Dėl to klausimo Šepetys jokia kliūtis, kaip tik tinka. Štai, kalbėjotės apie organizacijos steigimą, vadovavimą tomis sąlygomis, apie kurias pasakojote. Vadovavimą, manau, lydėjo įsitraukimas į visokias tarybas, komisijas, rūpinimasis kolegų socialiniais reikalais. Įvairiausia veikla. Ir kaip visa tai, mielas Antanai, veikė tavo asmeninį gyvenimą? Šeima, žmona, artimieji. Kaip tu gyvenai šitam sūkury?

A. S.: Nebuvo lengva… Kad ir tie skundai. Ateina komisija, tikrina, baigia darbą. Ir ką? Važiuojam į Žirmūnų restoraną arba į „Dainavą", paskui – naktinis baras, alkoholis. Tokie dalykai šeimos gyvenimui nepadėjo. O kai į Maskvą važiuoji, reikia vežtis lietuviškos „produkcijos".

Aš gi tada „pramušiau" mums spalvotą poligrafiją. Sekėsi tą padaryti sunkiai. „Vneštorgizdato" vyriausiasis redaktorius, kiti darbuotojai nesileido į kalbas. Viename iš alinančių pokalbių pradėjau muistytis, rankas visaip judinti – „reikia", atseit, man, kur čia bufetas? Sugalvojau pasakyti, kad traukiny iki ryto kaušom, negaliu be pagirių. Vienas jų tarė, kad atsipagirioti „delo sviatoje" [ru. „šventas reikalas" – *red.*]. Traukiam į bufetą. Dar dailininką jų pakviečiu, sekretorę. Šešiese „okupuojam" bufetą, kitus išprašo. Išpilstau pirmus du šampano butelius, dar du. Klausia: „Ar palengvėjo?" Sakau, kad šiek tiek. Kai išgėrėm šeštą, pasakiau, kad jau galiu tartis toliau. Grįžtam į kabinetą. Iš „čemodanėlio" išsitraukiu „Malūninkų", „Žalgirio", „Suktinio". Moterys: „Skanu, įpilkit dar to lietuviško vyno". O čia gi stiprūs gėrimai.

L. Š.: Šitą metodą dažnai naudodavom. Su tokiais gėrimais.

A. S.: Toliau kalbėjomės. Gyvenau netoli, „Inturisto" viešbuty. Užsakiau ten staliuką. Buvau pasiėmęs gerą avansą iš leidyklos. Apie pusantro tūkstančio rublių. „Dirbom" toliau. Kelneriui daviau. Orkestras pagrojo uždarius restoraną… Irgi reikėjo duoti. Pagrojo, ką grodavo retai – „Poručik Golicyn" ir pan.

Ryte aš dar gaivaliojuos, pusę dešimtos jie jau skambina, kad ateičiau. „Tarėmės" dar dvi ar tris dienas. Taip ir išėjo spalvotas albumėlis „Lietuva iš paukščio skrydžio". Tiesa, sugalvojau prisipažinti, kad begerdami traukiny sugadinom dvi skaidres – nuotraukas su Lenino ir Kapsuko paminklais. Jų vadas pasakė, kad ir nereikia, nes būtų įvertinta kaip propaganda. O čia būsianti kontrpropaganda.

Išleido jie tą knygutę 100 000 egzempliorių tiražu. Paskui – dar tiek pat. Ir be respublikos limitų. Dėl to galėjo būt labai pigi, gal tris rublius tekainavo. Po daugelio metų pasitaikydavo antikvariatuose. Brangiai.

V. S.: Antanai, beveik pabėgai nuo mano klausimo. Kaip visa tai paveikė tavo gyvenimą?

A. S.: Blogai. Kai kalbame apie fotografijas, apie draugiją – geri buvo metai. O jei apie asmeninį mano gyvenimą – labai dramatiški.

Visų pirma, reikėjo vienyti Lietuvos fotografus. Nes buvo ir opozicija. Kaip gi be taurelės. Bet tada dar susilaikydavau. Dabar pagalvojau, kad su sekretorium, su Šepečiu, neteko išgerti. Gal po kokią vieną. Kai pasakėt apie neklasinį požiūrį ir pridūrėt: „Rasputinas!" – „Ne ne, – atsakiau, – ne Rasputinas, jeigu toks būčiau, tai negyventumėt taip ramiai".

Visus „aukštojo pilotažo“ reikalus Vilniuje negėręs tvarkydavau. Maskvoje, deja, kitaip. Jei pajėgdavai ten gerai išgert su kuo reikia – daug ką būdavo galima „sustyguot“.

Mano baisi klaida: kai buvo steigiama draugija, šviesaus atminimo Auksė [buvusi žmona Auksė Mardosaitė – *red.*] paklausė: „Jeigu reikėtų rinktis – mane ar draugiją?“, aš, durnius, idiotas, žuvies smegenys, atsakiau nedvejodamas, kad draugiją. Tai viską ir nulėmė. Buvau fanatikas, laiko neskaičiavau.

L. Š.: Įsiterpsiu vėl. Tu mano knygos „Negeri užrašai“ (2014) turbūt neturi.

A. S.: Turiu.

L. Š.: Ten yra tokia nuotrauka, abu pypkes rūkom. Menininkai (nesakau, kad kiti žmonės neturėjo rūpesčių), bet kūrybos darbuotojai kentėjo, kentėjo ir jų šeimos. Jeigu ne dėl stikliuko, tai dėl to, kad jie prasmegę popieriuose, siužete, kurį gvildena, žodžiu, visi jie buvo pažeidžiami. Kartą važiuojam iš Mieželaičio [Eduardas Mieželaitis vadovavo Rašytojų sąjungai 1959–1970 m. – *red.*] kaimo, iš Santakos. Galinėj sėdynėj sėdi Mieželaitis ir Antanas Barkauskas. Jis tada buvo sekretorius ar Aukščiausiosios tarybos pirmininkas [Antanas Barkauskas buvo CK sekretorius 1961–1975 m., tuometinės Aukščiausiosios tarybos pirmininkas 1963–1975 m. – *red.*]. Aš prieky. Irgi viršininkas, bet mažesnis. Prasidėjo kalbos, kas labiau myli Lietuvą. Susikibom kaip reikiant. O Mieželaitis tada dar gyveno šalia Petro ir Povilo bažnyčios. Kad užbaigtume ginčą, užėjome pas jį. Neduok Dieve, kaip antryt galvą skaudėjo. Man tai retas dalykas. O įsivaizduoju Mieželaitį ar ką kitą – jie daug tokių ginčų pakėlę. Tokiu būdu.

V. S.: Dar, Antanai, rūpi sužinoti apie statuso pojūtį. Čia ir kitur buvo rengiamos tavo parodos, kartu sprendei visus minėtus reikalus, – kaip manai, kiek veikė tavo kaip fotografo vertinimą tai, kad esi vadas, lyderis, šita sąsaja? Galime plėsti lauką – Sutkus, Mieželaitis, kiti… Sprendžiantys žmonės ir kartu – kūrėjai.

A. S.: Galiu pasakyti tiek. Į tą veiklą aš jau atėjau „su statusu“. Buvau nufotografavęs Sartre’ą [kalbama apie fotografijų ciklą „Jeanas Paulis Sartre’as ir Simone de Beauvoir Lietuvoje“, 1965 – *red.*], iš parodų žinomas ne tik Lietuvoje. To laiko žurnalai ir laikraščiai buvo išsiilgę gerų nuotraukų. Susitinki kokį Vacį Reimerį [1949–1959 m. redagavo „Literatūrą ir meną“, 1969–1986 m. „Gimtąjį kraštą“, – *red.*], ir jau reikalauja, pavyzdžiui, jaunos panos vešliais plaukais. Padarai gerą kadrą, pasiūlai vienam kitam laikraščiui – iš karto įdeda. Še tau 15 rublių. Buvau paklausus. Žurnalas „Nemunas“ daug fotografijų spausdindavo, ir pagarbiai. Nors paskui, po nuotraukos „Pionierius“ (1964), kai mane „nugręžė“ Maskvoj, kad ir buvau išgelbėtas, vis tiek paskliido „nereikia mums fotografinio Solženycino“…

Fotografuoju aš pasąmoningai. Nežinau, ką padarysiu. Moterį fotografavau. Žiūrėdamas į nuotrauką paskui pasakiau apie ją beveik viską. Pataikydamas. Laikas ir mintys… Jeigu sapnuoju fotografijas, tai aš fotografas, jeigu ministerijų koridorius arba Sigizmundą CK kabinete…

V. S.: Klausimas Šepečiui. Antanas man pasakojo, kad jūs jį primokėt bendrauti su CK antraisiais sekretoriais. Net leidote jus apskųsti, jeigu tai būtų paranku.

L. Š.: Su antraisiais sekretoriais protingam žmogui reikėjo bendrauti. Jie daug ką sprendė. Tai buvo menas. Dėl to sakiau, kad protingam.

A. S.: Jau pasakojau Valentinui, kad Charazovo [Valerijus Charazovas – LKP CK antrasis sekretorius 1967–1978 m. – *red.*] žmona man cepelinų išvirdavo, o su Nikolajum Kirilovičium viskio „bonką“ išgerdavom. Ne vieną teko.

L. Š.: Taip, daugiausia išgerdavo Dybenka [Nikolajus Dybenka – LKP CK antrasis sekretorius 1978–1986 m. – *red.*].

A. S.: Mane kaip sąjungos pirmininką „sutvarkė“ 1990 metais. Įdomu, kas inspiravo. Ar žinote?

L. Š.: Čia gal tiek to.

Viskas tada bėgo labai greitai. Mane irgi „tvarkė“, reikalavo „nuimti“ iš Aukščiausiosios tarybos pirmininkų – generolas Steponas Nekrošius, Algimantas Brazaitis, dar kažkas. Paleidau, atseit, iš rankų televiziją, spaudą, leidau šnekėt „palaidiems liežuviams“. Na, šitie priekaištai man buvo labiau kaip CK sekretoriui. Turėjau pasitraukti.

Gyvenimas prisitrina kaip panešiota avalynė, kojų nebespaudžia. Kai laikas praeina.

V. S.: Antanai, esi minėjęs, grįžęs iš tarptautinės parodos, kad lig šiol Lietuvos fotografija žinovų tebesiejama visų pirma su ta proveržio karta – Antanu Sutkumi, Aleksandru Macijausku, Algimantu Kunčiumi, Romualdu Rakausku, Romualdu Požerskiu, kitais. Kaip tik šis būrys, tas laikas „nufotografuotas“ žmonių ir specialistų atmintyje. Ar taip tebėra, ar jau minimi kiti vardai, kitos kartos?

A. S.: Pradėčiau nuo Sartre’o. Beje, paaiškėjo, kad kaip tik Šepetys į Sartre’o ir Beauvoir (Bovuar) palydą mane įspraudė, ir nelengvai.

L. Š.: Kai kas labai nenorėjo, kad Sutkus ten būtų. „Tas anarchistas!..“ Tada tokį argumentą panaudojau (buvau Paryžiuje atlikęs praktiką): „Prancūzams, – kolegoms pasakiau, – patinka laisvesni žmonės, tegul jie pamato, kad ir pas mus – laisvė“.

A. S.: Jau ne kartą pasakojau, kad su Sartre’u apie literatūrą pasišnekėdavom. Per paskutinę vakarienę išėjom su juo parūkyti. „Žiauriai“ jis rūkė. Paklausė, ką aš rašau. Tik tada pasisakiau, kad esu fotografas. „Viešpatie, – šūktelėjo jis, – nežinojau, aš tik Bressoną prisileidžiu!“ [Prancūzų fotografas Henris Cartier-Bressonas – *red.*] Bet paprašė visas nuotraukas padaryti ir atsiųsti. Sutarėm, kad Lenina Zonina [vertėja, lydėjusi Sartre’ą ir Beauvoir kelionėje po Lietuvą – *red.*] užtikrins atvežimą. Padariau bene 60-ies fotografijų rinkinį. Lenina nuvežė ir dar paskambino, kad jis buvo patenkintas, visiems svečiams rodė.

L. Š.: Toj garsioj nuotraukoj, – ką Sartre’as už nugaros neša?

A. S.: Manau, kad Simone’os batus arba rankinę. Be kita ko, per tą pokalbį paklausė, kiek mūsų šalyje talentingų fotografų. Pusbalsiu pradėjau vardyti: Macijauskas, Kunčius, Rakauskas, Baranauskas, Straukas, Šonta… Pasakiau, kad šeši–septyni, jei ir save pridėčiau. Nustebo: Prancūzijoj 30 milijonų gyventojų, o gerų fotografų – vos pora.

Visi tie, kuriuos jam paminėjau, išgarsėjo pasaulyje. Tada jiems nė trisdešimties nebuvo. Tų pavardžių vardijimą girdint Sartrui dabar prisimenu kaip kokį palaiminimą.

V. S.: Papasakok apie naująsias savo parodas. Londonas, Paryžius.

Antanas Sutkus. JEANAS PAULIS SARTRE'AS IR SIMONE DE BEAUVOIR Kaune (Žaliakalnio funikulieriuje), 1965

A. S.: Man jau sunkoka judėti. Oro uoste reikia ratukų, kartais ir iš viešbučio. Daug kas pavėluota. Mažiau ką galiu nuveikti.

Buvo ta pati paroda „In memoriam“. Lietuvos žydų atminimui. Išleistas parodos katalogas (leidėjas Londono „White Space Gallery“, spausdinta Suomijoje). Fotografuota 1988–1997 m., portretai. Holokausto tema man skaudi. Visa, kas dabar apie tai kalbama ir rašoma, mane jaudina. Beveik visi žydai, kuriuos tada fotografavau, jau išmirę. Juk du dešimtmečiai praėjo, ne mažiau.

Paryžiaus galerijoje susilaukiau tikros sėkmės. Mačiau vyrų, kurie žiūrėdami į nuotraukas verkė. Vienas priėjęs pasakė: „Žinai, dabar aš kitaip žiūriu į tavo nuotraukų ciklą „Lietuvos žmonės“. Jie irgi buvo „getto“ – okupaciniame.“

Suprato žmogus.

L. Š.: Kodėl apie tai nerašoma Lietuvos spaudoje?

A. S.: Nežinau. Mūsų žurnalistai gal mano, kad parodas kitose šalyse aš „susikombinuoju“. Šiaip, atseit, nebūčiau vertas.

Kaip kas žiūri į meną. Štai buvo mano parodų Brazilijoje. Milijoniniuose miestuose! Ten aš žinomesnis negu Lietuvoje. Nežinau, kodėl tas parodas rengė, kvietėsi, darė katalogus, prilygstančius albumams, leido pinigus, mokėjo už keliones, viešbučius. Čia galerijų, organizatorių požiūris. Malonus, žinoma. Jeigu nesibaigdavo mokyklinių autobusiukų srautas, parodos veikdavo ilgiau, negu numatyta. Jos pasitarnavo edukacinėms programoms.

O žmonės… Kartą apgyvendino ne viešbutyje, bet name, vietinių gyventojų. Stalas, prie kurio pusryčiaudavau, vienu galu – namo kieme, kitu galu – ant šaligatvio. Ten sėdėdamas žiūrėjau į pro šalį einančius senukus, moteris, jaunimą. Turiu įprotį stebėti. Nusišypso, ir aš šypteliu. Tai antryt jau visi su manimi sveikinosi. Pasakojau Valentinui, kad Brazilijoje jaučiuosi ypač gerai. Jis juokauja, kad ten esu gyvenęs ankstesnį gyvenimą.

Lietuva nesinaudoja savuoju fotografijos potencialu. Draugijos laikotarpiu – kiek parodų buvo padaryta, kaip jos skambėjo, mūsų fotografija veikė visą regioną! Atsimenu, susėdom pasikalbėti Maskvoje su Vartanovu [Andrejus Vartanovas tuo metu – Maskvos menotyros instituto katedros vedėjas – *red.*], jis sako: „Antanai, viskas gražu, bet jus užkapos. Nuotraukos tamsios, skurdas…“ Klausiu, kaip turėtume sau „advokatauti“. Jis: „O jei pavadinsime tai Lietuvos fotografijos mokykla?“ Pabandėme. Ir pavyko! Dabar, kai važinėju į kitus kraštus, mus prisimena iš ano laikotarpio.

Paryžiuje atėjo du šveicarų leidėjai. Dabar. Garbaus amžiaus vyrai. „Sutkau, ar mūsų neatsimeni? Įtraukėme tave su Macijausku į mūsų leidžiamą pirmą fotografijų enciklopediją. Nusprendę, kad dėsim, parašėm tau laišką, prašydami atsiųsti biografinių žinių. Tai tu prie laiško su žiniomis atsiuntei dar penkioliką rekomendacijų su informacija ir fotografijomis. Vartėm vartėm – nėra ką atmesti. Ir sudėjom septyniolika fotografų iš Lietuvos!“ Matot, lig šiol atsimena. O kiek metų praėjo. Pusšimtis.

Lietuva dabar… Man buvo 75-eri. Jubiliejų turėjau suorganizuoti pats. Plotą parodai suteikė „Vartų“ galerija. Beje, Lietuvoje tikrai stinga erdvių didesnėms parodoms. Skirtingai nei pramogoms. Dabar neseniai prancūzai davė man ordiną, kuris skiriamas už sklaidą šalyje ir užsienyje. Ir ėmėsi pasiūlymo paskatinti mano personalinės parodos surengimą Nacionalinėje galerijoje Vilniuje. Gal čia dalyvauja ir Prancūzijos kultūros institutas. Man garbė, kad Prancūzija pasiūlė. Bet kodėl ne savieji?

L. Š.: Vis prisimenu tokią tavo fotografiją – berniukas į rankovę įsikibęs.

A. S.: A, tai „Tėvo ranka“.

V. S.: Čia toks ciklas – „Motinos ranka“, „Tėvo ranka“, „Močiutės ranka“.

A. S.: Dar vieną padarysiu.

V. S.: Ką – tiesiog ranka?

VLADAS IR ALFREDAS – VYRUČIAI IŠ KITO PASAULIO

RITA BANY

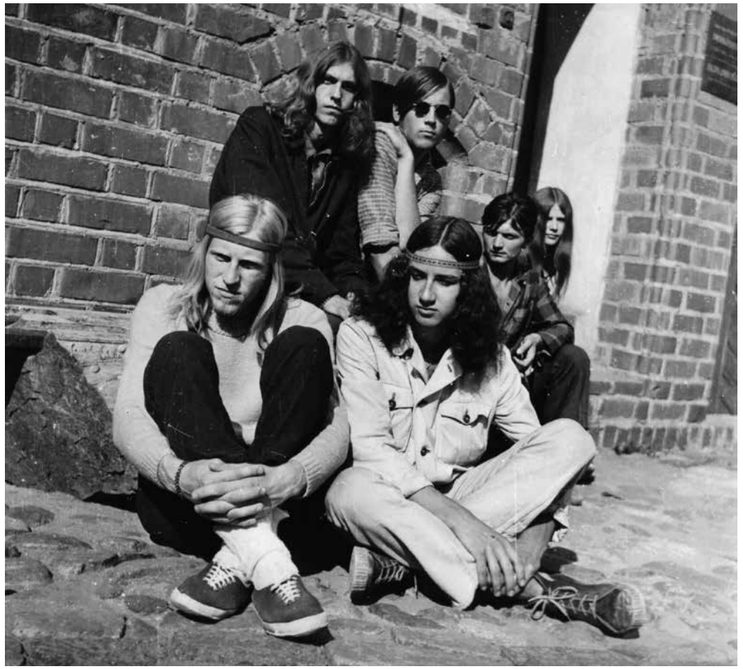

Prie Perkūno namo sėdi Alfreds Stinkuls su draugu iš Latvijos, stovi Džyza (kairėje) ir kiti Kauno hipiai. 7-asis dešimtmetis. Nuotrauka iš Vlado Rukšos archyvo

Kai pirmąkart pamačiau Vladą su Alfredu, jie atrodė panašūs kaip broliai, o vidumi buvo tikri sielos dvyniai. Apie 1981-uosius, būdama „-niolikos“, netyčia atsidūriau pas Šibonius (keramikas Šibas dar buvo vedęs Loretą), kurie gyveno antrajame smetoninio namo Laisvės alėjoje, šalia Soboro, aukšte. Ten „tūsinosi“ hipiai. Klausėsi Johno Coltrane'o „Love Supreme“, paskui kažko linksmesnio, gal Jimo Morrisono, visi šoko. Mano būsimasis vaikinas, laikydamas aukštai kaip damą, „valsavo“ su taburete. „Kodėl jis šoka su kėde?“ – stebėjausi tada.

Vladas, įspūdingais, pilkais, storais, beveik pakinklius siekiančiais plaukais, šoko su panele, o latvis Alfredas, toks pat ilgaplaukis, kažką kalbėjo latviškai ir raitė įspūdingus ūsus. „Gėlių vaikai“ mane apžavėjo, tiesiog pakerėjo – nieko panašaus iki tol nebuvau mačiusi. Jie buvo kitokie: dailūs ir įstabūs savo atsainumu. Skambėjo nekasdieninė muzika, susirinkusieji gurkšnojo arbatą, vyno tada niekas negėrė, ore tvyrojo ekstazė. O gal tik man taip regėjosi, nes rijau šokančiuosius akimis, tiesiog žiaumojau, tokie jie buvo neįprastai laisvi, puikiai apsirengę: su džinsais, ant pirštų – žiedai, lyg popiežių ir kardinolų, tik sidabriniai, išgraviruoti latviškais, baltiškais ornamentais. Vladas ir Alfredas tuomet atrodė patikimi ir globėjiški vyručiai, bet visai iš kito pasaulio. Tokia buvo mūsų pirmoji pažintis – akių kontaktas.

Tą pirmąjį kartą tiesiog praradau amą, ir, žinoma, kritinį protą. Vyresnių hipių kompanija mane apstulbino savo paslaptingumu, sužavėjo ir jų merginos ilgais sijonais, pasipuošusios odinėmis plaukų juostelėmis, apyrankių gausa: grupė juokavo ir laisvai jautėsi, visiškai nevaržomai kraipėsi, šoko kas sau. Varžiausi, nedrįsau kalbėti, tarsi būčiau į Versalį patekusi piemenaitė. Loretos Šibonienės butas aukštomis lubomis, su smetoniniais sienų lipdiniais atrodė tikrai prašmatniai, o hipiai priminė laisvės siekiamybę gūdžiu sovietmečiu, kai buvo galima išvykti vien į Sąjungai priklausiusias respublikas ir tik tyliai kuždėti apie apie išsiveržimą iš jos..

Kauno hipių elitas tylią apstulbusią merginą (mane) pastebėjo: jaunuoliui, šokusiam su taburete, palikau savo telefono numerį. Taip susipažinau su E. Jo draugas buvo Vladas Rukša. Kitą kartą E. mane pakvietė į pasimatymą prie Kauno pilies. Pasirodo, ne mane vieną. Jo jau laukė tokia L. – būsima žinoma tekstilininkė. Ir taip mes trise važiavome pas Vladą klausytis muzikos. Jis gyveno Žemės ūkio akademijos miestelyje. Pamatęs trejetą visai nenustebo. Tą vasaros pavakarę gėrėme arbatą iš jo nužiestų dubenėlių ir klausėmės Marianne'os Faithfull. Turėjome marias laiko. Tūnojome „amžinajame dabar“. Šokome, apsvaiginti prikimusio dainininkės balso. Man toji plokštelė labai patiko, tad vis prašiau dar ir dar. Ir kaip Vladas tada nesudrožė to vinilo? Nepailsdami šokome ir klausėmės muzikos, persimesdavome vienu kitu žodžiu ir su šeimininku. Vlado balsas skambėjo jaunatviškai, linksmai. Jau tuomet jis buvo vegetaras, praeidamas pro šalį skaniai kvepėjo žolynais. Keista, E. buvo įsimylėjęs L., o ši – Vladą. Tačiau Vladas turėjo žmoną D. Ji visur dalyvaudavo, bet man atrodė labai griežta. Tokia buvo mano pažintis su Vladu ir Alfredu; kaip tolimos giminaitės, kuri jautė ir tebejaučia neišskiriamiems draugams simpatiją.

Vėliau keletą kartų su Kauno hipiais važiavome į Rygos turgaus dienas, apsilankyti Vlado bičiulio Alfredo namuose, ten pašėlti. Alfredas man labai patiko, ypač jo erelio nosis ir hipiški

drabužiai. Abu tiek šokome, kad mano marškinėliai net permirko; pamenu, jis vonioje davė savo švarius. Viskas buvo labai tyra, jokio flirto, tarsi būtume belyčiai angelai ar indėnai, trypiantys ritualinius šokius.

Susitikimų ir bendrų „tūsų“ būta ir daugiau, tik jie nebedarė tokio įspūdžio kaip pirmąjį kartą. Gerokai vėliau, Vladui gyvenant Kalifornijoje, jis draugiškai priėmė mane paviešėti. Dvi savaites praleidau Los Andžele, lankiausi ir Vlado su Alfredu įkurtoje baltiškoje krautuvėlėje. Hipiška draugiškumo ir bičiulystės aura mane susupo į saugų kokoną. Esu dėkinga likimui, Vladui, ir, aišku, jo draugui už pažintį. Jie galėjo nepraverti burnos, bet jų buvimas, energija jau savaime kažką reiškė; gal sąžiningą, nekompromisinį buvimą? Bičiulių paslapčių ir gyvenimo išminties purslų užtiško ir ant manęs. Vienas toks gaivus lašas, tai pažintis su Liudu Truikiu – menininku, mistiku ir okultistu. L. Truikys buvo Kauno legenda, pogrindyje skaitė ponios Blavatskajos (Jelena Petrovna Blavatskaja) raštus, žavėjosi Vydūnu. Vladas save laikė žymiojo scenografo ir tapytojo mokiniu. Vlado dėka taip pat susipažinau su pogrindžio literatūra: viduramžių mistiko Mokytojo Ekharto (Meister Eckhart) raštais, japonų zen meistro Daisetsu Teitaro Suzuki budistinėmis apybraižomis.

Apie paslaptingas ir tragiškas Vlado ir Alfredo asmenines istorijas, „hipiavimo“ ir laisvės kovas (probėgšmais) sužinojau daug vėliau; jos nebuvo romantiškos.

Vladą – aukštą laibą vyrą ilgais, pečius siekiančiais plaukais, visada džinsuotą, balta išminčiaus barzda – iš matymo žinojo ir atsimena dauguma senųjų kauniečių. Jo tėvai buvo tremtiniai, pats Vladas gimė Rusijoje, Permės srityje 1953-aisiais. Augo Kauno centre, Ožeškienės gatvėje, todėl pažinojo centro jaunimą, jau septintojo dešimtmečio pradžioje sekusį vakarietišku gyvenimo būdu: jie augino ilgus plaukus, nešiojo džinsus ir buvo nepatenkinti sovietine santvarka. Vladas natūraliai įsitraukė į alternatyvų hipių judėjimą. Vakarietiška muzika, kavos gėrimas, „tranzavimas“, užsienio roko radijo stočių klausymas iki paryčių buvo jų kasdienybė.

Vlado manymu, septintojo dešimtmečio pabaigos ilgaplaukiai okupantų santvarkai priešinosi išsisukinėdami nuo tarnavimo kariuomenėje, šaipėsi iš sovietinės darbo liaudies. Jie niekada nebuvo sistemos sraigteliai ir neliejo prakaito dėl „komunizmo tikslų“. Hipiai tai darė demonstratyviai, gana arogantiškai. Beje, Kaune susidariusi nuomonė, kad tuometinis madingas jaunimas dažniausiai gurkšnodami kavą sėdėdavo kavinėje „Kava-ledai“ arba vaikštinėdavo po Laisvės alėją, burdavosi Muzikinio teatro sodelyje, kur susidegino Romas Kalanta, tačiau dalis, visai atvirkščiai, mažai kur rodydavosi, buvo susikūrę savo pasaulį, erdvę, į kurią ne bet ką įsileisdavo, ir ten tikrai dvelkė Vakarais. Vladas ir jo bičiuliai priklausė pastariesiems. Jie rinkdavosi atokiai, dažniausiai vieni kitų namuose; nešlifavo Laisvės alėjos ir nesėdėdavo kavinėse. O jei netyčia pasirodydavo, tai praeiviams atvipdavo žiaunos: jie spoksodavo į Vladą kaip į manekeną ant podiumo, demonstruojantį visai ne sovietines madas.

Vladas pasakoja: „Man patiko nepriklausomi žmonės. Jonelio, Leščiaus, Džyzos, Taunio, Gryno ir daugelio kitų ilgaplaukių gyvenimo stilius stipriai kirtosi su tuometine vyraujančia prisitaikėliška aplinka. Vidurdienį Žaliakalnyje galėjai sutikti basą Jonelį, išsidraikiusiais plaukais einantį pirkti pieno, nes jis ką tik, po ilgo roko radijo laidų klausymosi, pakilo iš miego, kai tuo tarpu darbo liaudis pačiame „komunizmo statybos“ įkarštyje plušo fabrikuose.

Apie 1969–1970 m. daugelyje Pabaltijo šalių vykdavo vadinamosios „pop sesijos“, viena įspūdingiausių buvo rengiama Estijoje, mažame Viljandžio miestelyje, koncertai trukdavo kelias dienas. Renginį prižiūrėdavo studentai, todėl ten tvyrojo ypač laisva atmosfera: hipiška išvaizda niekam nekliuvo. Po Kalantos įvykių ilgaplaukiai tapo visiškai nepageidaujami ir persekiojami.

Svarbus įvykis buvo garso įrašų studijos Kaune, kuriai vadovavo Ramonas, atidarymas. Ten buvo galima įsirašyti visą to meto populiariausią užsienio muziką. Jauni žmonės keisdavosi vinilo plokštelėmis, skaitė roko muzikos žurnalus, tokius kaip „Rolling Stone“ (žurnalai pasiekdavo jaunimą per Klaipėdos uostą), klausydamiesi užsienio radijo stočių sekė muzikos „top 10“. Kadangi tuo metu vinilo plokštelės (jas siųsdavo giminės iš užsienio) kainavo labai brangiai, kartais – daugiau nei sovietinio žmogaus uždarbis, nedaugelis turėjo didelę jų kolekciją. Tam reikėjo pasišventimo, ne sausainių nusipirkti, o įsigyti plokštelę“, – šypsosi Vladas.

Du draugai – Alfreds (kairėje) ir Vladas. Nuotrauka iš Vlado Rukšos archyvo

„Esu tik ilgaplaukis, – sako V. Rukša, Kaune pramintas ikoniniu hipiu. – Šaipiausi ir šaipausi iš sovietinių vertybių ir su tuo susijusio mėšlo. Mes gyvenome kitaip negu įprastas „homo sovieticus“, domėjomės kitokiais dalykais, nei bruko sovietinė valdžia. Pamenu, gal kokiais 1970-aisiais mes net suorganizavome savo nepriklausomas Pabaltijo ilgaplaukių futbolo varžybas. Vien ilgaplaukiai! Milicija kabinėdavosi prie mūsų, tik ne taip aršiai, kaip po kalantinių, bet patyrėme nemažai jų agresijos.

Lietuvoje „gėlių vaikų“ judėjimas buvo gaivališkas, spontaniškas, tarsi Vakarų judėjimo atgarsis, atvilnijęs iki Rytų Europos pakraščių. Čia jaunimas stengėsi ieškoti alternatyvių kelių, kitokių, nei tie, nešini raudona vėliava. Lietuvoje iki šiol išsiskiriančiam iš minios žmogui sunku praeiti gatve neužkabintam. Sovietinis raugas ir dabar riboja laisvą žmogaus dvasią.

Svarbiausia, ko siekiau tuo laiku – netarnauti sovietinėje armijoje ir būti kuo labiau nepriklausomas nuo tuometinės santvarkos, tai mane paskatino emigruoti į JAV, – prisipažįsta

Vladas. – Daugelis mano draugų radę progą taip pat išskrido į užsienį: vieni – į Indiją, kiti – į Ameriką. Dalis ilgaplaukių hipių buvo rusų kilmės, pavyzdžiui, amžinąjį atilsį Džyza, Grynas netgi buvo sovietų rusų karininkų sūnūs, bet abu elgėsi priešingai, nei jų tėvai ir broliai, nepakluso santvarkai, išsisukinėjo nuo karo prievolės. Džyza, gavęs šaukimą į kariuomenę, tiesiog apsiverkė „voenkomate“ ir dėl to buvo pripažintas psichiškai nesveiku. Su juo artimai susidraugavome psichiatrinėje…“

Reikėjo neeilinės drąsos ir pasišventimo savo idealams, kad siekdamas netarnauti sovietinėje kariuomenėje net atsidurtum psichiatrinėje, kur su tokiais žmonėmis anuomet psichiatrai elgėsi kaip su bandomaisiais gyvūnais. Vladas ir Džyza buvo nepalenkiami, nepalaužiami.

„Gyvenimas netrukus mane suvedė su panašaus likimo latviu ilgaplaukiu Alfredu Stinkulu, – prisimena Vladas. – Susipažinome viename iš Pabaltijo pop muzikos festivalių. Jo šeima irgi buvo nukentėjusi nuo sovietinių represijų, tėvas už norą pabėgti iš Sovietų Sąjungos lageryje „atpylė“ 25 metus. Alfredui dėl ilgų plaukų teko kaitalioti profesijas, viena jų, sargo liaudies buities muziejuje, leido prisiliesti prie latviško tautinio paveldo. Mus siejo bendras požiūris į politiką, gyvenimo vertybes, laisvės suvokimas.

Mano jaunystės biografija nesaldi. Esu tremtinių vaikas, bet, keistas sutapimas, mano senelis buvo dvarininkas, pirmosios Nepriklausomybės metu įsteigęs Aukštaitijoje amatų mokyklą ir gabiems studentams mokėjęs stipendijas. Kai stojau į Kauno politechnikos institutą, paaiškėjo, jog vienas komisijos narys jaunystėje buvo senelio stipendininkas, todėl vieno balso persvara buvau priimtas. Dar tuomet savo ilgus plaukus surišęs į uodegą slėpiau po megztiniu“, – pasakoja jis.

Artėjo kalantinės ir maištas. Dėl ilgų plaukų Vladui teko palikti institutą, jis tapo bedarbis. Sukilimas stipriai sujudino dvokiančią sovietinę pelkę, kaltė dėl visų neramumų buvo suversta ilgaplaukiams, džinsuotiems hipiams. Jie atsidūrė KGB akiratyje. Plaukus teko slėpti po megztiniais, paltais, kepurėmis. Netrukus Vladą dėl ilgų plaukų „susėmė“ gatvėje, jis vos išsisuko, pasakęs, kad filmuojasi. Iš tikrųjų, Kauno centre tada buvo kuriamas kažkoks filmas. Tačiau teko palikti namus ir slapstytis. Per kalantines Vladas užsuko pas Džyzą, gyvenusį senamiestyje, prie Vytauto bažnyčios. Jo motina labai jaudinosi dėl maišto, o Džyza ją gąsdino, sakydamas, kad dabar bolševikai atsiims už skriaudas ir visiems rusų karininkams „bus šakės“.

„Džyza augo karininko šeimoje, jo brolis buvo naikintuvų pilotas, visiškai „raudonas“, tėvas dalyvavo 1958 m. Vengrijos sukilimo malšinime, o pažiūrėkit į jaunėlį sūnelį! Buvo drąsus vyrukas, sugebėjęs pasipriešinti nykiai sovietinei aplinkai ir griežtam diktatui. Rokas išvaduoja! – šypsosi Vladas. – Maišto metu, 1972-ųjų pavasarį, pasirodė rusų kariuomenė, visur šmižinėjo kareiviai, vietinė milicija, saugumiečiai. Ilgaplaukiams hipiams buvo nesaugu. Norėdamas grįžti namo, pas Džyzą išsikviečiau taksi, nes žinojau, mane gali bet kada suimti. Taksistas įtariai stebėjo per veidrodėlį, o aš svarsčiau, įduos jis mane milicijai, ar ne. Neįdavė.

KGB jau naršė mano namuose, bet manęs nerado. Iš pradžių su Džyza slapstėmės prie Kauno marių. Aplink „sėmė“ visus įtartinus hipius. Matydamas, kad neišvengsiu suėmimo, išvažiavau iš Lietuvos. „Tranzavau“ po Latviją, Estiją, lankiau ten savo draugus. Taline mane visgi sulaikė. Tardytojas estas liepė man rašyti pasiaiškinimą. Jame paminėjau Estiją, bet ne sovietinę, o pareigūnui tai patiko. Jis buvo linkęs mane paleisti, tačiau jo kolega rusas tam nepritarė, tad vos ne vos pavyko išsisukti. Įteikė 24 valandų ultimatumą, kad palikčiau Taliną. Sumaniau „tranzuoti“ pas bičiulius į Piterį, iš ten – į Maskvą. Maskvoje sutikau bičiulį Saulę, žinomą hipį, kuris pasirūpino, kad vietos milicija manęs nesuimtų. Savo išvaizda panašėjome į užsieniečius, taigi buvo lengviau neįkliūti. Skersai išilgai išvažinėjau Sovietų Sąjungą. Nusibodo, reikėjo iš kažko gyventi, valgyti, teko grįžti namo.

Džyzą radau gulintį psichiatrinėje ligoninėje. Aiškus buvo ir mano likimas. Atsidūriau ten pat. Mane pririšo prie lovos, leido insuliną ir dirbtinai sukeldavo komą. Gal kokius 30 kartų. Prileisdavo tiek vaistų, kad netekdavau sąmonės. Prasiblaivydavau, atsigaudavau ir išgirsdavau gretimoje palatoje rėkiantį Džyzą. Abu gulėjome psichiatrinėje tris mėnesius. Jam buvo paskirtas kitoks „gydymas“. Ne ką lengvesnis, nors jis buvo rusas, karininko sūnus.

Ligoninėje nukirpo mano ilgus plaukus, tyčiojosi kiek begalėdami. Vyr. gydytojas psichiatras, kai pabusdavau iš komos, pravesdavo man politines pamokėles. Jau tada buvau vegetaras, vadinami „gydytojai“ mane vadino iškrypėliu, per prievartą kišo valgyti mėsą. Nuo to priverstinio sovietinio perauklėjamojo „gydymo“ priaugau gal 100 kilogramų, žiauriai ištinau. Aplinkiniai klausinėjo, ar tai nepaveikė mano proto? Jie tegalėjo spėlioti. Pamažu brendo troškimas išvažiuoti, emigruoti“.

Per tą laiką Vlado draugams latviams pavyko įsigyti sodybą, esančią 60 kilometrų už Rygos. Tikrasis jos savininkas 1945 m. nuo sovietų valdžios pasitraukė į Kanadą. Naujieji savininkai su juo susisiekė, žmogus džiaugėsi, kad jo sodyba atgimė.

Susikūrė maža komuna – trys poros. Jaunuoliai bandė sugrįžti atgal į gamtą, gyventi natūraliai ir paprastai. Bet bendruomenė netrukus subyrėjo, liko tik Alfredas su širdies drauge ir keletas lietuvių. Jie ėmė giliau domėtis protėvių palikimu, keliaudavo į istorines vietas, fotografuodavo kaimo sodybas, rinko etnografinę medžiagą, pradėjo kurti šiuolaikišką meną, remdamiesi baltiška praeitimi.

„Daug laiko praleisdavau Latvijos kaime, ilsėdamasis nuo sovietinės aplinkos, – prisimena Vladas. – Klausydavomės muzikos, pjaudavome malkas, pastatėme pirtį, iškasėme šulinį, surentėme verandą, kurioje vasarą gerdavome kavą ir arbatą, medituodavome, švęsdavome kalendorines šventes. Tuo metu visai nevartojome alkoholio, nes milicija tik ir laukė, kada ilgaplaukis pasigers, kad galėtų paskelbti visuomenei, kokie baisūs girtuokliai tie hipiai“.

Domėjimasis muzika ir baltiškomis šaknimis padėjo užmegzti ryšius su užsieniu, juolab kad ten gyveno daug išeivių iš Pabaltijo. Baigęs keramikos specialybę Dailės institute, V. Rukša kurį laiką dirbo M. K. Čiurlionio muziejuje, užsiėmė kūryba, bet ilgainiui susidūrė su saugumo persekiojimu. Vaikiną nuolat sekė, kontroliavo, sunaikindavo jo kūrinius. Taip atsitiko su freska Prienuose ir keletu kitų darbų. Persekiojimas ypač suintensyvėjo po jo bičiulio Alfredo išvykimo į JAV 1984-aisiais.

Prasidėjo „persitvarkymas“, o problemų su KGB, Vladui pateikus prašymą emigruoti, vis daugėjo.

Vladas Rukša sudegina sovietinį pasą. JAV, 1990.
Nuotrauka iš Vlado Rukšos archyvo

Po kelių nepasisekusių mėginimų išvažiuoti, jis sulaukė užuominos iš saugumo, kad leis išvykti, jei susituoks su užsieniete ir pasirašys pasižadėjimą niekada nebegrįžti į Lietuvą. „Aš tuo ir pasinaudojau. Vestuvėse dalyvavo net pats Kauno vykdomojo komiteto pirmininkas su filmavimo grupe. Jie norėjo parodyti, kaip mandagiai atsisveikina su „padugne“, – pasakoja Vladas. – Emigruoti iš Sovietų Sąjungos nebuvo taip paprasta, net ir vedus švedę, saugumas spendė visokius spąstus. Pavyzdžiui, prikalbindavo prostitutes, sergančias venerinėmis ligomis, liudyti, kad mus užkrėtė, nes, pagal sovietinius įstatymus, tada iškart užkertamas kelias išvažiuoti į užsienį.

Prieš išvykstant saugumas sekė kiekvieną žingsnį, stebėjo, kad nesusisiektume su užsienio ambasadomis, terorizavo artimuosius. Tuo metu, kai tėvas sunkiai sirgo ir gulėjo ligoninėje, saugumas atjungė telefoninį ryšį, nukirpo laidą ir, motinai pabandžius aiškintis, dėl ko jie taip padarė, šie siūlė paklausti savo sūnaus – juk jis telefonu dalindavo interviu užsienio radijo stotims. Tai buvo tiesa. Laisvė brangiai kainavo, teko palikti Tėvynę, dukrą, tėvus, seserį ir buvusią lietuvę žmoną.

Alfredui sekėsi ne ką lengviau – tikra detektyvinė painiava. Jis buvo vedęs švedę, dar 1984-aisiais turėjo išvykti į JAV. Bet saugumas nerimavo: mus šantažavo, o mes kiek įmanydami stengėmės niekur neįsivelti. Alfredas slapstėsi, buvome sekami dieną naktį. Kad bičiulis latvis pagaliau galėtų iškeliauti į Vakarus, slapta iš Rygos išvykome į Švedijos konsulatą Peterburge. Per atsarginį išėjimą išsmukome iš devintojo aukšto, nepastebėti įsėdome į šešėlyje laukusio draugo mašiną ir išrūkome. Iš pradžių Alfredo nenorėjo įleisti į konsulato pastatą, bet būdėlėje budėjęs milicininkas pamanė, kad jis užsienietis, mat angliškai triukšmavo tol, kol pateko į vidų. Pagaliau gavo reikalingus popierius, vizą, nusipirko bilietus į laivą, plaukiantį į Stokholmą, bet, deja, neperėjo muitinės, tad teko keisti maršrutą. Iš Peterburgo traukiniu dundėjo į Suomiją, Helsinkį: turėjo skubėti, nes buvo besibaigiąs vizos galiojimas. Įdomiausia, kad jo, politinio kalinio, su plakatais Stokholmo jūrų uoste laukė savi žmonės, pažįstami ir draugai, o Alfredas nenumatytai atvyko į Helsinkį. Kompanijai teko keliauti į Suomiją jį pasiimti“.

Kai tik Alfredas išskrido į JAV, kvietimai į užsienį Vladą pasiekdavo kone kasdien, neatstojo ir KGB, kviesdavosi jį pokalbiams, darė psichologinį spaudimą, bet Vladas laikėsi savo.

Su bičiuliu Alfredu jie vėl susitiko Los Andžele apie 1987-uosius, po kurio laiko atidarė meno galeriją „Baltic Crossroads“. Tai buvo baltiškas centras Holivudo papėdėje, kur du draugai – lietuvis ir latvis – supažindino amerikiečius su savąja baltiška kultūra. Vladas pasakoja: „JAV pragyvenau 25 metus, teko ne tik kurti meną, bet ir dirbti visokiausius darbus. Galiausiai sugrįžau į Lietuvą, čia daug kas pasikeitė į gerą. Lietuva tapo laisva! Žinoma, dar daug sovietinio mąstymo nuosėdų liko mano kartos žmonėse, bet jaunimas eina į priekį. Radau galimybę prisidėti prie naujosios Lietuvos kūrimo – buvau pakviestas dalyvauti muzikos festivalyje „Mėnuo Juodaragis“, kuriame susirenka puikūs kūrybingi jauni žmonės, skamba nauja lietuviška muzika, etnografinis rokas, pristatomi baltiški amatai“.

V. Rukša ir toliau užsiima kūrybine veikla Lietuvoje, dalyvauja parodose. Džiaugiasi, kad ilgi plaukai šioje visuomenėje jau nebėra tabu ir šokiruojanti išorė nebekelia tokio pykčio kaip sovietmečiu, tačiau ir dabar pasitaiko žmonių, kuriems kitoniškumas sukelia įtūžį. Matyt, sovietinio mentaliteto ne taip paprasta atsikratyti…

Vlado manymu, ilgi plaukai, vakarietiškų vinilų klausymasis, domėjimasis baltiškuoju protėvių palikimu buvo daugiau pasipriešinimas santvarkai nei pramoga. Jis vadina savo kartos jaunimą pogrindžio karta. Galų gale, jie vis tiek gyveno taip, kaip norėjo. Patys pasirinko. Laisvę bet kokia kaina. Atsisakymas tarnauti sovietinėje kariuomenėje, psichiatrinių ligoninių košmarai, saugumo persekiojimai, šmeižtas, emigracija, – laisvė brangiai kainavo, bet Vladas dėl to nesigaili.

Gintaras Patackas

galva

Gyvenimo nuėjęs visą kelią
aš pomirtinėj girioje randuos
klausaus graudžių raudų rugiuos kūkalio
ir laidotuvių kunigo maldos
guliu sau vienas žemuogių pievelėj
taip kaip gulėjau gyvas kitados
aš filme bergmano jaunutis žalias
ir nieks nė cento už mane neduos
ateis tik girtas gintaras ambalas
iš jo šią dieną man jokios naudos
tačiau aukščiausias naudingumo balas
kovot jis pasiryžęs visados
pratybos dvasios amžina kova
nuo jos man kartais nulekia galva

triušis

Dizainas čia nefainas broli triuši
o kaip čia netvarkyti aplinkos
gyvūnija žiūrėk kokia nutriušus
nuvyto gėlės gyvos kitados
žinau mane dabar tu žiauriai muši
kad neišvengsiu aš dabar skriaudos
ir ką daryt dagiai tau drasko kūšį
tačiau bėdos nebūna be naudos
štai eina daiktas panašus į lūšį
jo paprašyk ir viską atiduos
įsiutęs imsi dar tu jį užmuši
o ne aš neužmiršiu niekados
antano dantės jis dabar gyvena
toli nuo kauno centro ir fontano

tochtamyšas

Būgnelis plyšo senio tochtamyšo
skardinis tvirtas gero šuns odos
o aš skridau su reikalais paryžiun
namo kad nesugrįžčiau niekados
mat prisiminęs stiuardesę žaną
kuri kažkur skrajoja su haskiu
aš nutariau kad žmonės negyvena
ilgai taip o aš nuojauta tikiu
gražuole ak gražuole nuo advento
nuo lapkričio iki dienos trečios
vasario nesulaukiu sakramento
o kas mane į skruostą pabučiuos
nebent šita išblyškus beduinė
o viešpatie ji po čadra blondinė

emyras

Ir raganišku radijo žvilgsniu
antanas dantė skrodė atmosferą
išvyko pasitikti kalinių
ir supažindint su jais miesto merą
pasirinkimo nėr tad šiuo metu
atmintinai citavo herostratą
skaudėjo hemorojų nuo vinių
kuriais pakalęs buvo kairį batą
ir pasitiko jį ne kaliniai
o toks kairiųjų pažiūrų emyras
kurį jis pažinojo nuo seniai
dar tais laikais kada nebuvo miręs
todėl nusuko galvą jam ūmai
o iš skylės pažiro pelenai

šlykštomatis

Šlykštomačio rodiklis realus
jėgų sukaupus kiek šita šlykštynė
kai kam patinka viskis ir alus
o man geriausia kadagių degtinė
sumanymas visai rentabilus
šlykštomatis išgėrus puikiai veikia
antanai dante tu genialus
įpilk į lempą ir pajudink snaigę
nuo įkvėpimo svaigsta net galva
grimztu į smėlio jūrą palengva
gal pasirodys mano beduinė
balta kaip pūkas raudona širdis
iš tolo žiburiuoja per naktis
sakyčiau kad kinietė mandarinė

akvariumas

Akvariume kurį sukūrė kaunas
gimtasis miestas visada gražus
danguj saulutė kabo mėnuo jaunas
nenusileidžia nes kitaip pražus
ir kuoja eketėj ir kelbas storas
ūsorius baisiai mėgsta pindrakus
jaunikliai gorsetus matuojas oriai
o dvyniai atkulniuoja į svečius
yra šalis vaičaitis rašo yra
pin kodas ir jo krėslas prašmatnus
ir ašarėlės pūgžlio gailiai byra
kad jo akvariume tame nebus
o kurtinys riebus miške lesioja
tetervinus medžioja gaidė skvo
sustoja netekėjusi pastoja
su dulkių sauja liko ivlin vo

knygos „Mažoji Dieviškoji Co-5. Kabalos“ fragmentas

baladė apie krakatau

Kai krakatau su krakatukais
dalinas nuosavais nykštukais
ir aplink ašį žemė sukas
antaną dantę gaivalai
užpuola kaip būrys beždžionių
ateina latakas gvidonas
kadaise buvęs nevidonas
dabar jis gelbėja mielai
mielai jis meilę išpažįsta
ir suvaidina pacifistą
tačiau taip mėgsta pasipisti
dulkentų raganą geriau
geriau už jį nemoka niekas
nebent tik lokis senas niekšas
jį domina tik dirvoj sliekas
jis sako labas ne tuojau
nes labas būna nelabasis
šešėlis didvyrio laibasis
toksai išblyškęs ir bedvasis
kad kumštin gniaužiasi ranka
senasis papuasas žino
kas jį į vandenį gramzdino
sušaldyt bandė beduiną
ledine nugalėt kulka
todėl antanas dantė sako
kad pagaliau jisai atako
ir jaučia išdavystę dar ko
kabintis jam prie žanos d'ark
tos stiuardesės ar princesės
kuri sugrįžo iš odesos
ir jam išklojo visą tiesą
nors eik žmogau ir pasikark
jausmai tavieji naftalinas
nes pernai nudvėsė kaimynas
adrenalinas man gaminas
riedėti noriu pikapu
brazilijon palikus gentį
koduotis veistis ir gyventi
sukelt furorą neiškentus
liūdėt ties mirusio kapu
geidžiu emocijų šviežienos
gyventi kad ir elektrėnuos
su kapitonu nemo žiemą
kapot rūkytų ungurių
alaus įmesti kokią kvortą
suėsti riebų braškių tortą
sugraužti morką ir abortą
daryt kiek noriu tiek geriu
tai ir vanok sau į sveikatą
o aš gurkšnosiu sau arbatą
ir suvaidinsiu numizmatą
nes televizoriaus nėra
patvarkė naktį jį piratai
antanas dantė nejprato
miegoti tokį vėlų metą
kažkur prapuolė elektra
baterijos visai nusėdo
lauke treti gaideliai gieda
ir echolotas skelbia bėdą
eschatologija tokia
kad nieks poezijos nemoka
vištidėj tyliai lapė šoka
šokdina senį ir trečioką
visi atsiduria šoke
keli žaidėjai ir šokėjas
taip sukasi kad kyla vėjas
ir baltos eilės tyliai liejas
lotynų muzikos ritmu
sukuosi aš kaip išprotėjęs
sakau antanai asmodėjas
iš savo pragaro atėjo
apliek jį vandeniu šventu
antanas dantė tai padaro
ir man pasako viso gero
negerk daugiau gėlių nektaro
sakau antanui eik jau eik
į balto popieriaus lapelį
kompiuterio pagavęs pelę
tarytum nuosavą dešrelę
kramsnoki ir sakyki sveik
erdvė čia tiesą išpažįsta
ir nugramzdina antikristą
lai pragare sau šoka tvistą
ne popieriaus baltam lape
dėkoju popiežiui dėkoju
už daiktą kabantį tarp kojų
kad nuveda jis kartais rojun
pažaist su vietine lape
šalia ėriuko liūtė guli
kramsnoja morką ir cibulį
ir tingiai spokso į mėnulį
kol neatsiduria taške
pakraštyje dangaus žvaigždyno
paraštėje poeto gryno
kuris nors mato bet nežino
kas rašoma tame laiške
antano dantės kapeliono
kai šoka donjos kapitono
pitagoro o ne pitono
su veido išraiška nykia
protuberancai sproginėja
ir sąskaitas suvedinėja
vėžys ir liūtė kaip minėjau
jie mėgsta žaisti minetu
čia pat nusimeta ji mini
blogu žodžiu girtuoklį mini
ir žodžiai sunkūs tartum švinas
ar švino plombos ant dantų
nepaisant to kad jis skeletas
bet tęsias vietinis minetas
kaip parašytų čia poetas
estetizacijos raiška
aiškumo įneša į bylą
kur advokato blynai svyla
juos ėsti gali krokodilas
ir įvykių tokia seka
toliau jau nebeišsivysto
antanas dantė lošia vistą
o lokis tempia šlapią vištą
olon kur rožės nepražys
tiktai pulku žygiuos ulonai
kuriems jau baigėsi talonai
o ant uolos prie galeono
mekena milžinas ožys

atsibaksuoki

Atsibaksuoki su bornemisa
borneo varo kaip koksai vulkanas
pakvimpa oras degančia mėsa
sučirška net menkiausias talismanas
taip mąsto dantė krato kišenes
stambus žudikas tarptautinio masto
ir kviečia žaną d'ark mąstyti nes
ji ilgisi vis peilio išgaląsto
o centras įvykių kitam rate
lenktynėms jis neišgali nė cento
antanai dante mūryk karate
ir rūryk ožką kad ilgiau gyventų
nei tu o po betliejaus pamatais
augėjo tvartai semia būvį visą
ir nežinia kada diena ateis
matysim vėl gergėjų bornemisą

bazilijus ir alisa

Ir lobiui rast ištarki kreks feks peks
gudruolis katinas alisai sako
dantims galąsti laiko neužteks
atsiųski man dar porciją tabako
tegu gyvuoja laisvės aveniu
antanas dantė ir visa komanda
kaip gera pasiklysti tarp žmonių
linkiu tiktai nenusisukti sprando
o lapė alisa galanda vis
galanda ir galanda ir galanda
mat nepatinka jai mana žuvis
reik kreiptis man į burtininkę vangą
taip vangiai mosikuoja lazdele
kaip evangelijoje pasakyta
kad dantė nugalės galų gale
nudžiaus auksinį angelo trimitą

češyro katės

Češyro katės moka jos šypsotis
čefyrą gerdamos tarp debesų
kol žemėj šunys ima garsiai loti
ir riejas tarp savęs kad net baisu
antanas dantė mėgsta pikliavoti
čefyro miltus katės kai užgers
į kukulius suritint šventą votą
į šventą rūbą mylinčios sesers
o dovydas tuoj kviečia galijotą
parungtyniauti idiotas jis
idėją laisvės pakeičia į notą
ir bezda taip kaip subinėj rakštis

di artanjanas

Di artanjanas ir yra antanas
antonio banderaso sūnus
į liūlį gavo trykšta jam fontanas
kaip fontenblo versalis prašmatnus
gavniukas tas sūnus nes neišmano
kaip kept šašlyką iešmo tai nėra
o iešmininkas kaltas nes nemato
vanduo užšalo jūra kaip rūra
o debesėliai baltavilniai ganos
nemo skaičiuoja prarastus metus
prasta gan sveikata yra afgano
ir žiūri galas tiesiai į batus
daina suskambo stalskio suleimano
o stalinas tai vištgaidis tegu
jį pragaras praryja tartum namą
be durų su kalėjimo tabu.

džiovanjolis

Pasiima gergėjų bornemisą
dievulis ir vadina spartaku
o džiovanjolis rašo laiką visą
kaip jam sunku namuos aš sutinku
antanai dante tu nušauk dantesą
ir jį pažemink į prokurorus
lai žino pro kur oras eina tiesą
iškloki mersedesai ir nebus
nei grafo montekristo manuskriptų
nei vilpišausko nei kitų žmonių
numirėlį pažadink vytą skripką
girtuoklis geras buvo po velnių

išvadavau

Išvadavau aš iš nelaisvės gniaužtų
tave rachele anabele li
o ligi šiolei šaltas gruodas kausto
mergelės širdį ten toli toli
tolimačiai kur orūs nepasiekia
siamo katės rengiasi šilkais
pilkų dienų dūmelis nusidriekia
per atmintį užklotą pelenais
pelerina ant tavo kaklo tūno
mandragora tigrinė tuo metu
kai mandalėjuj skiriasi nuo kūno
galva kaip ropė krenta ant grindų
o gildijoj jau didis sujudimas
tuoj ragana ant laužo atsidurs
ir ežere girdėt bangų ošimas
toks tyliai nešvelnus toksai c dur

KAIP TAPYBOJE PAVAIZDUOTI SIELĄ? VYTAUTO TOMAŠEVIČIAUS ATVEJIS

VIDAS POŠKUS

YELLOW LIGHT. Akrilas, aliejus ant drobės, 80 x 60 cm, 2011

Dar senovės egiptiečiai ar graikai mums įdiegė – o mes, ypač po Descartes'o (Dekarto), tuo tikime (net nesvarbu, kas esame – ateistai ar krikščionys, budistai ar indiferentai), kad žmogus yra sudarytas iš kūno ir sielos. Na, gal ne sielos, o dvasios – bet čia jau svaresnių argumentų pateiktų koks nors spiritistas arba bent jau Zbigniewas Herbertas.

Prisiminkime jo opusą apie širdį („Serce"): „Visi žmogaus vidiniai padargai yra pliki ir glodūs. Plikos kepenys, žarnos, plaučiai. Tik širdis turi plaukus – rudus, tankius, kartais labai ilgus. Tai nėra gerai. Širdies plaukai trukdo kraujotakai kaip dumbliai. Dažnai juose veisiasi kirmėlės. Turi labai mylėti, kad iš artimo širdies plaukų rankiotum tuos mažus ir judrius parazitus" (iš lenkų kalbos vertė Eugenijus Ališanka). Ir nors kokio Prometėjo laikais siela glūdėjo kepenyse, mes juk esame romantikai, kažkelintoji postromantikų ar neoromantikų karta, tvirtai žinanti, kietai įsitikinusi, jog siela glūdi širdyje. Tad čia jau neliktų naudotis elementariu silogizmu ir teigti, jog jeigu širdis yra plaukuota, tai ir jos gyventoja siela pasižymi tankiu gauruotumu.

Vytautas Tomaševičius ne tik vaizduoja kūną, bet ir įvaizdina sielą. Leiskite paaiškinti, kodėl kūnas yra vaizduojamas, o siela – įvaizdinama! Tai juk elementaru – menininkas kūną mato. Tad naudodamas tapybines išraiškos priemones jis šį ir pavaizduoja. Kiekvienu konkrečiu atveju kūnas būna kitoks. Štai, kad ir moteris (kliaunamės paties V. Tomaševičiaus įvaizdžiais) skendi ramybės, ekstazės, liūdesio, sąmyšio, melancholijos ir kitokiose būsenose. Tai pirmiausia lemia tam tikrus spalvos pokyčius (juk kalbame apie tapybą) – vienur ji „citriniškai" gelsva, kitur – „rožiškai" raudona, „salotiškai" žalsva ir panašiai. Turbūt į tuos koloristinius pokyčius galima žvelgti per simbolizmo prizmę, tačiau bent man tai primena kadaise asmeniškai turėtą žiedą – Kaziuko mugėje, o gal sendaikčių parduotuvėlėje prekijas aiškino, jog tas daiktas sugeba reaguoti į emocines būsenas. Ir iš tiesų, jo korpusas buvo padengtas tokiu emaliu, kuris keisdavo spalvą (turbūt veikiamas kūno ir

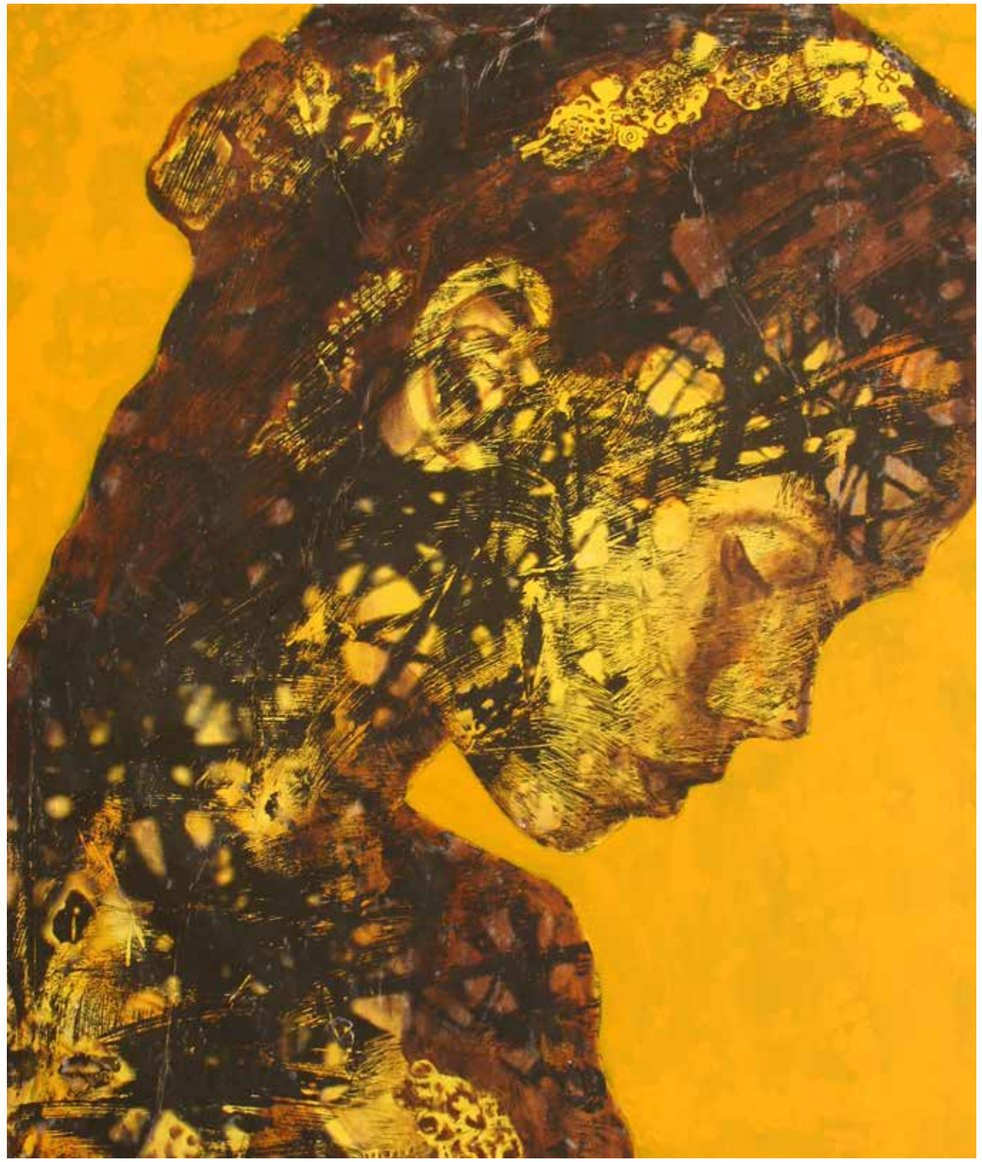

A GIRL FROM CHANEL.
Akrilas, aliejus ant drobės
130 x 110 cm, 2014

GELTONAI, RAUDONAI, MĖLYNAI, 18 vnt.
Akrilas, aliejus ant drobės. 50 x 40 cm, 2009

oro temperatūros) – praktiškai kaip V. Tomaševičiaus personažai ir koloringi (šiukštu ne koloringi!) jų fonai.

Tad natūralu, kad ten, kur tapytojas V. Tomaševičius vaizduoja fizinius pavidalus, ten ir šmėžuoja (iš tiesų – švyti) kūnai. Visas unikalumas slypi tame, kad menininkas įvaizdina sielas ar bent jau kažkokias dvaseles (minėtieji egiptiečiai juk mums pateiktų platų jų sąrašą – nuo Ka iki Ba). Remiantis „herbertišku“ postulatu apie dvasinį plaukuotumą, nėra sudėtinga identifikuoti Vytauto kompozicijose įvaizdintas sielas – tai tie iš juodų, tamsių linijų sudaryti organizmai, keičiantys siluetus. Vienur tai – žmonės, net keli, kitur – siūlų kamuolius primenančios masės, o dar kitur – visiškai amorfiniai dariniai. Tokios turbūt ir yra sielos pagal aristoteliškąją klasifikaciją (augališkosios, gyvūniškosios, žmogiškosios). Beje, nejuokaudamas galiu pastebėti, kad mano močiutė sapnuose nujausdavo artimų žmonių mirtis būtent regėdama juodus siūlų kamuolius – gal tai ir yra žmogiškosios sielos? Bet tokią mintį suponuoja V. Tomaševičiaus darbai...

Žinoma, galima spekuliuoti, kad bet kuriame paveiksle (ar vizualiajame mene) esama dviejų lygmenų santykio (kartais – dailaus bendradarbiavimo, kitais atvejais – žiaurios priešpriešos) ir V. Tomaševičiaus tapyba čia nėra išskirtinė. Vis tik būtent šio menininko atveju tai ypatingai ryšku, tiesiog radikaliai aišku. Galima sakyti, jog tokio išsikristalizavimo priežastis slypi autoriaus kūrybinėje strategijoje. Ši apibūdintina teatrališkojo realizmo ar buitinės scenografijos kategorijomis. Menininkas tiesiog fiksuoja gyvenamąją aplinką – „bytovuchą“ su rutiniškais interjerais, kasdien regimais kraštovaizdžiais, netgi nuolat šmėžuojančiomis moterimis (žurnaluose, gatvėse, virtuvėse). Tame slypi gera dramatizmo dozė ir būtent todėl, it kokio alcheminio distiliavimo proceso metu, čia ypatingai raiškiai atsiskiria ne tik materija (kūnas), bet ir „psichė“, tiksliau – siela arba dvasia.

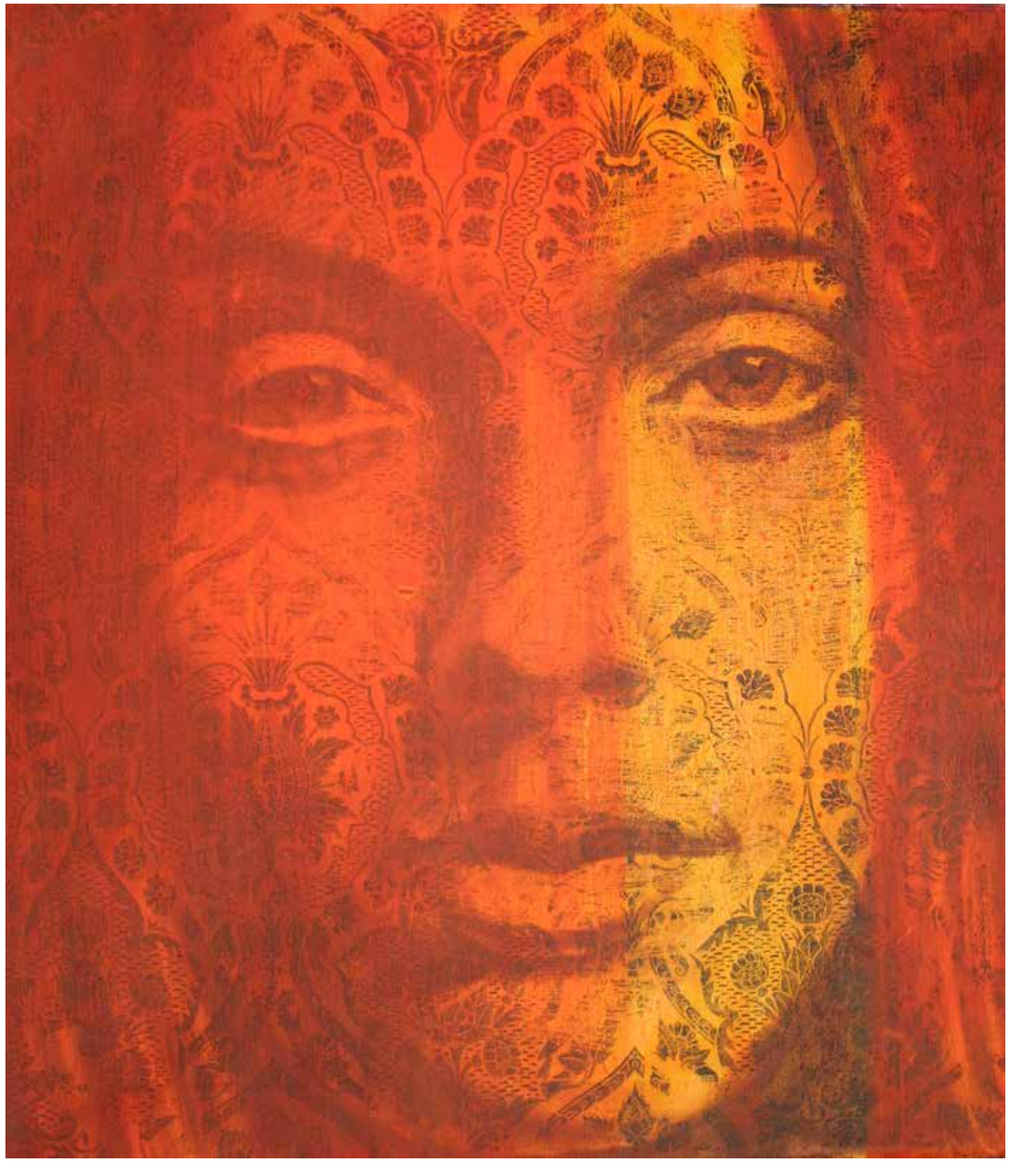

ORNAMENTED PORTRAIT.
Akrilas, aliejus ant drobės, 45 x 40 cm, 2016

SODŲ GATVĖS DAMOS, Nr. 7
Tušinukas ant popieriaus, 14 x 8 cm, 2016

SODŲ GATVĖS DAMOS, Nr. 14
Tušinukas ant spalvoto popieriaus,
13 x 12 cm, 2016

IDĖJŲ SALYNAS: KITA MODERNUMO FORMA

KRISTUPO SABOLIAUS POKALBIS SU MENO KRITIKU IR KURATORIUMI NIKOLAS BOURRIAUD

Nicolas Bourriaud (kairėje) ir Kristupas Sabolius. Kadras iš vaizdo įrašo „Youtube"

Prieš pusantrų metų Kaune viešėjo garsus prancūzų meno teoretikas ir kuratorius Nicolas Bourriaud (Nikolia Burijo), tuo metu kuravęs Kauno centriniame pašte suinstaliuotą 10-osios Kauno bienalės parodą „GIJOS: Fantasmagorija apie atstumą". Artėjant 11-ajai Kauno bienalei 2017-ųjų rudenį, supažindiname su filosofo Kristupo Saboliaus ir meno teoretiko pokalbio ištraukomis: mąstytojai samprotauja apie gero meno kriterijus, apie tai, jog yra normalu mokytis suprasti šiuolaikinį meną taip, lyg mokytumės suprasti sporto varžybų taisykles, kalbasi apie filosofijos ir psichoanalizės santykį su meno praktika ir teorija bei modernumo, postmodernumo ir altermodernumo sąvokas.

Kristupas Sabolius: Mano studentai dažnai užduoda klausimą, į kurį neturiu atsakymo – kokie būtų gero meno kriterijai? Be abejo, yra daug įdomių menininkų, pasitelkiančių įvairiausias praktikas. Tačiau esama ir tokių, kurie tiesiog užčiuopia dabarties tendencijas ir kuria tai, kas madinga. Kartais atrodo, kad pakanka užmegzti gerus santykius su kuratoriumi, tapti jo draugu ir galų gale pasinaudoti savotiška nepotizmo forma. Juk amatas šiuo metu nebeteko reikšmės. Svarbiausia – idėjos ir įsitraukimas į santykius, kaip jūs ir teigiate savo knygoje „Reliacinė estetika". Ar manote, kad tokiame sudėtingame kontekste vis dar esama kriterijų, kaip įvertinti gerą meną? Ar pats tokius kriterijus taikote?

Nicolas Bourriaud: Turite galvoje – atmetus asmenines pažintis?

K. S.: Būtent.

N. B.: Asmeninės pažintys su menininkais nesukelia jokių problemų. Dar septintajame dešimtmetyje Haraldas Szeemannas sakydavo, kad jo parodose trečdalį sudaro draugai, trečdalį – perspektyvūs menininkai ir trečdalį – pripažinti menininkai. Tas „draugų trečdalis" buvo tokie žmonės kaip Josephas Beuysas, Donaldas Juddas ir t. t. Norėčiau ir aš kiekvienai savo parodai susirasti tokių gerų draugų.

Gilindamasis į kūrėjo darbus, nesunkiai gali užmegzti bičiulystę. Bet tai nereiškia, kad kviečiu vien draugus. Kartais draugas gali būti parodos dalimi. Kaip Pierre'as Huyghe'as (Pjeras Hjūygas), su kuriuo bičiuliaujamės apie dvidešimt metų. Mano akimis, jis visai geras menininkas.

Kalbant rimčiau – pirmiausia reikėtų pradėti nuo universalaus kriterijaus. Taigi, darbo kokybės be jokio kuratorystės konteksto. Tuomet atskiriems projektams būtina pasitelkti specifinius kriterijus, kurie nuolat keičiasi priklausomai nuo to, kas yra daroma.

Paprastai tariant, meno kūrinys yra tam tikra emisija. Jis paskleidžia signalą. Leonardas da Vinčis, tapydamas Moną Lizą, skleidžia signalą. Šis signalas toks įvairialypis ir įkrautas energija, kad pergyveno amžius. Pačioje pradžioje pagaminamas energijos kiekis suteikia meno kūriniui galimybę išlikti.

Galiu be paliovos kalbėti apie Vermeerį, Rembrandtą, Mondrianą, Piero della Francesca'ą ir t. t. Tai energija, kuri išlieka laiko tėkmėje. Tuomet kriterijus būtų toks – energija, kurią jauti vos išvydęs meno kūrinį.

Intuicija, kad kūrinys yra toks daugialypis, jog išsilaikys metų eigoje – mano esminis kriterijus. Būtent tai ir vadinama grožiu, jeigu norite suteikti šiam dalykui vardą. Tačiau grožis nėra kas nors vizualaus. Dažnai meno kūrinyje grožis pranoksta bet kokį vaizdą.

K. S.: Gilles'as Deleuze'as (Žilis Deliozas) yra pasakęs, kad meno kūrinys neturi nieko bendra su komunikacija, tai yra pasipriešinimo aktas. Kaip jūs regite šią temą? Kokiu mastu meno kūrinys turi būti politiškas?

N. B.: Pirmiausia, nežinau nė vieno meno kūrinio, kuris nebūtų politiškas. Jis visada išreiškia tam tikrą autoriaus, gyvenančio mieste – polyje (taip vadinti pirmieji miestai-valstybės Senovės Graikijoje), visuomenėje – poziciją. Savo esme kiekvienas meno kūrinys yra politinis aktas, nes jį kuriant pasitelkiami tam tikri įrankiai, atskleidžiamos vertybės leidžia užimti tam tikrą poziciją. Kokius naudojate vaizdinius, koks jūsų vizualinės scenos tikslas – visa tai yra politiška, nuo šito neįmanoma pabėgti.

Tačiau perduoti vadinamąją politinę žinią yra kur kas sudėtingiau. Tuomet patenkame į komunikacijos plotmę. Nemanau, kad šis būdas geriausiai susieja politiką ir meną. Jeigu visi meno kūriniai yra politiški, komunikacijos atveju dauguma jų tampa reakcingi. Į tai irgi reikia atsižvelgti.

Menas yra intervencija. Jūs citavote Deleuze'ą, kuris kalba apie pasipriešinimą. Aš verčiau rinkčiausi intervencijos terminą. Tai daugybė būdų ir įvairių formų, leidžiančių įsiskverbti į tikrovės plotmę. Tuomet galima atsižvelgti ir į tai, ką sako Alainas Badiou (Alenas Badju): filosofija keičia pasaulį, nes transformuoja save. Tai, ką jūs atliekate filosofijos plotmėje, keičia pasaulį. Tas pats galioja ir menui. Aiškindamiesi, kas yra menas, pakeičiame pasaulį netiesiogiai. Tai – kitokia galimybė.

Linkstu manyti, kad aukščiausias politinis meno uždavinys – išlaikyti mus visus budrumo būsenoje, t. y. tokioje situacijoje, kai dar tikime, kad įmanoma ką nors pakeisti. Kada menu išreiškiama kritika vis dar išlieka efektyvi? Tik tuomet, kai jis atskleidžia, jog tai, ką regime visuomenėje, tėra tik viena iš daugybės galimybių. Mūsų padėtis nėra galutinė, ją galima transformuoti. Tai, kas atrodo akivaizdu, nėra akivaizdu. Galime veikti tikrovę.

Menas pasižymi šiuo pajėgumu, leidžiančiu mums išlaikyti tokį pasaulio supratimo lygmenį. Jis palaiko gyvybę idėjos, kad pasaulį galima pakeisti.

K. S.: Pakalbėkime apie nesaugumo (*precariousness*) idėją, kurią jūs išplėtojote viename iš savo veikalų „The Radicant". Kodėl menininkai ir meno kūriniai reikalauja šio nesaugumo, rizikos elemento? Ar galima tai laikyti vienu iš kriterijų, grįžtant prie ankstesnio klausimo, įvertinant gerą meną?

N. B.: Tikrai taip! Nesaugumas yra susijęs su nekomforto būsena.

Turėtume kritiškai įvertinti kiekvieną realybėje iškilusią idėją bei visas įmanomas jos formas, kurias suvokiame kaip stabilias ar amžinai išliekančias. Tai atliepia Slavojaus Žižeko mintį. Jis teigia, kad lengviau yra įsivaizduoti pasaulio, o ne kapitalizmo pabaigą. Manau, tai puikiai iliustruoja, apie ką aš kalbu. Kartais mes tiesiog nematome to, kas iš tikrųjų yra. Menas yra būtent ta vieta ir erdvė, kurioje galime išvysti ir patirti daug skirtingų tikrovės alternatyvų.

K. S.: Aš manau, kad jūs – filosofas. Deleuze'as yra pasakęs, kad filosofas yra tas žmogus, kuris kuria idėjas potyriams. Visos jūsų knygos, meno požiūriu, yra filosofiniai veikalai. Ir jūs sukūrėte nemažai terminų, pavyzdžiui, reliacinė estetika *(relational aesthetics*), radikantas (*radicant*), nesaugumas (*precariousness*), kuriuos siūlote vartoti kaip įrankius šiuolaikinio meno interpretacijai.

Be to, galime prisiminti ir garsiąją Hegel'io meno mirties idėją. Jis tikėjo, kad menas turi mirti, kad atsivertų kelias filosofijai. Aš drįsčiau teigti, kad būtent tai ir vyksta šiomis dienomis. Šiuolaikinio meno laukas, menininkų ir kuratorių veikla yra pripildyti filosofijos.

Kaip jūs vertinate filosofijos ir meno santykį? Kiek filosofija yra svarbi šiuolaikinio meno lauke?

N. B.: Nesu tikras, ar menui reikia filosofijos. Tačiau tikiu, kad reikia minties ir idėjų. Nelaikau savęs filosofu, veikiau – rašančiu ir teoriją savo veiklai siekiančiu sukurti kuratoriumi. Šiuo atžvilgiu esu panašesnis į Jacques'ą Lacaną (Žaką Lakaną) nei Deleuze'ą. Lacanas buvo psichoanalitikas, kuris savo teorijas kūrė žodžiu, kalbėdamas seminaruose. Jo darbuose susipina teoriniai ir praktiniai metodai.

Tai yra daug arčiau to, ką kuratoriai, tokie kaip aš, gali padaryti – visuomet balansuoti tarp teorijos ir praktikos, tarp vaizdo ir teksto, tarp vaizdų ir minčių pasaulių. Manau, kad Lacano psichoanalizė yra artimesnė mano praktikai.

Ryšiai tarp parodos erdvės ir knygos apibūdina mano veiklą. Skirtingai nei filosofas, negaliu sugalvoti naujos koncepcijos. Aš bandau ją pritaikyti. Tam tikra prasme, tai – visiškai priešinga filosofijai. Visos mano idėjos kyla iš menininkų studijų, jų kūrinių, taigi aš bandau perrašyti, sugauti ir iškoduoti tai, ką aš noriu perteikti. Man patinka ši psichoanalitiko metafora.

K. S.: Šiuolaikinio meno lauke keičiasi filosofijos vaidmuo. Turiu mintyje Quentino Meillassoux (Kventino Mėjasū) spekuliacinio realizmo idėją, Grahamo Harmano objektinę ontologiją ir kt. Visos šios tendencijos stengiasi atitrūkti nuo standartų.

Atrodo, kad menininkai ir kuratoriai pavargo nuo socialinių, politinių ir netgi žmogiškųjų elementų mene. Jie stengiasi išprovokuoti filosofinį diskursą, įvesdami visiškai naują metafizinę dimensiją. Reikia pripažinti, kad dabar madinga rengti parodas, skirtas ne žmogiškajam, sąmoningam gyvenimui, o mineralams, objektams, kurie „gyvena", neturėdami jokio sąmoningumo.

Ar tokia tendencija yra atotrūkis nuo reliacinės estetikos? Ar, vis dėlto, jūsų reliacinės estetikos idėja išlieka svarbi šiame kontekste?

N. B.: Taip, laikas nuo laiko Paryžiuje sutinku Quentiną Meillassoux.

K. S.: O, jis yra jūsų draugas?

N. B.: Taip. Tiesą sakant, supažindinau jį su Pierre'u Huyghe'u ir mes labai įdomiai pasikalbėjome. Aš mąstau panašiai kaip jis. Vieną kartą jis man yra prisipažinęs, kad jaučiasi šiek tiek pašiepiamas šiandieninėse diskusijose.

Akivaizdu, kad nėra meno be standartų. Tai – neįmanoma. Menas yra objektas, kuriam reikalinga poetinė išraiška. Neįmanoma sukurti parodos objektams. Galiausiai, paroda lieka poetine diskusija.

Šis naujas vaiduokliškas santykis tarp gyvūnų, objektų, žmonių ir mašinų buvo pagrindinė mano pastarosios Taipėjaus bienalėje kuruotos parodos tema. Įdomu, kad ji atsikartoja ir Kaune. Pavyzdžiui, Pakui Hardware'o kūriniuose, Roberto Caboto silikoniniuose objektuose bei Katjos Novitskovos darbuose įvairiais aspektais galima tai pastebėti. Net jeigu objekto statusas, mūsų santykis su juo nebuvo numatyti kaip parodos tema pradžioje, tai vis tiek sukelia gana stiprų atsaką šiuolaikinių menininkų kūriniuose. Kaip mes galime įsivaizduoti santykius tarp objektų? Visa tai paaiškėja parodos eigoje. Įdomu stebėti kaip ši tema netikėtai iškyla vėl ir vėl.

K. S.: „Altermoderne" peržvelgiate modernumo sampratą ir išreiškiate kritiką dominuojančių postmodernumo ir modernumo sąvokų atžvilgiu. Tęsdamas diskusiją, norėčiau jums priminti, kad Bruno Latouras (Bruno Latūras) savo veikale „Mes niekuomet nebuvome modernūs" parodė, kad modernumas yra iliuzija, grindžiama gamtos, visuomenės ir kultūros atskyrimu vienas nuo kito. Pasak Latouro, jeigu pažvelgtume giliau, matytume, kad šie elementai yra vienijami hibridų bei sąsajų tarp tinklų. Ir prieš-modernumas toliau tyliai egzistuoja, kol mes, apgaulingai, laikome save moderniais.

Koks yra jūsų požiūris į modernumą?

N. B.: Tai labai plati sąvoka ir mes visi suvokiame, kad jos reikšmė keičiasi priklausomai nuo įvairių aplinkybių. Žodis „modernumas" turi skirtingas reikšmes architektūroje, meno pasaulyje, meno istorijoje, filosofijoje. Taigi, tai „perkrautas" žodis, kuris tuo pačiu metu yra neapibrėžtas ir neaiškus.

Dar neaiškesnis, mano manymu, yra „postmodernumo" terminas. 2009-aisiais visi manė, kad aš išprotėjau, kai paskelbiau, kad postmodernizmas baigėsi. Netgi pasiūliau tikslias datas: 1973–2008. Žinoma, tai yra tiesiog istorijos versija kultūrinėje literatūroje ir ne daugiau.

Iš tikrųjų, žmonės yra taip stipriai prisirišę prie šios „post-kažko" idėjos, kad aš norėjau su tuo kovoti. Pavyzdžiui, ar žinojote, kad mes neva gyvename post-internetiniame laike? Bet juk nesame post-internetinėje stadijoje, mes pilnai priklausome internetiniam laikui. Tad kodėl post? Man ši buvimo istorijos paribyje, buvimo po kažko idėja yra labai keista. Atrodo, kad mes niekada pilnai negyvename konkrečiame laikotarpyje.

Taigi, siekiau atsikratyti idėjos, kad ateiname per vėlai, ir pasiūlyti naują, labai naivų variantą – modernumo išradimą iš naujo. Siekiant, kad modernumas egzistuotų dabartyje, mums reikalinga nauja teorija ir samprata, kuri padėtų pilnai suprasti, kad mes kuriame istoriją. Ir mes nesame po istorijos. Mes nesame postmodernūs, tačiau sugebame sukurti naują modernumą. Viskas priklauso nuo valios. Bet pirmiausia turime atsikratyti išankstinių nusistatymų apie istoriją ir jos kūrimą.

K. S.: Ir koks gi tas kitas modernumas?

N. B.: Tai buvo daugiau klausimas negu teiginys. Aš atėjau be taisyklių sąrašo ir, jeigu teigčiau kitaip, būčiau „altermodernistas". Manau, kad modernumo forma galėtų būti idėjų salynas. Kalbant plačiąja prasme, modernumą galima būtų prilyginti naujai „klajokliškumo" sąvokai.

Šiandien patiriame visai kitokį pasaulį negu prieš penkiasdešimt metų. Pavyzdžiui, galvoju apie dabartinę pabėgėlių krizę. Ši situacija įpareigoja mus iš naujo permąstyti kai kurias sampratas. Aš nurodau keletą kelių, duodu nuorodas, bet ne daugiau. Be to, manau, tai turėtų įvykti bendromis pastangomis. Dauguma menininkų, filosofų ir rašytojų dabar kuria naujas idėjas. Šis procesas susijęs su tuo, ką mes galėtume pavadinti „altermodernu". Aš tik bandau išsiaiškinti, kur tai nuves.

APIE PAŠNEKOVUS

Kristupas Sabolius – aktyvus intelektualas, rašytojas ir Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto docentas. Jis yra išleidęs knygą „Įnirtingas miegas. Vaizduotė ir fenomenologija" (2012), parašęs keletą pjesių bei romaną „Bloga knyga" (2006). K. Sabolius bendradarbiauja su menininkais, teatro ir filmų režisieriais bei inicijuoja kultūrinius projektus. Jis buvo scenarijaus kino filmui „Lošėjas" (2013), tapusio pirmuoju Baltijos šalių filmu, įtrauktu į San Sebastiano kino festivalio programą, bendraautorius.

Nicolas Bourriaud – naujai paskirtas „La Panacée" šiuolaikinio centro (Montpeljė, Prancūzija) direktorius. Buvo Paryžiaus meno akademijos (*École nationale supérieure des Beaux-Arts*) direktorius (2011–2015). Prieš tai – Prancūzijos Kultūros ministerijos Studijų departamento vadovas, dirbo „Gulbekian" fondo šiuolaikinio meno rinkinių kuratoriumi „Tate Britain" galerijoje Londone (2007–2011) ir Viktoro Pinčuko fondo (Kijevas, Ukraina) konsultantu. Paryžiaus kultūros klimatui N. Bourriaud yra itin reikšmingas kaip vienas iš „Palais de Tokyo" parodų paviljono steigėjų ir direktorių, kartu su Jérome'u Sansu (1999–2006).

Meno pasauliui N. Bourriaud gerai žinomas ne tik kaip išskirtinių parodų kuratorius, bet ir kaip plačiai aptariamų šiuolaikinio meno teorijos veikalų „Relational Aesthetics" (1998), „Postproduction" (2002) ir „The Radicant" (2009) autorius. 2015 m. jis išleido savo ketvirtąją knygą „The Exform".

Paskutinieji N. Bourriaud kuratorystės projektai, tapę jo idėjų laboratorijomis, yra „Estratos" Murcijoje (2008), „Altermodern" „Tate Britain" galerijoje Londone (2009) ir „The Great Acceleration / Art in the Anthropocene" (Taipėjaus bienalė, 2014). 2015 m. N. Bourriaud laboratorija buvo viena pagrindinių Kauno bienalės parodų „GIJOS: fantasmagorija apie atstumą" (www.biennial.lt).

© Kauno bienalė

Nuoroda į pilną interviu

JOYCE'AS IR MES

JERONIMAS BRAZAITIS

(kūrybinio pasakojimo ištrauka)

PIRMASIS DARBAS

Pirmieji JAMESO JOYCE'O vertimai lietuvių kalba pasirodė 1937–1939 m. Apsakymų išvertė J. MILTINIS (2 aps.) ir A. VOLDEMARAS (1 aps.).

Aš pradėjau nuo „Uliso" 8-ojo skyriaus *Lestrigonai*, nes ten paprasto (*vieno žmogaus*) „sąmonės srauto" labai daug: tiesiog įmanoma, kiek paskaičius, **pajausti ir išvysti**, kaip Rašytojas, neatsitraukdamas nė akimirkai, žingsniuoja per Dubliną **šalia** pagrindinio herojaus Leopoldo Bliumo, skelbimų agento.

Šis herojus – nors gimęs Londone, bet išeivio iš Vengrijos žydo šeimoje – JOYCE'UI buvo labai reikalingas, nes Vengrija, pritaikiusi „pilietinio nepaklusnumo" taktiką, XIX a. pabaigoje **sėkmingai** pasitraukė iš Austrijos-Vengrijos imperijos sudėties – taip reikia **VEIKT** ir Airijai! (Kaip tie dalykai padėjo gimti paskaloms apie Bliumą – žavus fiction / real susipynimas – smulkiau papasakosiu, kai šitaip daugialypiškai rašysiu apie 16-ąjį skyrių *Eumajos*). Rašytojas dar ir todėl parinko Bliumą„kitokį" nei vietiniai airiai, kad tarp aplinkinių jis nematė nieko tinkamo: jie tik gerdavo, dainuodavo, svaičiodavo, pasižymėjo „**ištikimybe pralaimėtiems mūšiams**" – daugiau nieko gero nenuveikė.

Bet, objektyviai svarstant, Išsivadavimo judėjimas tęsėsi nuo labai senų laikų: vis pribręsdavo sukilimai, ženklinantys visą beveik 800 metų **KOVOS** kelią. Užaugdavo ir iškildavo Vadai. Vienas jų, Charlesas Stewartas Parnellis, liko JOYCE'UI Didvyriu Visiems Laikams; sąraše priežasčių, dėl kurių Rašytojas **buvo priverstas** palikti Tėvynę, yra ir Vado mirtis 1891 m. spalio 7 dieną. Šeimoje tada kalbėjo apie tai, ir 9-erių metų JOYCE'AS parašė savo pirmąjį eilėraštį, kuriam parinko pavadinimą su istorine-literatūrine potekste: Et Tu, Healy – Ir tu, Hyli (pgl. „Ir tu, Brutai").

Nuo tada JOYCE'UI labai rūpėjo, kad pagaliau *prasidėtų* atnešanti LAISVĘ KOVA, todėl taip ir „derino" savo pagrindinio herojaus kilmę bei tautybę prie *bendro reikalo*. Ir atliko tai šitaip TOBULAI, kad net literatūros kritikai pasiduodavo įtakai ir pareikšdavo, jog „apie Bliumo veiklą" žinojo net „Pilyje": ten, kur sėdėjo britų paskirtas „Airijos vicekaralius" ir kita valdžia…

Taigi *Lestrigonuose* Rašytojas atskleidė mums nemažai Bliumo ypatybių, „ryškins" jį ir kituose skyriuose, bet visiškai *nupieš-nudailins* jo paveikslą mylima Merion, žmona… Šita MISIJA pavesta aštuonioliktam skyriui *Penelopė*: padeda Neprilygstamas herojės minčių SRAUTAS, tuo pačiu nutapydamas ir Moterį-Simbolį. **„Moli turi padėti parašą, kad Bliumas patektų į amžinybę"**, – buvo įsitikinęs JOYCE'AS.

Šio „pilniausio" literatūros herojaus (*all-round* – „įvairiapusiu" – jį vadina specialistai) mintys vienu momentu padėjo ir man: atsikračiau griežto įsitikinimo, jog per Dubliną tekanti upė *Liffey* yra gavusi moteriškos giminės vardą. Nuo kategoriškumo išgelbėjo Bliumo, einančio tiltu per minėtą upę, mintis: **„Kartais iš Anos Lifi čia atplaukia gulbės išsivalyti plunksnų**". Pasirodo, Liffey – tai Lifis! O vaizdingos tos pačios upės apylinkės / upėbariai į pietus ir vakarus nuo miesto – Anna Liffey. Koks gražus airių dalijimasis giminėmis…

ANTRASIS DARBAS

Iš eilės – 11-as skyrius *Sirenos*, kadangi nuo pat penktos mokyklos Vainute klasės mane **traukė** muzika. Ten „kapelai", t. y. būreliui, taip pat ir „turistams" vadovavo Mokytojas Dikšas (muzikos Mokytoją Stankevičių sutikau pernai Muzikinio teatro autobusų stotelėje, atrodo, balandžio 20 dieną). Objektyviai žiūrint, jis – pirmasis mano Treneris…

Kitas **atsidavęs** mokiniams Treneris ir Mokytojas – Zigmas Locaitis! Ir dabar girdžiu trumpus, aiškius jo pamokymus, kai žaisdami krepšinį likom tik trise: **„Tu gink čia, tu – ten** („mažiukui Paldavičiukui" ir Alfonsui), **o aš eisiu į puolimą!**" Kai susitikome minint mokyklos 40-metį (1995 metais), sveikindamasis vienu judesiu priminiau jam „pasą pro ausį": apie tokio pavadinimo kamuolio pasavimą (perdavimą) mūsų Treneris siūlė pasiskaityti „be reikalo jam sušvilpusiam" teiséjui: „Pasiskaityk Sabulio knygutę – „pasas pro ausį!" Matote, užpultas trijų varžovų ir stiprokai apdraskytas, Treneris rado išeitį, perduodamas kamuolį (atrodo, man) pro pat vieno „užpuoliko" (**nesveikai** – trys sugriuvo ant vieno!) ausį – anas instinktyviai turėjo sukteléti galvą – laisva erdvė!

Taigi (atleiskite už tokį *nepamirštamo* bendravimo nukrypimą, bet sportas – irgi MENAS) atsiradome centrinėje Dublino dalyje„Ormondo" viešbučio bare.

Ir labai svarbu (tik minutėlę!), – įterpiu, kad nepamirščiau, gal net nerasiu, kur vėliau „priklijuot", – didžiulė SPORTO dovana buvo tokia, kad išmokau, kaip atlikti ilgą ir sudėtingą DARBĄ, tokį, kurį galima palyginti su maratonu ar ėjimu – „mano", sportiniu.

Sentimentalių herojų nukrypimų ar pasireiškimų užfiksuota ir „Ormonde". Laikas – nuo 4 iki 5 val. po pietų. Čia užsuko keli Dublino pramogautojai-pomėgiautojai, jie išlsisi, valgo, prisimena savų „veikimų" įdomybes, *kalambūrina*. (Atleiskite, dar kartą atsiprašau už tą naivoką, bet TIKRO JAUSMO nukrypimą, tik savo pateisinimui turiu konstatuoti, jog Nesąmonių Čempionu tikrai netapau (toks stilius – štai kaip!).

Grįžtu atgal. Čia **skamba** populiarios **patriotinės** dainos, nes Joyce'as, gyvendamas toli nuo savo mylimos Tėvynės, nepamiršo pagrindinio airių tautos siekio – LAISVĖS. Nors nuo 1904 metų iki gyvenimo pabaigos apsilankė joje tik 3 kartus, pjesėje *Exiles* (1918) ir vaizduojama jo, žmonos ir sūnaus trumpa viešnagė Dublinė, tiksliai – 2-se jo priemiesčiuose, – 1912 metais. Šiuo metu pjesė repetuojama aktoriaus Petro Venslovos VŠĮ TEATRO PROJEKTAI, režisierius – Rolandas Atkočiūnas. Atrodo, premjerą žiūrovai pamatys Kameriniame teatre maždaug birželio viduryje… (Numatytas lietuviškas pavadinimas „Emigrantai arba Palikę Tėvynę", kad nebūtų painiojama su „Sibiro TREMTINIAIS"). Gal šitaip bus paminėta NEPAKARTOJAMA Bloomsday šventė?

Atėjęs į pirmąją trupės repeticiją, iškart pažinau „atkeltus" į Kauną JOYCE'O herojus, tariau kelis žodžius. Pirmus du repeticijų mėnesius vis pakalbėdavome apie KŪRINĮ… Tačiau, negavę jokios paramos, jie DARBĄ nutraukė.

Rašytojas paliko Tėvynę **tik įsitikinęs**, jog Airijoje niekas neišleis jo knygų, bet visą laiką naudodavosi progomis – net „pasidarydavo" / susikurdavo jų, – kad Europai pristatytų savo šalies MENĄ, atvertų jo „Poetų ir Išminčių Salos" tūkstantmečių klodus: pvz., pirmoji atvykėlių į šią „Smaragdo Salą" banga tiksliai užfiksuota kronikose: „A.M. 2520" – „2520-ais P.M.", t. y., Pasaulio Metais; jie skaičiuojami nuo Sukūrimo. Krikščioniška metų skaičiavimo era („po Kristaus") prasideda kartu su 3761-ais Pasaulio Metais.

JOYCE'AS visur su savimi veždavosi „Kelso Knygą" (*The Book of Kells*, vienuolių rašyta apie 200 metų, galutinai sukomplektuota apie 800-uosius!), kurią laikė „pačiu gryniausiu airišku kūriniu". Šis ŠEDEVRAS teikdavo jam ir dvasinių, ir fizinių JĖGŲ.

Žinoma, didžiausią dėmesį skyrė airių LITERATŪRAI. Vertė į italų kalbą kitų autorių kūrinius, organizuodavo pjesių „vaidinimus" itališkai. Rado vaidmenų ir savo žmonai Norai Barnacle, pvz. Arano salos gyventojos SYNGE'O pjesėje *Riders to the Sea*, bet nepamiršo ir savo jaunystės meilės MUZIKOS, nuo 1929 m. visiems pažįstamiems girdamas savo globotinį, iškeltą į MUZIKOS viršūnę, airių tenorą Johną Sullivaną. O su Jamesu Stephensu, nuo 1912 iki 1916 metų išleidusiu 3 knygas ir, pasak DAVIDO PIERCE'O, gimusiu „tą pačią dieną" kaip Rašytojas, – nors *Encyclopedia Britannica* rašo, kad 1880 vasario 9 dieną, – buvo sudaręs sutartį, kad *jeigu apaks*, anas pabaigs paskutinį romaną *Finnegans Wake* (1939): Stephensui buvo pažadėta ir autorystė, matyt, dalinė… Tačiau, ačiū Dievui, iškentęs daugybę akių operacijų, – vienu periodu (1917–1930) – net 25!, – JOYCE'AS pabaigė jį pats. (Mano studiją „Apie *Finnegans Wake*" prašom žiūrėti žurnale *Krantai*, 2016 Nr. 2).

Manęs dar nepaleidžia frazė „Airijoje niekas neišleis jo knygų"…

Rašytojui teko spręsti ne tik MENINES-KŪRYBINES, bet ir nemalonias – net sukrečiančias – problemas, kaip kad vieną tokią su „patikimu žmogumi". Rašytojas turėjo vienintelį ginklą, vienintelį kerštо įrankį – savo plunksną. Tik parinkdavo jai žanrą, dažniausiai SATYRĄ. Paklausykite vienos istorijėlės – tiek teliko iš priešų trukdymų.

Poetinės **satyros**, kandumu primenančios net Jonathaną Swiftą, pavyzdžiu JAMESO JOYCE'O kūryboje yra laikoma poema *Gass from a Burner* – „Dujos iš degintojo". Jos sukūrimo priežastis tokia: 1909 m. George'as Robertsas, Dublino leidyklos „Monsel and Co" direktorius ir artimas Rašytojo Šeimos draugas, pasirašė su JOYCE'U sutartį išleisti apsakymų rinkinį *Dubliners; pasakojimai buvo „iš gyvenimo"*.

Atidžiai perskaitęs kūrinius (15 apsakymų), Robertsas suvokė, kad jo tėvynainiai ir kaimynai dubliniečiai daugelio veikėjų paveiksluose lengvai atpažins save ir už šmeižtą paduos jį į teismą. Ir vis dėlto jis nutarė rizikuoti: visas tekstas buvo surinktas. Tačiau tada įsikišo raidžių rinkėjas **Johnas Falkoneris** – pamatysite, kaip kartais būna: „…ir mažas akmenėlis…" Jis pareiškė, kad neprisidėsiąs prie spausdinimo knygos, kuri įžeidžianti „visą Airiją".

Direktorius išsigando – tik tiek teparaše literatūros tyrinėtojai, gal jiems tas asmuo toks pat nemalonus, kaip ir JOYCE'UI, kaip ir mums, tikriems Rašytojo KŪRYBOS mylėtojams – įmetęs į krosnį sudegino **tą** rankraščio, leidykloje praguléjusio 3 METUS (!), egzempliorių. (Kiek kartų pateikdavau pavyzdį, kad „reikia turėt dar nors 2 egzempliorius".)

Tad toje satyrinėje poemoje Rašytojas išliejo visą savo pyktį, apmaudą ir skausmą… Pasakotoju **padarė patį Robertsą**, taip pasiekdamas **ypač** ironišką efektą. Sukūrė ją kelionėje į Triestą, kur gyveno jau nuo 1905 metų. Ten atspausdino daug kopijų, kurias nusiuntė savo artimiesiems ir draugams į Dubliną, prašydamas išplatinti tarp pažįstamų.

(Ar *jaučiate*? Pasklido! Ir be jokių techninių įmantrybių, jokių *e-adresų*… Ar greitai įsitikinsite, oponentai, jog literatūrinių ŠEDEVRŲ bus sukuriama vis mažiau? Bet tai – kita TEMA. Labai SVARBI…)

Rašytojas daug kartų yra prisiminęs to laiko Dubliną ir ten kilusį SKANDALĄ. „Poema apie bezdėtoją ar perdiką – jūs tik įsivaizduokit!" Tai pabrėždavo – tarytum dar jaustų iš degintojo išėjusių dujų KVAPĄ – ne vienas Rašytojo kūrybos gerbėjas.

Kartą JOYCE'AS draugams pasakė: „Viena Anglijos karalienė kalbėjo: „Kai aš numirsiu, ant mano širdies bus parašyta **Calais**", – ant mano bus parašyta **DUBLINAS**".

JAMESO JOYCE'O apsakymų rinkinys *Dubliners* buvo išleistas 1914 metais Londone. Lietuviškas, išverstas POVILO GASIULIO, mūsų skaitytojus pasiekė 1985 metais.

***Jeronimas Brazaitis** – Jameso Joyce'o tyrinėtojas nuo 1965 m. ir vertėjas nuo 1986 m. – kauniečius į susitikimus su Rašytoju ir jo Kūryba kviečia nuo 2015 m. spalio 12 d. Pirmojo susitikimo iniciatoriai – Šv. Adalberto – LDK RITERIŲ ORDINO – maršalas Ričardas Algimantas Kliučinskas ir jo žmona Gertrūda Kliučinskienė, Ordino Dama. Iki 2017 m. vasario 2 d. (Rašytojo gimimo dieną) įvyko 10 susitikimų. Taip ruošiamasi ULISO ŠIMTMEČIUI 2022 m. vasario 2 d. Rašytojui tada bus 140.*

VYTAUTO BARKAUSKO NUTOLUSIO LAIKO MUZIKA

ZITA BRUŽAITĖ

Vytautas Barkauskas. Dmitrijaus Matvejevo nuotrauka. © LMIC

Nuo XX a. septintojo dešimtmečio praėjo pakankamai laiko, kad tuometinius įvykius (šiuo atveju – muzikinius) vertintume iš nuotolio. Sakoma, kad žvilgsnis iš beveik pusės amžiaus perspektyvos jau gali naujai sužadinti klausos, emocinių įspūdžių receptorius, lyginant su tuo, ką išgirdome neseniai. Todėl šiuose puslapiuose norėjosi įrašyti vieną iš vyresnės kartos autorių – akademinės muzikos kompozitorių, senjorą Vytautą Barkauską (g. 1931). Paminėsiu bent vieną šios atrankos kriterijų: jis yra vyriausias iš dabartinių žinomų lietuvių muzikos avangardistų žiedo, kurį sudaro Bronius Kutavičius, Feliksas Bajoras ir Osvaldas Balakauskas. Įvairiuose lietuvių muzikos istorijos šaltiniuose gausu įžvalgų, tyrinėjimų apie pastaruosius autorius. Tiek atskirai, tiek trise jie yra tarsi savo laiko naujovių epicentras, tuo tarpu Barkausko figūra – tai sušmėžuoja, tai vėl atgimsta, tačiau dažniausiai – atskirai… Toks nuošalumas nėra atsitiktinis. Į muzikos sritį Barkauskas atėjo iš matematikos mokslų ir, regis, neapleisdamas skaičių, loginio mąstymo kompozitorius išlieka labai komunikatyvus, meistriškai valdo emocines temperatūras. Tačiau jis netapo unikalios sistemos autoriumi, tik sėkmingai atkartojo, renovavo bei suliejo pirmtakų naudotus „ėjimus“.

Ir visgi – taikinyje Vytautas Barkauskas, kurio pavardę lietuvių ir kitų šalių smuikininkai išmoko išgirdę jo „Partitos“ smuikui solo; šią muzikinę kompoziciją nuo 1970-ųjų pasaulyje garsina Gidonas Kremeris. Penkios kūrinio dalys – *Praeludium, Scherzo, Grave, Toccata, Postludium* –įprasmina sąsajas su Renesanso, baroko ar klasicizmo meno principais ir galiausiai atsiremia į ekspresionistinį žodyną. 1976-aisiais, po „Partitos“ atlikimo „Mozartwoche“ festivalyje „Salzburger tageblatt“ rašė: „Bisui Kremerio atlikta lietuvių kompozitoriaus Barkausko „Grave“ ir Toccata“ atvėrė naują, kupiną įtampos, tiesiog animalistiškai pašėlusią atlikėjo dvasią. Tai publikos daliai, kuri mėgsta tik Mozartą ir nieko daugiau, kūrinys buvo tarsi gydomasis šokas“. Pats autorius apie savo kūrinį sako taip: „Mano „Partita“ – tai XX a. šokių siuita, kurioje rėmiausi labiausiai pasaulyje paplitusių šokių – rumbos, bliuzo, begino – intonacijomis bei charakteriu“.Jo nuostabai (sakosi to niekada nesitikėjęs!), šis kūrinys choreografo Rafaelio Bonachela'o dėka atgimė kaip šokio kompozicija „Irony of Fate“, kurios premjera įvyko 2004-aisiais tarptautiniame Madrido „Day of Dance“ festivalyje.

Ką byloja Barkausko kūrinių pavadinimai? Juk būtent jie, anot Umberto Eco, yra interpretacijų raktas. *Duetissimo*, fragmentai, septynios numerinės simfonijos, *trio concertante*, *intermezzo italiano* ir kiti autoriaus pasirinkti pavadinimai rodo jo polinkį į konkrečius žanrų, formos modelius. Tai leidžia daryti prielaidą apie kompozitoriaus prielankumą grynųjų žanrų, kurių klausydamasis nesi įspraudžiamas į menininko fantazijų rėmus, estetikai. Šimto trisdešimt aštuonių opusų ir apie dviejų šimtų kūrinių autoriaus populiarumą lėmė XX a. komponavimo sistemų koreliavimas su koncertiškumo ir atpažįstamų žanrų idėjomis, itališkos, prancūziškos, vokiškos muzikos elementais. Dėl to jo muzikos kūriniai yra vertinami atlikėjų, drauge su jais sėkmingai keliauja po pasaulį.

Čia derėtų pažymėti, kad, lyginant su kitais dabarties kompozitoriais, Barkauskas pirmauja pagal kūrinių leidybos rodiklius, o tai yra kiekvienam autoriui itin svarbus jo muzikos sklaidos liudijimas. Šio autoriaus muzika puikiai tinka nagrinėjant asketiškus ir ekspresyvius, intuityvaus ir racionalaus prado muzikinio teksto raiškos modelius, kuriuose atpažįstamos archaikos ir modernizmo, baroko koncertiškumo ir avangardo, lietuviško ir kitatautiško mąstymo bei muzikinės kalbos poros. Barkausko kūryba, radikaliai pakitusi septintame dešimtmetyje, išlaikė savo veidą iki šiol: emocionalumas ir kontrastas yra pagrindiniai kūrinio katalizatoriai. Tačiau jo užsimėgavimas patetikos ir herojikos simboliais sukuria „pakeltos intonacijos“ skambėjimą, todėl didingesni kūriniai (oratorijos, simfonijos) sudaro deklaratyvumo įspūdį, kurį autorius dar labiau paryškina savo epigrafuose, kūrinių anotacijose (fonas „aukštyn“, „žmogus“, „kova“, „pergalė“ ir pan). Tokie Barkausko „įduoti“ simboliai kažin, ar šiandien daug kam gali patikti, ypač – jaunajai klausytojų kartai.

Nesiplečiant iki šių dienų, paminėsiu kelis ryškesnius septintojo dešimtmečio Barkausko kūrinius, kurie buvo emociškai stiprūs, įtaigūs, suskambėję naujai ir kuriuos rekomenduočiau kaip vertingas to laiko kamerines nuorodas; autoriaus muzikinės kalbos pārašas ir atspalvių kaita objektyviausiai atsiskleidžia ekspresyviose solo kompozicijose „Poezija“, op.1 (1964) ir „Partita“, op. 12 (1967), taip pat kamerinio (išsi)kalbėjimo kūriniuose „Intymi kompozicija“, op. 12 (1968) bei „Monologas obojui“, op.24 (1970).

Laikotarpis, kurio metu Barkauskas pradeda intensyviau kurti, vadinamas dvigubų standartų arba nutylėjimų epocha. Skaitlingai kuriama muzika „liaudžiai“ (taip pat ir saviveiklininkų kolektyvams). Dvylipumas pasireiškia tuo, kad sakoma – viena, o galvojama ir rašoma – kita. To laikmečio Barkausko kompozicijos – liaudiškasis arba baladiškasis romantizmas, kurio pagrindą sudaro liaudies muzikos elementai. Stalininio įšalo ir dvigubų standartų metai įkalino vyresniosios kartos kūrėjus tam tikruose tradicijos ir politinės ideologijos rėmuose, tačiau „atšilimo“ metu jaučiama daugiau laisvės renkantis kūrinių temas, siužetus, pasakojimo būdus, o sustabarėjusį socialistinį realizmą lėtai, tačiau pastebimai keičia naujos raiškos formos, modernesnė laikysena. Tad prie šio autoriaus priartėti paskatino laikas, kuomet lietuvių muzika, galima sakyti, išgyveno transformaciją – iš romantizmo, kuriame girdėjosi mums atpažįstamos liaudies dainų citatos, šovė į modernaus skambėjimo vandenis. Apie 1960-uosius lietuvių muzikoje ima ryškėti nauji poslinkiai: stengiamasi išsivaduoti iš romantizmo įtakos, sudėtingesnė tampa muzikos harmonija, melodika, atsisakoma lietuvių liaudies dainų atkartojimų, kuriuos sėkmingai naudojo pokario kartos autoriai Balys Dvarionas, Stasys Vainiūnas ir kt.

Tokiame fone, blėstant romantinei ir švintant „kitokios muzikos“ aušrai, pasirodo ir Barkauskas, vienintelis dabartinis kompozitorius, savo kūrinius žymintis senoviniu būdu – opusais (lot. *opus* – „darbas“, „kūrinys“). Naudodamas tokią sistemą, jis remiasi kokybės kriterijumi, apsprendžiančiu kūrinių išliekamosios vertės svarbą. Todėl Barkauskas „savąjį laiką“ ir pažymi pirmuoju opusu, „Poezija“, op.1 (1964). Ciklo autorius prisipažino, kad kūrinį įkvėpė Eduardo Mieželaičio poezijos rinkinys „Aviaeskizai“, tuo metu atliepęs jo nuotaikas. Kiekvienos penkių dalių ciklo fortepijonui dalies pradžia prasideda nata *do*, kuri užliejama disonansų jūra. Ekspresyvu, dinamiška, stipru. Anuomet pasiklausę šio ciklo tikriausiai ne vienas samprotavo apie „muziką-nemuziką“. Pirmasis Barkausko instrumentas buvo fortepijonas (juo skambindamas kiekvienas muzikantas mokosi savąją „abėcėlę“), ir nors daugelis autorių nuo šio instrumento vėliau nusisuka, kompozitoriui jis – gan svarbi dalis kameriniuose ansambliuose, orkestriniuose kūriniuose; dėl fortepijono traktavimo kaip mušamojo instrumento analogo jaučiamas panašumas su vengrų kompozitoriumi Béla Bartóku. Simboliška, kad pirmuoju opusu pavadintas minėtas fortepijoninis ciklas Barkausko apibūdintas kaip vertinga kompozicija.

XX a. komponavimo naujoves Barkauskas sistemingai pradėjo naudoti septintajame dešimtmetyje. Serijinė technika, aleatorika, sonoristika – trys pastoviausi naudojami šaltiniai, kurie nevaržomi taisyklių juda individualiais kompoziciniais labirintais. Ypač svarbūs menininkui buvo 1964–1970 metų festivaliai „Warszawska Jesień“ („Varšuvos ruduo“, vykstantis nuo 1956-ųjų), kuriuos kompozitorius įvardina savo „antraisiais universitetais“. Ten gautos „pamokos“ buvo tikroji jo kompozicijos mokykla, o pirmosios išvykos į lenkų avangardistų Pendereckio, Lutosławskio žemes – kultūrinis šokas, išsiskleidęs naujos estetikos darbais, veikęs tolesnės lietuvių kompozitorių mokyklos raidą: lėmęs savitą skambesį, pasirenkamų temų gilumą ir jų derinimą su individualiais ar konvenciniais kompoziciniais metodais ne tik Barkausko, bet ir žymiai jaunesnės kompozitorių kartos kūryboje. Tuo metu brėstančiam kūrėjui didelę įtaką ilgą laiką darė kompozitorių Krzysztofo Eugeniuszo Pendereckio, Witoldo Romano Lutosławskio ir György'io Sándoro Ligeti darbai.

Minėtinas ir kitas naujosios muzikos reiškinys, apie kurį teko girdėti iš Barkausko ir jo naujienas smalsiai sekti. Tai – „Internationale Ferienkurse für Neue Musik, Darmstadt“ („Darmštadto naujosios muzikos vasaros kursai“), prasidėję Vokietijoje netrukus po Antrojo Pasaulinio karo, 1946 metais. Pavyzdžiui, G. S. Ligeti „Atmosphères“ (1961) tapo „Intymios kompozicijos“, op. 15 refleksija, kurią Barkauskas įvardina kaip reikšmingą suliejimą su muzikos kūrimo būdais – aleatorika, dodekafonija ir erdviniais atlikėjų puslankio eksperimentais. Dvylikai styginių – dvylika natų, kurios sukuria ekspresyvų bičių spiečiaus dūzgesį viršuje skambančiam obojui. Šio laikotarpio kompozicijas ar jų dalis Barkauskas linkęs išauginti iš vieno garso ir palaipsniui plėtoti epinio ilgio emocionalias trajektorijas. Tokiu pagrindu sukurtas „Monologas obojui“, op. 24, iš tylos išaugantis nuo „e“ garso; jo „išsikalbėjimas“ gali būti siejamas ir su muzikiniais įtampos įvaizdžiais, pavyzdžiui, Raskolnikovo monologu F. Dostoevsky'io romane „Nusikaltimas ir bausmė“. Kūrinys dedikuotas Juozui Rimui – obojaus ambasadoriui, kurio dėka radosi išskirtinai sėkmingų ir ilgaamžių lietuvių šiuolaikinės muzikos autorių kūrinių. „Monologo“ emocinis krūvis primena augantį kalbėjimo įkarštį, pamažu dažnėjantį pulsą. Prie monologo kaip dvasinio išsikalbėjimo formos kompozitorius sugrįžta ir vėliau – 1983-aisiais, tik kurdamas jau kitam instrumentui („Du monologai“ altui solo, op.71). Lyginant su „Partita“, abu „Monologai“ labiau intravertiški: tai intymus pokalbis su savimi, pilnas abejonių, iliuzijų, blykstelėjimų.

Dauguma lietuvių kompozitorių, norėdami išsaugoti tautiškumą kaip neišvengiamą lietuviškumo žymę naudojo lietuvių liaudies instrumentus. Tačiau Vytauto Barkausko muzikoje toks ženklas – tik vienas („Lopšinėdaina“ kanklių ansambliui, 1956 m.), priklausantis ankstyviesiems pavyzdžiams. Avangardo kompozitoriai, bėgdami nuo tiesmuko lietuvių liaudies harmonijų citavimo, pasitelkę lietuvių liaudies instrumentus prikėlė tautinę dvasią avangardinėmis priemonėmis (V. Montvilos „Raliavimai“, B. Kutavičiaus „Dzūkiškos variacijos“, J. Juozapaičio kūriniai). Barkauskas lietuviškumą muzikoje pats išpažįsta apibendrintai, kaip kalbos, geografinę, kultūros, istorijos vienovę: „Esu lietuvis, ir tuo viskas pasakyta“ (iš pokalbio su Vytautu Barkausku 2014 m. gruodžio 15 d. Kompozitorių namuose), tuo kultūriškai patvirtindamas kitas tapatybės tema susijusias menininkų sentencijas: „…Argi kada nors žmogus buvo kur nors kitur, išskyrus save patį? Esate savyje, nors būtumėt Argentinoje ar Kanadoje, nes tėvynė nėra vieta žemėlapyje, bet gyva žmogaus būtis“ (*Witoldas Gombrowiczius)*.

„Poezija“, „Partita“, „Intymi kompozicija“, „Monologas obojui“ – nedidelis namų darbas muzikos klausytojams, kuriam reikia ryžtis tam, kad išvystumėte ir suprastumėte XX a. septintojo dešimtmečio akademinės muzikos panoramą ir paties Vytauto Barkausko kūrybinį pārašą, kuris atsirado tada, kai pasaulio muzikinės naujienos Lietuvoje buvo tik tolumoje boluojantis miražas.

KO MES BĖGAME (*What Do We Run For*), JAV, 2015. Projekto autoriai – Vilija Vitkutė ir Adam Alexander Johansson

VILIJA VITKUTĖ: (NE)SĖKMĖS ISTORIJA ARBA KAIP MINTIS TAPO KŪNU

EDITA GRUDZINSKAITĖ

Prieš dvidešimt penkerius metus Baltijos jūra į krantą išmetė gintaro gabalėlį – menininkę Viliją Vitkutę. Tačiau kūrybinės jos idėjos įgyvendinamos prie Švedijos krantų ir Lofotenų salose, Norvegijos šiaurėje. Vilija – išskirtinai spalvinga, kaip ir jos darbai. Dailininkė, režisierė, kūno tapytoja, fotografė, performansų kūrėja, prodiuserė – tai įmanomai trumpiausias Vilijos veiklų sąrašas. Paradoksalu, bet jauną talentingą menininkę tenka priskirti prarastajai kartai. Ne todėl, kad ji gimė karo metu ar kitomis „force majeure“ aplinkybėmis. Prarastąja karta vadinu tuos, kurių netekome, neleisdami jiems būti pranašais savame krašte – Lietuvoje.

Studijų metais Klaipėdos Eduardo Balsio menų gimnazijoje ir Kauno dailės gimnazijoje „beviltiška menininke“ vadinta mergina, patyrusi nuolatinį mokytojų spaudimą ir patyčias, 2010 m. emigravo į Švediją. „Buvau didžiulė Lietuvos patriotė, norėjau ir tebenoriu grįžti namo. Myliu tėvynę, ilgiuosi draugų, kalbos, dainų, kultūros, bet esu toli nuo jos“, – nelengvas pirmąsias dienas svečioje šalyje prisimena Vilija.

Skandinavai netruko pastebėti merginos talentą, 2015-aisiais Vidurio Švedijoje ji buvo išrinkta metų menininke. Vilija tapo jauniausia ir vienintele šią premiją pelniusia imigrante per visą šimtmetį. Švedijoje įsteigta ir jos vardo premija

ŽIEMA (*Winter*), 2016. Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno ir nuotrauka, modelis – Leire Mesa

„Vilija Stipendium“. Tais pačiais metais dainos „Some Kind of Hell“ vaizdo klipas, prie kurio kūrimo prisidėjo menininkė, „Dalecarlia Music Awards“ konkurse buvo išrinktas metų muzikiniu klipu. Kiti Vilijos darbai taip pat nominuoti geriausių metų muzikinių klipų kategorijoje.

PERLIPTOS SIENOS

Vienintelis žmogus, kuris pastebėjo ir patikėjo Vilija Lietuvoje, buvo Andrius Mamontovas, su jauna mergiūkšte leidęsis obuoliauti. Mergina režisavo muzikinį jo dainos „Tolimų žvaigždžių šviesa“ klipą. Regis, kūrinio pavadinimas buvo pranašiškas. „Dar sekančią dieną, aš perlipsiu sieną“, – dainavo A. Mamontovas. Dangus netruko nusileisti, o Vilija pati tapo švytinčiu dangaus kūnu, atsidūrusi „kitame nakties krante“ – Švedijoje.

„Jei žmonės pastato milžiniškus tiltus per jūrą, dangoraižius, kurių viršaus, paskendusio debesyse, nematyti, išranda vaistus nuo mirtinų ligų, vadinasi, ir aš galiu realizuoti savo svajones, kurti, būti laiminga ir mylima“, – sako menininkė.

Studijų metais iš pedagogų girdėjusi esanti beviltiška ir į akademiją neįstosianti, šiandien V. Vitkutė, be gausybės aukščiausių įvertinimų Švedijoje, yra ir Klaipėdos Europos kultūros sostinės 2022 ambasadorė, žadanti sukurti kažką nuostabaus savo gimtajam kraštui.

PRAKALBINTOS SIELOS

2013-aisiais, po draugės fotografės, pakišusios mintį apie kūno tapybą, mirties, mintis „tapo kūnu“ ir didžiąja Vilijos gyvenimo, darbo ir sėkmės dalimi. „Kūnas – kaip gyva drobė, kuri gali šokti, kalbėti ir turi sielą“, – sako Vilija. Dažniausiai menininkė naudoja gamtos motyvus, kuria neturėdama jokio išankstinio plano, bandydama įsiklausyti ir pajusti modelį ir aplinką. Jos kūryba sklidina troškimo perteikti žmogaus dvasingumą, išreikšti jį per tam tikras formas, spalvas, tekstūras, detales, susieti žmogų su gamta, iš kurios įsčių jis atėjo. Vilijos kūrybinėje biografijoje – per keturis šimtus Švedijoje, Islandijoje, Serbijoje, Šveicarijoje, Italijoje, Norvegijoje, Portugalijoje ir kitose šalyse atskleistų asmenybių. „Baigus tapyti, modelis tarsi įgyja daugiau energijos, pasitikėjimo savimi, prisipildo džiugesio ir meilės.

KO MES BĖGAME (*What Do We Run For*), JAV, 2015.
Projekto autoriai – Vilija Vitkutė ir Adam Alexander Johansson

Nenusakomai malonu stebėti tą magišką akimirką“, – sako V. Vitkutė.

NUO STUDIJOS IKI ARIZONOS

Vilija neapsiriboja kūno tapyba, ji – tarpdisciplininė menininkė. „Man patinka išbandymai, mėgstu daryti tai, kas nelengva, neįmanoma paversti įmanoma. Sukurti kažką nejtikėtino, įkvepiančio, emocionalaus, džiuginančio. Kūno tapyba yra dailės rūšis, leidžianti skirtingai – įvairia technika, įvairiose vietose – įgyvendinti kūrybinius sumanymus. Nejudantis kūnas ir kūnas judesyje; jį galima fotografuoti, filmuoti, daryti performansus“, – pasakojo mergina.

Dažniausiai Vilija dirba studijoje, jos „drobės“ – cirkininkai, akrobatai ir šokėjai. Prie modelio su teptuku menininkė praleidžia nuo dvidešimties minučių iki šešių valandų. Tenka kurti ir nejprastomis sąlygomis. Vienas įdomesnių procesų vyko Arizonoje, Didžiajame kanjone. Pučiant stipriam vėjui, su modeliu teko laipioti po labai aukštas viršūnes, kol pasiekė tinkamą vietą kūno tapymui ir fotografavimui, trukusiam iki saulėlydžio.

Ne mažiau ekstremalių potyrių dailininkei suteikė kūno tapymas Maroke, Atlaso kalnuose. Po nakties, praleistos automobilyje, aukštumoje, ketvirtą valandą ryto, dar nepatekėjus saulei, kamuojama migrenos Vilija pradėjo kurti. Pro šalį nuolat važiavo vyrų pilni autobusai. „Manau, kad buvau pirmoji moteris – kūno tapytoja Maroke, o Leila – pirmoji moteris, išdrįsusi pozuoti“, – pasakojo V. Vitkutė.

MŪZA – PO KOJOMIS IR VIRŠ GALVOS

„Gamta ir muzika įkvepia mano kūrybą, o kūryba – mano gyvenimą“, – tvirtina Vilija. Jos buvimą norisi palyginti su lietumi, kuris, pagirdęs žemę, grįžta atgal į debesis. Menininkės ryšys su gamta sustiprėjo užklupus ligai, kuomet teko iškęsti daug skausmo; čia jis tarsi atlėgdavo, mergina pradėdavo laisviau kvėpuoti, šypsotis, pasijusdavo esanti laisva ir gyva, galėjo būti savimi. Gamtą Vilija lygina su muzika, kuri yra šventa: „Jaučiuosi tarsi krislas galingai ošiančiame vandenyne: saulė, šviesa, oras, neaprėpiami horizontai, miškai – visa tai suteikia galimybę pasijusti tarsi naujai gimusia, išgydyta. Sugrįžti į ramybės būseną, kuri įkvepia. Mes visi galime iš gamtos daug išmokti“.

ILGA KELIONĖ „ILGOS ŽIEMOS“ LINK

2014-aisiais menininkė subūrė tarpdisciplininę menininkų grupę „Running Rivers“. Joje – garso ir vaizdo kūrėjai, kinematografai, šokėjai, cirko artistai, fotografai, aktoriai ir kompozitoriai. Vilija šį sambūrį įvardina kaip radikalų ir eksperimentinį meno judėjimą. Pats sudėtingiausias ir įsimintiniausias projektas, kurį mergina įgyvendino drauge su bendraminčiais, yra filmo „Ilga žiema“ („Long Winter“) kūrimas. Filmą režisavo ir prodiusavo pati Vilija, procesas truko trejus metus. Viskas prasidėjo kelionėmis po Norvegiją, fotografuojant kraštovaizdžius: krioklius, kalvas, upes, akmenis, kalnus ir ledynus. Komanda kiauras paras dirbo šaltyje po atviru dangumi. 2017-aisiais, Stokholme, „Årsta in Sydne“ studijoje, gimė filmas. „Ilga žiema“ – trylikos minučių pasakojimas vaizdiniais apie žmogaus kūną kaip kraštovaizdį ir kūno, kaip neatsiejamos gamtos dalies, santykį su juo.

IŠ DULKĖS – Į DULKĘ

Trumpos dienos, ilgos naktys su šiaurės pašvaistėmis, lėtas ir į vidinį veiksmą susikoncentravęs *butoh* šokis – įspūdingai paveikūs savo sugestyviais vaizdiniais. Regi, kaip iš ilgo ir gilaus žiemos miego bunda kalnas – sukaustytas sušalusio žmogaus kūnas. Trylika minučių įkūnija amžiną gyvenimo ratą. Filmo modeliai – nuo besilaukiančios moters iki seno vyro. Kūrybinė komanda naudodama vizualines projekcijas „prikėlė“ ištapytus kūnus. Kinematografija gniaužia kvapą: iš ledynų besiveržiantys kriokliai, žmogaus širdies zonoje pulsuojančios kalvos, ant moters klubų skilinėjantis ledas, simbolizuojantis gimimą.

Nufilmuoti personažai – labai skirtingi: amžiumi, sudėjimu, kilme, taip parodant, kad gamtoje viskas yra tobula. Tai kvietimas priimti laike besikeičiantį savo kūną. Gimti, augti, bręsti, senti ir mirti – gamtos metronomo amžinas ritmas. Filmas sugrąžina į ten, iš kur atėjome...

NEBEUŽTVENKSI UPĖS BĖGIMO

Kas toliau? Vilijos galvoje it „popkornai“ sproginėja įvairiausios idėjos. Menininkė svajoja apie Antarktidą, Alpes, darbą su Ohadu Naharinu, Andrew Thomu Huangu, Björk, dar kelis filmus ir laimėti Pasaulio kūno tapybos čempionatą.

ŠIAURĖS PAŠVAISTĖ (*North Light*), Poliarinis ratas, Arctic circle, Lofotenas, 2017.
Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno, fotografavo Daga Wojtanowicz, modeliai: Elisabeth F. Lund ir Bente Kristine

RUDUO (*Autumn*), 2016. Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno,
fotografavo Andrea Gibson, modelis – Regina Baumann

„Man savęs įprasminimas ir išsigelbėjimas yra menas. Visuomet svajojau tapti garsia kūrėja. Niekada nesustojau, kaip sunku bebuvo: kai reikėjo kentėti, rizikuoti ar net kai užduotis atrodė neįmanoma. Sunkiausia – pasiduoti“, – sako Vilija.

Pasak kūrėjos, menas yra viena svarbiausių priemonių kovojant su tamsa ir blogiu. Kai į širdį ir protą įsileidi jausmus ir vizijas, jie tave pakeičia, įkvepia gyventi. „Patarčiau nustoti žiūrėti televiziją, užuot klausius beverčių plepalų, įsiklausyti į gamtą ir augti“, – nuoširdžiai linkėjo V. Vitkutė.

Running Rivers meno projektas
ILGA ŽIEMA (*Long Winter*).
Režisierė, dailininkė, kūno tapytoja, prodiuserė – Vilija Vitkutė; vizualieji menininkai: David Carvajal, Emi Stahl, Rasmus Lilliestierna, Niko Jablonsky; kino operatoriai, fotografai: Jakob Ericsson, Seb Astian, Anton Höjer.
Premjera: 2017 m. kovo mėn.

Kadrai iš eksperimentinio meninio filmo ILGA ŽIEMA (*Long Winter*), Švedija, 2017

KITOS RŪŠYS (*Other Species*), 2013–2014. Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno ir nuotrauka

KITOS RŪŠYS (*Other Species*), 2013–2014. Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno ir nuotrauka

Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno ir stilius, Ryon Garisson nuotrauka

RUDUO (*Autumn*), 2016. Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno ir nuotrauka, modelis – Regina Baumann

Kadras iš A. Mamontovo muzikinio klipo TOLIMŲ ŽVAIGŽDŽIŲ ŠVIESA. Režisierė, kūno tapybos menininkė – Vilija Vitkutė

Hannos Turi muzikinis klipas SOME KIND OF HELL. Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno, fotografavo Malin Sydne, modelis – dainininkė Hanna Turi

Kadras iš vaizdo klipo THE MAKING OF SOME KIND OF HELL. Vilijos Vitkutės tapyba ant kūno, modelis – Hanna Turi

„Haute Photographie“ ekspozicijos fragmentas. Autorės nuotrauka

„Haute Photographie“ ekspozicijos fragmentas. Autorės nuotrauka

FOTOGRAFIJOS „MASTERCLASS“: SVARBIAUSIA – KAS NEMATOMA

GAIVA PAPRASTOJI

Kažkada seniai, kai tik pakilo geležinė uždanga ir atsivėrė sienos (galimybė, apie kurią buvom tiek svajoję!) – sėdėjau Amsterdame, Vincento van Gogho muziejuje. Nesitverdama iš laimės, žnaibydama sau į ranką, ar tikrai, ar nesapnuoju… Tokios pakylėtos būsenos apžiūrinėdama salę po salės, labai aiškiai pamačiau lūžio momentą: pradžioje buvo ieškojimai, bandymai, tik vėliau prasidėjo tapyba, jau turinti savyje… gyvybinę energiją. Kai dailininkas atrado savo stilių, motyvus, vietą po saule – susitiko savo lemtį, ir gyveno jos vedamas. Kai apie tokį paveikslų gyvumą bandžiau kalbėti su kitais, manęs nesuprato…

Šią savo patirtį prisiminiau vasario 8–12 dienomis vykusios Roterdamo meno savaitės (*Art Rotterdam Week 2017*) metu. Tvarkant ten surinktą vaizdinę medžiagą, gilinantis į negirdėtų autorių kūrybą, išsikristalizavo mintys apie kūrėjo santykį su kūriniu ir pastarojo įtaką žiūrovui, jomis ir noriu pasidalinti. Vaizdo medžiagą parodysiu gegužės 4 d., šia tema kalbėdama Kauno fotoklube, čia pateiksiu tik pagrindines idėjas ir pavyzdžius.

Noriu pasakyti, jog visai nesvarbu, ką vaizduoji ar fotografuoji. Svarbus tiktai tavo – autoriaus – požiūris į tai, nes nuotrauka žiūrovui perteiks autoriaus būseną, požiūrį, motyvaciją. Jei, tarkime, fotografas nuobodžiavo, jo darbai ir atspindės tuštumą, nuobodulį ir beprasmiškumą. O jei jis įamžino tai, kas jam labai gražu, artima? Tai, kuo didžiuojasi ar žavisi, ką myli, kuo stebisi?… Tada žavėsis ir žiūrovas, ir jis jaus meilę, nuostabą ar pagarbą. Uždainuos ir jo širdis.

Roterdamo fotografijos muziejuje pasitiko Henri Cartier-Bressono ekspozicija „Europiečiai“, kurioje rodomi darbai sukurti įvairiose Europos šalyse per kelis XX a. dešimtmečius. Didžiulė paroda, kurioje justi įgudusi fotografo akis ir ranka, bet – nėra širdies. Visai kitoks įspūdis žiūrint į prancūziškąją Europiečių serijos dalį, kurioje autorius fotografavo tai, ką išmano, pažįsta, kuo gyvena jo mylimi tautiečiai ir jis pats. Ir man pasirodė paradoksalu, jog visą gyvenimą fiksavęs pasaulį, kad galėtų parodyti jį saviškiams, fotografijos istorijoje jis išliks dėl tų darbų, kuriose pasakoja apie savo tautiečius, savą šalį… Visa kita ilgainiui paskęs archyvuose.

Toks likimas ištinka daugelį. Pamažu pasaulis tapo pažįstamas, matytas, sumažėjęs; nuotraukos, kuriose be smalsumo naujovėms daugiau nieko nėra, žiūrovams nebejdomios. Pavyzdžiui, žymus olandų fotografas Edas van der Elskenas praeito amžiaus paskutiniaisiais dešimtmečiais išmaišė Japoniją ir Afriką, tačiau populiariausios, mėgstamiausios jo nuotraukos yra tos, kuriose užfiksuotas Amsterdamas hipių, seksualinės revoliucijos ir „flower power“ laikais! Nes jis buvo vienas iš jų, hipis, gyva, funkcionuojanti to meto ląstelė, jame gyvenanti ir jį vaizduojanti su šiluma, suprantančiai. Autorius po to laiko Amsterdamą žiūrovus vedžioja kaip po savus mylimus namus, kuriuose jam miela, patogu gyventi.

Toks buvo ir vokiečių fotografas Ulay'us, kartu su ilgamete savo drauge Marina Abramovič gyvenęs Amsterdame. Jis fotografavo prostitutes, transvestitus, narkomanus, muzikantus, šokėjus, homoseksualus, menininkus. Dirbo su „Polaroid“ firma, eksperimentavo su jų kameromis, fotopopieriumi (kai kurie jo polaroidai didesni nei žmogaus ūgio). Ulay'us persirengdavo pats, nusigrimuodavo, fotografavo tiek kitus, tiek save, taip parodydamas visai kitą Amsterdamo gyvenimo pusę, pasitelkdamas nebent tamsią romantiką arba visai jos atsisakydamas. Bet jo nuotraukos nėra atstumiančios, priešingai. Jos tikros, žiūrovas patiki autoriumi, kuris nėra pašalietis, sumanęs užsidirbti pinigų, fotografuodamas ir smalsiems miesčionims rodydamas žmogiškas anomalijas. Nors tokiose nuotraukose gali būti pavaizduoti patys nepatraukliausi dalykai, bežiūrėdamas suvoki, jog jei jos ir atstumia, tai savo išnaudotojišku, komerciniu požiūriu į tai, kas užfiksuota. Tada apima šleikštulys. O su meile fiksuojamas gyvenimas šlykštus būti negali.

Dar vienas olandų menininkas, rašytojas, bohemietis Janas Cremeris Roterdamo Fotografijos muziejuje kuravo nedidelę aktų ekspoziciją. Dokumentiniame filme-interviu buvo galima sužinoti, kas lėmė jo pasirinkimą. J. Cremeris iš muziejaus kolekcijos atrinko tik keleto olandų autorių fotografijas: vienas jų Paryžiuje fotografavo kankano šokėjas, kitas – nuogus Dailės akademijoje pozuojančius modelius. Pats kuratorius dalinasi prisiminimais, kaip viskas vyko, kaip įkalbėti vienas merginas nusirengti fotografavimui ėjosi lengviau, kitas – sunkiau… Kadangi šeštasis ir septintasis praeito amžiaus dešimtmečiai jau nuo mūsų nutolę, praėję, gali būti matomi iš laiko perspektyvos, lyginami su dabartimi. Pavyzdžiui, į akis labai krenta tuometinis vyrų menininkų, fotografų jaudulys, matant moterišką kūną. Nuotraukose išlikęs žavėjimasis, laimė, grožio pajauta, net jei modelis ir nėra ypatingai patrauklus. Dabar vyrų ir moterų santykiuose šio tarpusavio įsielektrinimo nebelikę. Tai akivaizdu stebint kasdienį bendravimą tarp lyčių – jau būta per daug nuogo kūno, per daug pornografijos, iššaukiančios reklamos, kuri prarado savo paveikumą… Kitos lyties kūnas nebeintriguoja – į hipių laikus galima žiūrėti vos ne su švelniu grauduliu tam, kas buvo ir ką praradome…

Bet ir tada kai kas buvo prarasta: buvo ieškoma jauno, gražaus kūno, jis jaudino, žavėjo. Žymios olandų fotografės, išmaišiusios Rytų Europą ir TSRS, ten fotografavusios varganą žmonių kasdienybę bet taip ir nesupratusios, kaip jie išsaugojo savo vertės pajutimą, išdidumą, eksponavusios savo nuotraukas visam pasaulyje, nuo Tokijo iki Niujorko Modernaus meno muziejaus, Bertinos van Maanen nuotraukų ekspozicijoje matome pagyvenusias moteris pirtyje. J. Cremeris savo interviu aiškina, jog šios „pagyvenusios, negražios, o vis tiek, nesigėdija, rodo save tokias, kokios yra…“ Tačiau pasižiūrėkite į Brassaï, kitų autorių įamžintą Paryžiaus gyvenimą – pamatysite nedaug išorinio grožio. Bet išvysite tikrumą, energiją, bendravimą, kad ir tarp senolių, pastebėsite lyčių susidomėjimą viena kita. Buvo svarbi žmogaus energetika, iš vidaus sklindanti asmenybės, susiformavusio, gyvenimo mačiusio žmogaus trauka: vidus ir išorė dar buvo neatsiejami. Amžius, raukšlės, viršsvoris, žili plaukai – visa tai bendravimui, buvimui pasaulyje esminės įtakos dažniausiai neturėjo. Tuo tarpu mes esame išorinio ir standartinio, tuo metu madingo grožio kulto aukos. Jei ir skleidžiame vidaus energiją, dažniausiai nei kiti, nei patys ja domimės ar ją jaučiame.

Tačiau energija kaip buvo, taip ir liko pasaulio pagrindas. Tik mes nuo jo dažniausiai atitrūkę, sukamės savo vizijų, iliuzijų, minčių, sumanymų rate. Kodėl vienų menininkų kūryba žiūrovui (skaitytojui) pasaulį padaro tikresnį, realesnį, o kitų – įsiurbia į savo efemeriškas vizijas? Josifas Brodskis yra sakęs, jog jam jo vidinis pasaulis visai neįdomus. Jam įdomi jį supanti realybė, kokia nepatogi ir sunkiai ištveriama kartais bebūtų… Štai ir receptas: tyrinėti pasaulį, o ne susikurtą jo projekciją.

„Haute Photographie“ (pavadinimas mėgdžioja Aukštąją Madą („Haute Couture“) – parduodamų nuotraukų ekspozicija arba „boutique art fair“ paliko labai gerą įspūdį. Penkios fotografijos galerijos surengė bendrą parodą, kurioje pristatė tiek senovinę, tiek meninę ir netgi šiuolaikinę Niujorko, Paryžiaus, Stokholmo, Antverpeno ir Amsterdamo fotografiją. Darbai buvo atrinkti dėmesingai, eksponuojami rūpestingai, pagarbiai, tad ir atrodė estetiški ir vertingi. Parodyta daug autentiškos, todėl – gražios, savo gyvenimą menui paskyrusių autorių kūrybos… Nes gerai mokėti amatą, valdyti technikas neužtenka. Svarbu, dirbi savo, ar fotografuojamųjų garbei? (Seniau buvo sakoma, savo ar Dievo garbei?) Autoriai, kurie fotografuoja siekdami įsitvirtinti, pasijusti pasaulio valdovais ir tvarkytojais ir taip išsivaduoti nuo nepilnavertiškumo ir menkumo, nesukurs išties įspūdingų darbų. Jų požiūris greičiau jau erzins. Genealios nuotraukos gimsta tuomet, kai menininkas fotografuoja

„Haute Photographie“ ekspozicijos fragmentas. Autorės nuotrauka

vedinas jausmo, kuris sustiprina atvaizdą. O fotografuojant vidinėms nuostatoms prieštaraujantį turinį, nuotrauka ne tik sukuriama, bet ir sunaikinama, lieka nulis.

Tačiau kaip atpažinti puikias nuotraukas? Ekspozicijoje buvo rodomi jaunos olandų fotografės Lauros Hospes aktai, portretai, nuotaikų situacijos. Autorė save fotografuoja nuo paauglystės, o autoportretas yra rizikingas žanras: iš vienos pusės, dirbant su savimi sumažėja nesaugumo pojūtis, nereikia apsimetinėjimo, grožio „filtrų“. Save atrandi procese – pažįsti geriau, lengviau nei kas kitas. Įmanomas maksimalus autentiškumas, nuoširdumas, tiesa. Žiūrovui net sunku patikėti jam tekusia laime pamatyti kitą žmogų tokį tikrą, atvirą! Bet autorius turi turėti drąsos, pasiryžti tokias nuotraukas eksponuoti... Ne veltui jauna fotografė jau žinoma, mėgiama, jos darbai mielai perkami. Belgų vidurinės kartos portretisto Stephano Vanfletereno kūrybą ekspozicijoje atstovavo našlaičių berniukų iš jūreivių internato portretai. Jis sakė, kad nenorėjo jamžinti „tik gražius ar patrauklius vaikus, o kitus palikti šešėlyje“... Todėl fotografavo visus. Bet su tokia meile, kad nėra nei vieno negražaus, neįdomaus, nepatraukiančio žiūrovų žvilgsnio ar nesuvirpinančio širdies. Visos jo portretų serijos vienos žymesnės už kitas: miestelių pučiamųjų orkestro grupių narių, su instrumentais ir be jų, portretai; belgų rinktinės, vadinamos „raudonaisiais velniais“, futbolininkų portretai; pagyvenusių žvejų, kitų senų, nykstančių profesijų atstovų portretai. Pamatai, kokia archajiška tebėra Belgija, kokia nestandartinio, daugiau energetinio, vidinio, ne vien išorinio grožio šalis. Ir kaip galima jos nemylėti!

Taip pat pristatyti jauno mirusio fotografo Sanne'o Sannes'o (1937–1967) moterų portretai. Jis nefotografavo nieko kito. Ne todėl, kad nespėjo, bet tomis nuotraukomis jis viską išsakė, išgyveno visą gyvenimą. Moterų veidai, kūnų fragmentai, judesiai, užkritę plaukai, stambiagrūdėse nuotraukose – ekstazės apimti modeliai. Žiūrovas atvedamas į nepaprastai intymias teritorijas, asmenišką kūno, jausmų, žaismo pasaulį. Lyg autorius bylotų iš fotografuojamųjų gelmės, iš po jų odos... Nuotraukos, nors ir įamžina išorę, iš tikro yra į paviršių „išversto“ vidaus portretas. Nereikia nė sakyti, kad žiūrovui sužadinamos intensyvios emocijos, gal net tokios, kurių pats nežinojo turįs – šiuos darbus žiūrinti jaunoji karta jau kalba apie „juntamą kažką tamsaus, pavojingo ir kartu į save įtraukiančio“. Tokios nuotraukos grasina ištraukti žiūrovą iš saugaus jo kokono, kuriame jis susisupęs visam gyvenimui ir išlysti neplanuoja.

Mados fotografo iš Pietų Afrikos, Koto Bolofo, paprastu fotoaparatu ir paties išmokta technika darytas mados nuotraukas norisi palyginti su kita mano matyta Peterio Lindbergho fotografijų paroda „Kitoks požiūris į mados fotografiją“, vykusia Kuntshal Rotterdam. Londone gyvenantis ir dirbantis K. Bolofas madą, manekenes, situacijas darbo aikštelėje dar nuo tų laikų, kai toks fotografavimas nebuvo visuotinai paplitęs, fiksuoja fragmentiškai. Sužavėjo jo „Baltų vyriškų marškinių“ serija, kurioje paliktos tik detalės, tad nesimato, nei kas juos dėvi, nei ar dėvi iš viso... Net kad tai – marškiniai. Bet jie balti, gerai iškrakmolyti, išlaikantys formą. Šešėlių žaismas baltinių klostėse, jomis slystanti šviesa. Galbūt autoriui buvo sunku aprėpti Europą, Angliją kaip visumą, suprasti, įsitraukti į visuomenę, kitokį gyvenimą... Gal jis tikrai žiūrėjo ir stengėsi suvokti aplinką per detales, „iškąsdamas“ pastarąsias iš visumos, bet tuos kasdienybės gabalus jis sugebėjo užfiksuoti ir parodyti mums kaip brangakmenius – atsargiai, žinodamas vertę, nusilenkdamas grožiui.

Jei minėtas K. Bolofo nėra plačiai žinomas, tai P. Lindberghas pavertė mados fotografiją tokia, kokią ją žinome dabar, kokią atradom ir manėm, kad ji visada tokia buvo... Bet pradėkim nuo pradžių. Vokietijoje gimęs ir augęs, P. Lindberghas į mados fotografijos pasaulį atsinešė savitą pasaulio supratimą, matymą, ir neatsisakė jo tol, kol šis nebuvo visuotinai pripažintas. Jis norėjo rodyti madingas moteris tokias, kokios jos yra – stiprias, natūralaus grožio, tvirto charakterio. Pirmai savo nuotraukų serijai amerikietiškajam „Vogue“ jis paprašė tik baltų vyriškų marškinių, aprengti pajūryje fotografuojamoms šešioms manekenėms, tiek šėlstančioms, tiek sustingusioms grupiniam portretui. Žurnalo redaktorė, pamačiusi rezultatą, paklausė, ką ji turėtų daryti su tokiomis nuotraukomis, ir padėjo jas į stalčių. Vėliau fotografas sutiko Aną Wintour, po kelių mėnesių tapusią naująja vyr. redaktore (ir ja dirbančia iki šiol). O šioji žinojo, ką su jomis daryti...

Pirmojo jos „Vogue“ numerio viršelis taip pat buvo fotografuotas P. Lindbergo – didesnio kontrasto tuo metu įprastam mados dirbtinumui, išpuoselėjimui, nugrimavimui, tipiškiems modelių veidams negalėjo būti: manekenė žiūri į šalį, vėjas blaško jos plaukus, mergina vilki prabangią D&G palaidinę ir... džinsus. Kitą britų „Vogue“ viršelį puošė grupinis portretas – Naomi Campbell, Linda Evangelista, Cindy Crawford, Christy Turlington ir Tatjana Patitz – George'as Michaelas sureagavo pirmasis, pakvietęs jas visas į „Freedom! '90“ dainos klipą... Paskui visos merginos, skambant G. Michaelo muzikai, žengė pakyla Gianni Versace'ės naujos kolekcijos demonstravime. Taip gimė supermodelių karta! Ir P. Lindberghas buvo jų krikštatėvis, ne tik lydėjęs manekenes karjeros keliu, bet ir dokumentiniame filme „Models: The Film” fiksavęs kiekvieną jų gyvenimo akimirką. P. Lindbergho sukurti didžiuliai, atviri, nuoširdūs modelių portretai atskleidžia, kad nuotraukose galima užfiksuoti meilę, žavesį, tiesą, dvasią, bendravimą, kad, vedinas fotografo, atsiskleidžia ir modelis. Visa tai gali aiškiai pamatyti – pajusti – žiūrovas.

Nuotrauka yra būsenos, kurioje ji sukurta, atspindys. P. Lindbergh pavyzdys parodo, kad nereikia išgalvoti ko nors naujo. Pamiršk per daugelį metų nufotografuotus milijonus žmonių portretų, begalę mados atvaizdų daugybėje žurnalų numerių. Svarbu kiekvieną kartą vėl ir vėl parodyti tai, kas yra – žmones, pasaulį – ir daryti tai taip gerai, kaip tik gali. Būti motyvuotam atskleisti esmę, dalykus, kurių akys nemato, bet širdis dar gali pajusti... Juk klausimai išlieka tie patys: kaip sukonstruotas pasaulis? Kokie jo veikimo mechanizmai? Kuo gražus žmogus, kaip jis atrodo bendraudamas, ar, priešingai, slėpdamas save? Jei tu jį myli, neišvengiamai jį pamils ir žiūrovas...

Nauja gimsta atkakliai, bet kokia kaina stengiantis padaryti kažką gera, o ne bidzenant per pasaulį užriesta nosimi, ieškant kažko dar nematyto ar neatvaizduoto. O geras menas, ko gero, visados egzistuoja kažkur visatoje, bet ačiū tiems, kurie jį sugeba savo kūriniais, būsenomis „išversti“, parodyti žiūrovams. Tada pasaulis tampa harmoningas, amžinas ir toliau kantriai laukia, kas kitas pamils moterų veidus, kūnus, tvirtą jų dvasią, o gal – baltus vyriškus marškinius. Ir kaip jie atrodys tada....

Autorės nuotraukoje Peterio Lindbergo fotografija: supermodelių panketukas – pirmas grupinis portretas ant „Vogue“ žurnalo viršelio (Naomi Campbell, Linda Evangelista, Tatjana Patitz, Christy Turlington ir Cindy Crawford, New York, 1990 © Peter Lindbergh)

Nuotraukos eksponuojamos ant išplėšytų knygų viršelių. Roterdamo meno savaitė 2017. Autorės nuotrauka

SPAT'

JULIJA DAVIDAVIČIŪTĖ

Kitoj gatvės pusėj susiriejus dviems šunims, Kamilė tvirčiau įsikibo į savo vyresniojo brolio ranką. Jo veidu ramiai bėginėjo mėnulio pirštai, o plaukuose žaidė vėjas. Kamilė taip pat užsimanė pažaisti, tačiau jai savo pirštukais pradėjus bėgioti Emilio delne, tas tik giliai atsiduso. Kamilė žinojo, kad tarp atsidusimo ir suirzimo yra mažiau nei vienas žingsnis, tad kaipmat nustojo judinti pirštus. Tik tvirčiau įsitvėrė brolio ir peršoko per balą. Ruduo jau buvo spėjęs paženklinti asfaltą mažomis balutėmis, kaip koks šuva šlapimu pažymi akmenis. Emilis kaip tik vieną paspyrė. Paspartino žingsnį. Namai dar už poros kvartalų, o jo mažajai sesutei jau seniai laikas miegoti. *Spat'* laukia, kaip pasakytų mama.

Kamilė dar maitinosi per bambagyslę, kai mama pasakodavo Emiliui apie *Spat'* . Savo švelniu, it žąsies pūkais apvilktu balsu ji kalbėdavo, kad kai šalia būna *Spat'*, galima išgirsti, ką šnabždasi rugiai, kaip juokiasi upelis ir ką svajoja žvaigždės. „*Spat'*, – sakydavo ji Emiliui, – tau galės ne tik atsakyti į šiuos klausimus, bet, paėmęs tave už rankos, nuvesti ten, kur savo akimis pats viską pamatysi. Supranti, – tęsdavo traukdama dūmą, – *Spat'* toks spalvotas ir minkštas, prisisunkęs pačių gražiausių vasaros garsų ir nuostabiausių kvapų. *Spat'* saldu kaip karamelininiai ledai, gražu kaip vaivorykštė ir smagu kaip karuselės," – kalbėdavo ji sūnui prieš miegą, glostydama jo ežiuku kirptus plaukus su ilgesniais kirpčiukais priekyje.

Nors kirpčiukai jau seniai nebedengia Emilio kaktos, prabėgusio laiko neužteko vaikinui apsilankyti karuselių parke. Bet savo mažąją sesytę žadėjo nuvesti. Gal kai atšils, pavasarį. Tuomet ir žmonės tikriausiai daugiau gėlių pirkti pradės…

Kamilei patiko gėlės. Ji, būdavo, atbėga prie turgaus ir stebi savo brolį, stovintį prie nutrupėjusios kaip vakarykštis makiažas tinko sienos ir praeiviams siūlantį gėles. Jis atrodydavo susikaupęs, rankas visuomet laikydavo kišenėse ir dažniausiai žiūrėdavo į savo, kaip jis pats sakydavo, firminius sportbačius, pirktus tam pačiam turguj. Sykį Kamilė buvo nusprendusi pradžiuginti Emilį, atnešdama jam į turgų kieme rastą puspilnį traškučių pakelį. Tuomet ji pirmą sykį susipažino su *Von*.

Von tėškė Kamilei į veidą netikėtai, visai kaip mamos draugas savo gruoblėtomis rankomis tėkšdavo mamai. Sugriebęs Kamilę už smailių pečių, jis iššovė savo ir taip atsiknojusius skruostikaulius, ir, žiūrėdamas tiesiai į akis, išprunkštė griežtą ir šaižų *Von*!

Kamilė labai nemėgo *Von*. Per daug jis priminė tą piktą ir didelį vyrą, kuris, būdavo, apkabina mamą taip smarkiai, jog atrodydavo, kad jai turėtų labai skaudėti. Bet ji tik šypsodavosi. Šypsodavosi ir, beveik nepraverdama lūpų, švelniu balsu, bet griežtai liepdavo jai ir Emiliui eiti žaist į kiemą. Kartais ir naktį. Naktį Kamilei kieme būdavo baisu. Bet ne dabar, jos mažam delniukui patogiai tūnant brolio delne. Iš tiesų ji net buvo pamiršusi, kad naktį turėtų būti baisu, nes jos visą dėmesį prikaustė brolio pasakojama istorija apie *Spat'*. Mergaitė net pradėjo guviau žingsniuoti, kad tik greičiau pareitų namo ir galėtų susipažinti su tuo *Spat'*. Išklausiusi dalį apie karamelinius ledus ir karuseles, ji, vos gaudydama kvapą, pasiteiravo:

– O ar duos man *Spat'* viską, ko aš jo paprašysiu? Aišku, nedaug aš jo prašysiu… – susigriebus Kamilė pasitaisė, nes žinojo, kad Emilis pyksta, kai ji nori per daug.
– Duos, – paspyrė dar vieną akmenuką vyresnėlis.

Kamilė susimąstė. Tai bent turtingas turėtų būti tas *Spat'*! Gal jis jai padovanos ir ilgas kojas… Tokias, kokios anądien prakaukšėjo pro šalį žaidžiant smėlio dėžėje. Bet Emilio ji šito neklaus, geriau pasiteiraus paties *Spat'*. Ir dar paklaus, kodėl ji neturi kauburėlių virš pilvo, o kitos mergaitės – turi. Ir kai jos šokinėja per gumytę, tie kauburėliai juokingai kratosi. Kamilė ne visai supranta, kam to reikia, bet girdėjo savo brolį sakant, kad tai labai „faina". O Kamilė irgi nori būti „faina".

Sykį ji matė Emilį už garažų bučiuojantį merginą iš jo mokyklos. Ji irgi taip norėtų. Ir rūkyti norėtų, ir eiti į diskotekas, ir gerti alų. Girdėjo brolį kalbant su draugais, kad šie dalykai yra „faini". Užvis labiausia Kamilė norėjo būti „faina". Vos tik jiems grįžus namo, ji iškart visko puls klausinėti to *Spat'*! Ir tada jau žinos, kaip patikti broliui.

Buvo likęs tik vienas kvartalas iki namų. Emilis prisidegė cigaretę.

– O ar galės tas *Spat'* nusiųsti laišką mamytei? – užsimiršusi paklausė Kamilė.

Jos broliui giliai atsidusus ir net kiek agresyviai išpūtus dūmą, mergaitė prisiminė, jog apie mamą kalbėti nevalia. Geriau būtų paklaususi to *Spat'*.

Šiukšlės blaškėsi po kojomis it nutuokdamos artėjant audrą. Kamilė pradėjo kandžioti savo lūpą.

– Kvailas padaras. Juk sakiau, kad mamos nėra. Sakiau, kad niekuomet nekalbėtum apie ją. Sunku tave mylėt, – ir nusispjovė.
– Bet tu juk sakei, kad *Spat'* viską gali… – nenorėjo pasiduoti Kamilė.

Vėjo blaškomas tuščias maišelis užkliuvo už Emilio sportbačio. Audra buvo čia pat.

– Aš nesuprantu, ar tu kurčia? Kiek kartų sakysiu, kad aš – tavo motina ir tavo tėvas! Ką, tu nepavalgius? Neaprengta? Žaislų neturi? Ko tu vis tą motiną kiši, ką?

Kamilė sustojo. Ištraukusi savo mažą delną iš brolio rankos pajautė, kaip jos apatinė lūpa bene padvigubėjo, o kampučiai nusviro lyg inkarais apkarstyti. Matė, kaip brolis susigrūdo rankas į kišenes ir paspyrė kitą, kiek didesnį, akmenį. Staigiai pasivijo.

Toliau ėjo tylėdami. Nors žiūrėdama sau po kojomis, iš šviežio šlapimo tvaiko, tvokstelėjusio į veidą, Kamilė pajuto, jog yra visiškai šalia namų. Įėjo. Lifto durys buvo praviros. Jos visada tokios. Gerai, kad lipti neaukštai. Antrame aukšte Kamilė užkliuvo už tuščio odekolono buteliuko, bet nieko nesakė. „Fainos" merginos nesiskundžia.

Namie Emilis iškart atsidarė butelį alaus. Kamilė jam tebuvo nepageidaujama, per anksti nubudusi musė. Įkyri ir kvaila, visada be tikslo sukanti ratus. Kaži, ar ji kada iš to išaugs.

Vienu mauku susivertęs trečdalį butelio, nežiūrėdamas tarė:

– Eik miegot, Kamile, girdi? Eik.

Sesuo nieko neatsakė. Tik vis dar zujo aplink. Emilis pakartojo.

– Bet kaip gi *Spat'*? – pro cigarečių dūmus prasiskverbė Kamilės balsas.
– Eik miegot, vaike. Ilga diena buvo, – jis pamojo ranka, tarsi baidydamas nepageidaujamą vabzdį.

Kamilė suraukė kaktą, nuleido akis ir, vos tramdydama ašaras, žengė lovos link. Bet juk „fainos" merginos nenusileidžia, ypač bernams, buvo girdėjusi ji!

– Emili, tu pažadėjai, – pasiryžusi gauti savo, treptelėjo koja.
– Klausi manęs, kaip *Spat'*? Rimtai? Kvailas padaras. Eik miegot, *Von Spat'*, pasakiau!

Nusisukusi į sieną, Kamilė girdėjo, kaip už spintos karts nuo karto atsidūsta jos brolis. Tarp jo atodūsių ji pamąstydavo, kad tas *Spat'* yra visai kaip ir *Von*, nei spalvotas, nei saldus. Veikiau atgrasus ir piktas. Ne, *Spat'* nepadės jai tapti „faina".

„*Blet'*", – prieš pat miegą išgirdo brolio balsą iš už spintos.

„Visai rimuojasi su *Spat'*", – pagalvojo. Ir užmigo.

Ingos Navickaitės iliustracija

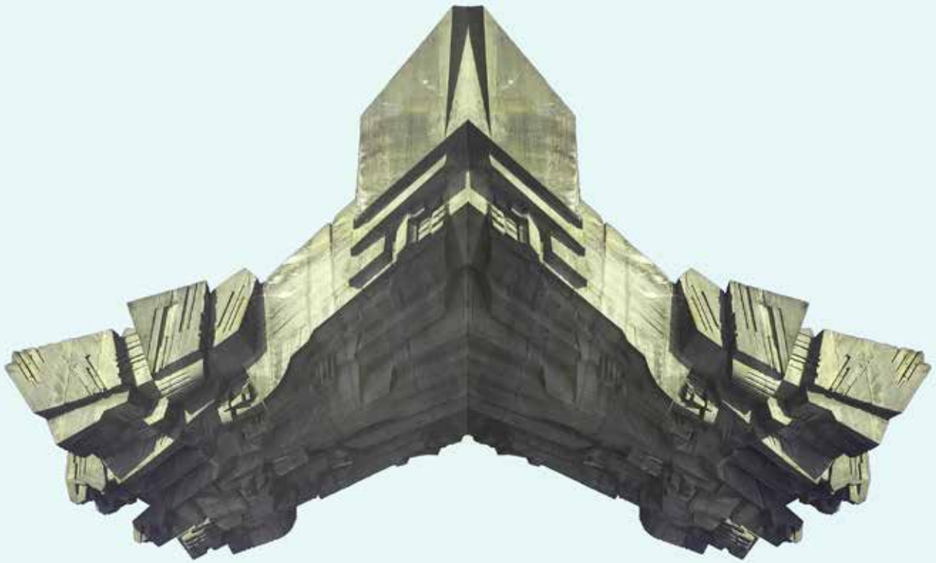

ANDRIUS LABAŠAUSKAS

Menininkas Andrius Labašauskas gimė Kaišiadoryse 1984-aisiais, Klaipėdos Eduardo Balsio menų gimnazijoje mokėsi dailės, studijavo skulptūrą Vilniaus dailės akademijoje. Studijuodamas trejiems metams buvo išvykęs į Jungtines Amerikos Valstijas, Bostone baigė sunkvežimių vairavimo mokyklą ir kurį laiką dirbo vairuotoju, kad sukauptų reikiamą pinigų sumą skulptūros studijoms Masačusetso menų ir dizaino kolegijoje (*MassArt, Massachusetts College of Art and Design*). Grįžęs tęsė mokslus VDA, kur įgijo menų bakalauro ir magistro laipsnius. Šiuo metu gyvena Vilniuje, dirba dailininku IT bendrovėje „Pixelmator Team“, laisvalaikiu kuria ir eksperimentuoja, o kartais paprasčiausiai guli ant sofos su savo kate Laimute.

Jauno menininko biografijoje – ne vienas įdomus projektas. 2010-aisiais Londone nutapęs penkių kūrinių ciklą „Smoking kills“ („Rūkymas žudo“), jis surengė personalinę parodą tiesiog gatvėje, tačiau ekspozicija gyvavo itin trumpai, vos kelias paras, nes darbus „pasidovanojo“ gatvės meno gerbėjai. „Matyt, papuošė kokio „skvoto“ sienas“, – juokiasi Andrius. Kitas tais pačiais metais Altėjoje, Ispanijoje įgyvendintas asmeninis kūrybinis projektas „Green Cube“ („Žalias kubas“) taip pat buvo trumpalaikis: apleistoje mandarinų plantacijoje skulptorius iš drambliažolių suraišiojo dvimetrinį kubą, kurį per savaitę „dekonstravo“ vietiniai vaikai.

„Nemuno“ skaitytojams pateikiamus kūrinius menininkas apibūdina kaip skulptūrinius eskizus, kuriuos sukūrė „iPhone'u“ fotografuodamas architektūros objektus ir gautas nuotraukas redaguodamas „Pixelmator“ programa. „Istoriškai skulptūra yra neatsiejama nuo architektūros, dažnai suvokiama kaip natūrali jos dalis. Tačiau skulptūra neprivalo atlikti funkcijos, ji yra atviresnė mąstymui ir tuo skiriasi nuo dogmatiškos architektūros, – teigia A. Labašauskas. – Kadangi manipuliacijoje naudojami

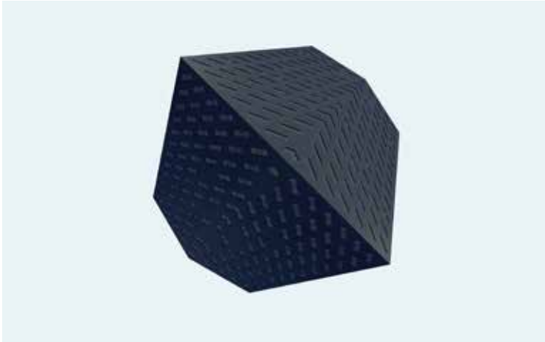

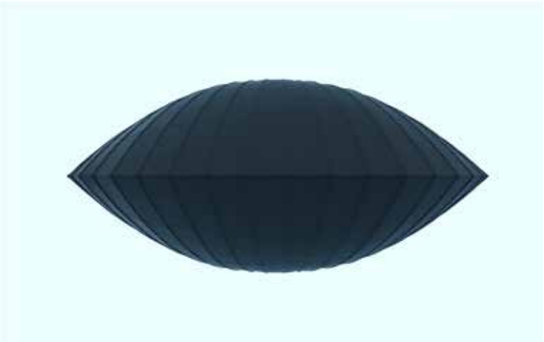

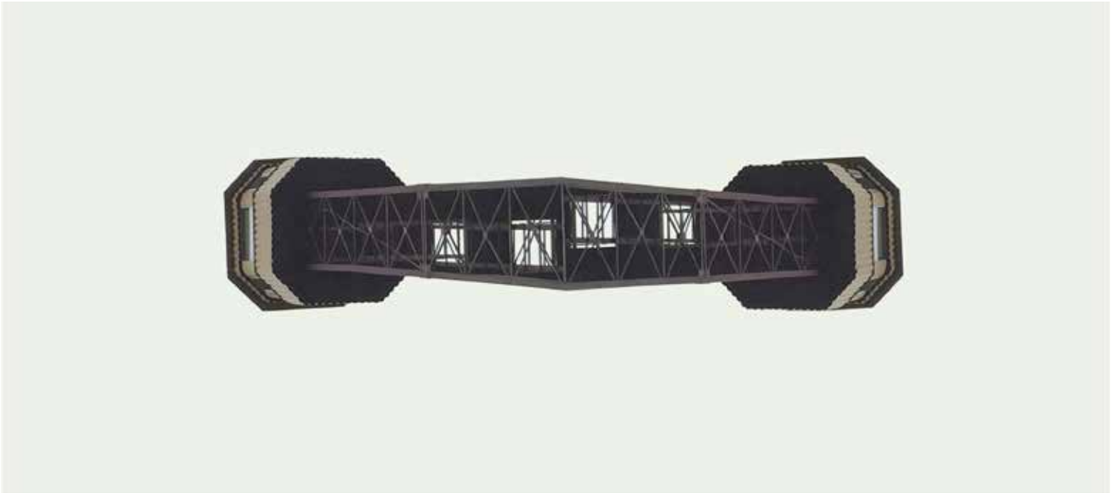

vaizdiniai neatlieka jokios architektūrai būdingos funkcijos (likusi tik forma), greičiausiai patenka į skulptūros tyrimų sritį." Kaip kilo ši idėja menininkas nepamena, tačiau ji neatsirado staiga. „Prieš tai buvau matęs Vladimiro Tatlino bokštą, Mindaugo Navako „Vilniaus sąsiuvinį", skaitęs skulptoriaus Antano Šnaro rekomenduotą Rosalindos Krauss „Sculpture in the Expanded Field" ir baigęs skulptūros studijas Vilniuje". Į klausimą, ar galėtų šiuos darbus priskirti meninei fotografijai, jis turi labai konkretų atsakymą: „Jeigu kūriniai eksponuojami baltame fone, greičiausiai tai – menas! Bet gali būti ir ne taip, – šypteli. – Pats savo darbų neįvardinčiau kaip meninės fotografijos, bet jei kažkas norėtų taip pavadinti, neprieštaraučiau."

Susikonstravęs specialius įrankius pastaruoju metu A. Labašauskas piešia grafitu arba anglimi, tiria paviršius ir tekstūras, tvirtindamas, kad tai vis tiek siejasi su architektūra, „nes popierius kabo ant sienos".

A. Labašauskas savo kūrybą ne kartą pristatė meno ir muzikos festivalyje STRCAMP (Molėtų raj.), parodoje „Durys" (POST galerijoje, Kaune), galerijoje „Titanikas" ir ŠMC (Vilniuje), Mythos Grill kūrybinėse dirbtuvėse (Goethe'ės institute, Vilniuje).

Parengė Eglė Petreikienė

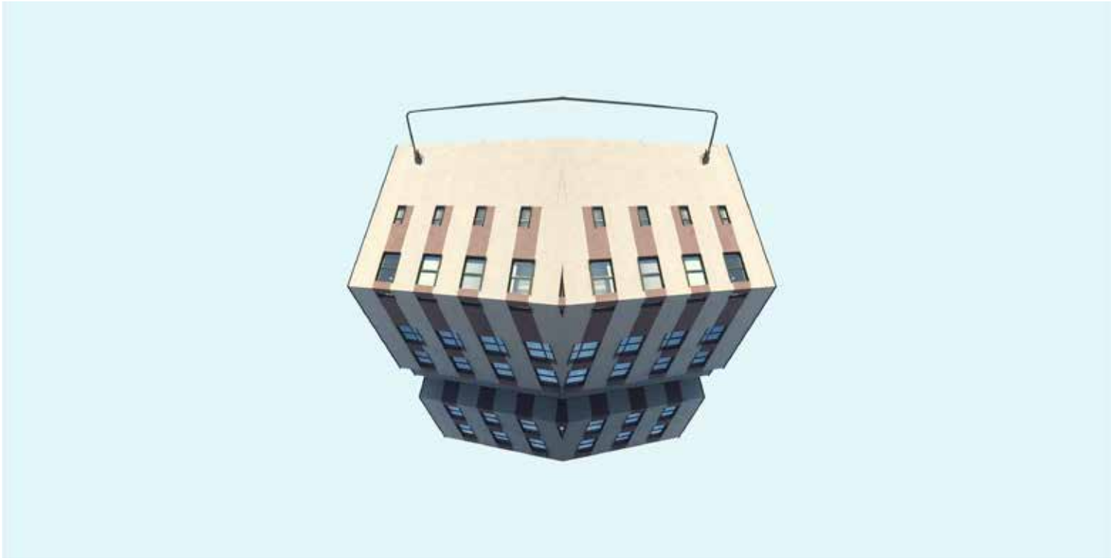

KELETAS ŠTRICHŲ AMŽININKO PORTRETUI

INGRIDA RAGELSKIENĖ

Prieš pradėdama rašyti apie režisierių Artūrą Areimą, noriu paatvirauti. Ar Jums dažnai tenka išgyventi akistatą su labai gero teatro, kino, literatūros reiškiniais? Man – pastoviai. Bent kartą per mėnesį. O paskutinis susidūrimas su geru teatru įvyko 2017-ųjų vasarį, Vilniaus teatro „Lėlė“ rūsyje, Mažojoje salėje. Čia, kartu su savo pradinukėmis mergaitėmis, žiūrėjau dramaturgės, režisierės Nijolės Indriūnaitės premjerinį spektaklį „Gėlių istorijos“.

Tai buvo tas atvejis, kai į teatrą einama per daug nesitikint, gal tik artimesnio, menu sušildyto bendravimo su savo vaikais, gardžios bandelės prieš spektaklį ir jaukios, lėlėmis, eskizais, žuvelėmis akvariumuose prisodrintos teatrinės erdvės. O tada gavau dovaną – koncentruotą, tikslų, geležine veiksmo logiką ir dvejomis paralelinėmis istorijomis (vaikams ir suaugusiems) paremtą kamerinį spektaklį. Išradingai „Gėlių istorijų“ estetikai impulsu tapo dar iš aštunto dešimtmečio prisimenamos vitrinos su užrašu „gyvos gėlės“. Spektaklio kūrėjos sugebėjo atgaivinti ne tik to unikalaus laikmečio stilistinę įvairovę, bet ir tikras, dažnai nuobodžiavusias, karštai mylėjusias, jautriai aplinką stebėjusias moteris – gyvų gėlių pardavėjas.

„Aš būsiu aguona, o tu erškėtrožė“, – po spektaklio vaidmenis skirstėsi dvi mažosios žiūrovės. Tuo metu aš tyliai mąsčiau apie našlaitę, mylimiausią gėlę vaikystėje, tokią kuklią, nuolankią ir tvirtą. Apie jos istoriją, lemtį, paskirtį, tuomet suprastą vaiko širdimi ir gal šiek tiek atkartotą jau suaugus, mokantis būti mama, žmona, dukra... Taigi – „Gėlių istorijos“ ir jų esminė pamoka – neteisti, išmokti priimti kitokį, atjausti ir suprasti paklydusį, kenčiantį, sutrikusį.

Manau, būtent ši vaikams skirtame spektaklyje išgyventa patirtis, mintys, emocinis virsmas padėjo atlaikyti kovo mėnesį Vilniaus Menų spaustuvę supurčiusią postpolitinės porno satyros „Antikristas“ premjerą. Režisierius dar prieš spektakliui pasirodant deklaravo: „Norime pasiūlyti pasižiūrėti į tai, kuo mes tikime šiandien. Šiandien pornografijos sąvoka atsiskleidžia visai kitame kontekste – tai nereiškia gašlaus lytinio akto demonstravimo viešai. Pornografija yra sumišimas, chaosas, jovalas, todėl baisiau už ją yra tik šiandienos, kurioje gyvename, atmetimas“

„Antikristas“ – dvidešimtas šio trisdešimt ketverių metų menininko sukurtas spektaklis. Po itin ryškaus profesinio debiuto 2008 m., Artūras Areima šešerius metus statė spektaklius Valstybiniame (nuo 2012-ųjų – Nacionaliniame) Kauno dramos teatre. Schilleris (Šileris), Čechovas, Ibsenas – trys dramaturgijos stulpai, į kuriuos rėmėsi profesinius raumenis sėkmingai auginęs jaunas režisierius. Iš savo režisūros meno mokytojo, pedagogo Rimo Tumino jaunas kūrėjas perėmė pamatinius gebėjimus atrasti savo temą, ją unikaliai, autentiškai atskleisti žiūrovui, taip pat išskirtinį talentą suburti bendraminčių kūrėjų – aktorių, teatro dailininkų, kompozitorių – komandą.

2015-ieji tapo lūžio, perversmo metais ne tik eurą įsivedusiai Lietuvai ar „Charlie Hebdo“ redakcijos išžudymą apraudančiai Europai. Tais metais su Kaunu atsisveikino ir Artūras Areima, sukūręs naują darinį AAT – savo vardo teatrą. Gimė šiuolaikinės dramaturgijos įkvėpti spektakliai „Po ledu“, „Nevykėlis“, „Medėjos kambarys“, „Klamo karas“ ir jų talpios žanrinės apibrėžtys: „nonkonformistinis, ekshibicionistinis, dekonstrukcinis ir isterinis aktas“, „žiaurumo meninė studija“. Režisierius vis dažniau deklaruoja esąs laisvo teatro laisvas filosofas, įdėmia stebėtojo akimi fiksuojantis dabarties chaosą ir provokuojantis žiūrovą mąstyti. O kartais diskutuoti. Arba įsitraukti į dialogą – atpažįstant save.

Spektaklyje „Antikristas“ vaidina Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentai Andrius Mockus, Giedrė Žaliauskaitė, Monika Poderytė, Valerijus Kazlauskas, – jauni aktoriai, po truputį tampantys žinomi būtent iš anksčiau minėtų Artūro Areimos teatro pastatymų. Spektaklio pradžioje, vykstant improvizuotai pseudo-partijas vienijančio pseudo-komiteto posėdžiui, bandau identifikuoti temą. Atrodo, kalbama apie kiek senstelėjusią aktualiją, pseudo-komitetas gilinasi į skandalingos dainos (aliuzija į „Šėtone, prašau“ autorių Whydotą) elgesio priežasčių ir pasekmių logiką. Aktoriai leidžia sau žiūrovų akivaizdoje padaryti lengvą vidinį dvasinių ir kūrybinių gebėjimų apšilimą. Kol kas jų veiksmai ir banaloki tekstai juokingi nebent jiems patiems.

Ką daro akimirksniu pradedantis nuobodžiauti žiūrovas šiuolaikiniame teatre? Arba kol kas droviai išsitraukia savo išmanųjį telefoną ir jungiasi prie socialinių tinklų, arba bando karštligiškai susidomėti tuo, kas vyksta paraleliai spektakliui. Premjeros publika marga – čia beveik visos perspektyvios, vilčių teikiančios teatro žvaigždutės, jauni, stilingi žmonės, puikiai žinantys, kas tokie yra Jėzus, Obama, Merkel, Putinas ir Trumpas. Kažkur matytų veidų galerija buvo efektingai įamžinta prie specialiai pastatytos foto sienelės. Besirenkančius į salę žiūrovus užkabinėjo keturi kaukėti personažai – įspūdingiausia kaukė vaizdavo standartinį „selfiuose“ fiksuojamą „ančiuko veidą“, t. y. pretenzingai papūstas lūputes. Turiu įtarimą, kad ši minia net geba identifikuoti spektaklyje vartojamas šiuolaikinės muzikos žanrų parafrazes ar „stand-up“ komediantų parodijas.

Bėda ta, kad aš prieš „Antikristą“ paruošiau namų darbus – išsiaiškinusi, kas gi tas „prapulties žmogus“, „nuodėmės žmogus“, „apsimetėlis mesijas“, vis laukiau iš scenos pradėsiant plūsti Nietzsche'ės (Nyčės) Antžmogio kančios vėmalus, ar tikėjausi bent jau išvysti blogio esmės ir ištakų paieškas. Nieko panašaus. Kelios šmaikščios Obama'os pasisakymų deklaracijos, viena ilga vokiškai padeklamuota Merkel prakalba ir Putino verbalinis galios pademonstravimas. Tik kažin, kodėl tai ne koks Neronas, Petras Pirmasis ar Napoleonas? – svarsčiau. Įpusėjus antrai spektaklio valandai, veiksmas vis dar klupčiojo prie bandymo apžioti, sugromuliuoti ir atryti neapžiojamą – šiuolaikinės politikos cirką. Tada prisiminiau keletą jautrių, nuoširdžiu naivumu nustebinusių jaunųjų aktorių pasisakymų. Pabandžiau vizualiai identifikuoti vaikį, pasakojusį, kad jis į bažnyčią eidavęs tik iš užuojautos savo nukaršusiai močiutei.

Andrius Mockus – tai turėjo būti jis – ypač jautraus ir minkšto, amorfiško žmogaus įspūdį scenoje kuriantis jaunuolis. Su juo buvo lengviausia tapatintis: aukštas, putlus vaikino kūnas, įspraustas į ankštą juodą švarkelį, nuo spektaklio pradžios badė akis mėsingomis, melsvai balkšvomis, sąmoningai apnuogintomis didelio, nerangaus žmogaus kojomis. Tvirto stoto, stiprybės kibirkštį riebaliukų pataluose slepiantis aktorius suvaidino komišką scenelę, kurioje parodyta didžiulio baliono išpūtimo ir susprogdinimo eiga. Jam, likus vienomis ankštomis apatinėmis kelnaitėmis, teko susidoroti ir su klastinga scenos grindų trauka, ir raiškiai kontrastuojančiu, skulptūriškai dailaus kolegos Valerijaus Kazlausko visada apsinuoginti pasiruošusiu kūnu. Didžiausias iššūkis – sušokti apnuogintiems vyriškiems lytiems organams diriguojamą tango ir akimirksniu kristi į švelnius santykius su tos pačios lyties atstovu. Stop – šiame spektaklyje nėra vietos švelnumui, jis pakertamas pačiose užuomazgose, tauriems jausmams čia sąmoningai neleidžiama išsivystyti.

Teatro kritikas Vaidas Jauniškis, 2017 m. sausio mėnesio žurnale „Kultūros barai“ apžvelgdamas 2016-ųjų sėkmingiausias jaunų teatro menininkų premjeras (straipsnis „Intymus šauksmas per mikrofoną ir jokių keiksmų“), akcentavo: „Nors scena ir salė visai šalia, mikrofonai apkraunami balso stygų darbu ir prakaitu, – šitas šauksmas turi būti išgirstas, pasikartojimai gal net nėra trūkumas, o priedainis, ilgai trukusios tylos / traumos užkalbėjimas-iškalbėjimas. Kadaise scenose triumfavusi dainuojamoji poezija šiandien virsta šaukiamąja drama. Sukuriamas naujas ryšys be tarpininkų, be poteksčių, be nutylėtų žodžių, nes mikrofonas, stiprintuvai, apšvietimas, medijos – nebe mediumai, o gyvenimo realybė, (balso) stygų tęsiniai į kitų ausis. Šiandien mikrofonas yra nebe egzotika, nebe modernybės ženklas, o paprastas laiko atributas, galintis tapti ir kartos ar bent jau kolektyvinės minties (j)garsintoju.“ „Antikriste“ mikrofonas yra viskas. Tai ir darbo įrankis, ir vienintelis kelias pasiekti žiūrovų ausis (antraip aktorių visai nesigirdėtų), ir savotiška burtų lazdelė, nukelianti mus iš šalies į šalį, arba estafetės lazdelė, perduodama metant iššūkį, kas šauniau parepuos, sudainuos, išskanduos. Kartu tai ir savotiškas lyties organo pratęsimas, papildoma atauga žmogaus kūne, skirta dirginti apsnūdusias jusles, imituoti malonumą.

Scena iš spektaklio „Antikristas“. Lauros Vansevičienės nuotrauka

Vis tik – Antikristas. Ar jis yra tai, kas krenta iš žmogaus kūno nuėjus į tualetą? Ar tai išskyros, liekančios po masturbacijos akto? Ar tai teatras, nebesugebantis artikuliuoti dabarties, besitaškantis paviršiaus purve, kepantis iš jo vaikiškas bandutes? Kuris iš tų keturių, dėl galimybės išlikti Artūro Areimos teatre, pasiryžusių nusimauti kelnes aktorių gali perteikti mums visiems bendras, universalias patirtis? „Pragaras – tai aš pats“, – šaukė mums pirmieji jauno režisieriaus darbai prieš devynerius metus. „Pragaras yra tie, kurie gali gimti iš manęs“, – droviai šnabžda naujausi Artūro Areimos spektakliai. Savęs naikinimo, saviplakos, vidinės pagiežos ir neapykantos randai. Ar mes, žiūrovai, esame pasirengę tapti tvarsčiais ant šio kraujuojančio spektaklio kūno?

Nemanau. Ciniškas, ironiškas šiuolaikinio žmogaus protas niekada neužmiega. Jis būdrauja ir visuomet yra pasirengęs atmesti, sunaikinti silpnuosius. Mes galime vieną kartą stebėti, kaip menininkas pavaizduoja savo kūrybinės genezės kelią pasitelkęs apokaliptinio žvėries metaforą. Iš pradžių jis toks mielas, jaukus, švelniakailis naminis gyvūnėlis, išpopintas mylinčių močiučių ir mamyčių. Pamažėle jis išsivaduoja iš kibių meilės gniaužtų ir virsta viską po savęs nušluojančiu žvėrimi – griovėju, nevaldomu, nepailstančiu, brutaliu. O štai jis jau sutramdytas, romus tupi stikliniame narve, scenos dėžutėje, savo netobulame kūne. Urzgia, rodo grimasas, kasosi užpakalį, ėda, tuštinasi ir kartais net vangiai bando dulkintis su kitais šio zoologijos sodo gyventojais.

Kartais finalinėje spektaklio scenoje besidulkinantiems „Antikristo“ veikėjams kyla noras pasikalbėti. Tada prabylama poezija, vaikiškais eilėraštukais, mintimis apie neišketptus sausainius močiutei, nešvankybėmis ir nuovargiu. Kai visos žmogaus kūno ertmės užpildomos kančia, nemeile, smurtu, orgazmais ir sielos pornografija, belieka suplanuoti kitą temą, apgalvoti naują žmogžvėrio elgesio schemą ir galbūt sukurti spektaklį apie gimtąjį miestą. Apie mirusius, nualintus, ištuštėjusius režisieriaus Artūro Areimos gimtuosius Šiaulius, kur jau suplanuota kita šio kūrėjo premjera.

Artis Ostups

Artis Uostupas gimė 1988 m. Maduonoje. Jis yra filosofijos mokslų magistras, trijų poezijos knygų autorius. Pirmąjį eilėraščių rinkinį išleido 2010 m. ir iš karto buvo teigiamai įvertintas kritikų. Nuo 2014 m. redaguoja interneto žurnalą „Punctum“, skirtą filosofijai ir poezijai. Laisvu laiku žaidžia šachmatais ir krepšinį. Už eilėraščių proza poemą „Trys fotografijos“ apdovanotas žurnalo „Latvių tekstai“ premija. Ši poema įtraukta į trečiąjį autoriaus rinkinį „Gestai“, tekstus iš kurio pristatome skaitytojams.

rytas prieš revoliuciją

Karalienės galvą, apipintą gandais ir degančiais žvilgsniais, iškelia iš paukščių plunksnų – nė sakinio, gilesnio už vaiko batelį, tik trapūs palyginimai, pavojingai priartėję prie liūdesio. Tik sniego baltumo tarnaitės gobtuvas išnyra ryto šviesoj. „Tik negailestingas saulės gongas, į kurį slinkdami iš vakarų trankosi perkūno vėzdai“, po baldakimu sėdinčius pašokdinę įsimylėjusius, dėl to piktus; jie atrodo kaip žaislai, kuriems teko gyventi su spyruokle nugaroje.

arena

Kaip toreadoras su buliumi raudoname smėlyje, įkalinti už plazdančių grotų, – ar mus išlaisvins švelnios priesaikos, kurios ištuština kūnus šešėlių teatre ir tvirčiau suveržia arenos horizontą? Iki plaukų kuodo – dulkių pilni žiedai, o raumenų tankios sąnašos – ten rankos įstringa į mirtį. Iki molinų garbanų erškėčiuoja prakeiksmai ir į akių rūdą, iš kaktos gelmės trenkęsis, suteka siaubas. Ar man pirmajam prisilietimas apaugo pirštine?

tamsa buvo cilindras

Po klajonių purvinais, sunykusių kačių aptūptais kiemais, senoj motociklo priekaboj degant laužui kaip visko bjauraus simboliui, mes užlipom į bokštą ir žvalgėme miesto kuprą, kurios gamyklų kaminai tepė apsnūdusius dūmus. „Ten, kur stogai surimuoti kaip eilėraščių posmai“, – aš prisiminiau pragaro virėjo žodžius, ten mirganti stotis pakėlė savo galvą – geležimi išvagotą kupolą. Tamsa buvo cilindras, kurį jam atnešė pulkai balandžių. Tavo bliuzelė elegantiškai švytėjo lyg į šakas įsipainiojęs vaiduoklis, kai bučiavai nušalusias mano ausis. Aš stovėjau apkurtęs, ir artėjantis triukšmas – vien tik trumpi šešėliai.

laiškai Zuzetei

Pučia rytys, Helderlino mylimiausias vėjas, – mažiausiai nuo 1803 metų, kai Tiubingene jis sukūrė himną „Andenken“, iki pat šios akimirkos po visai kitomis tuopomis. Tai gali būti lėto sprogimo pumpurai ar rugsėjo šešėliai, pribirę žiedų (jei painiojuos laikuos), bet čia nesugebu pradingti drauge su tavim, visad esančia svetur. Panašiai kaip Helderlino gyvenimas šalia Siuzetės, Frankfurto bankininko žmonos, Diotimos vėlyvuosiuose tekstuose – kuriai daug rašė iki išėjo iš proto, o dailidė Zimeris, išsilavinęs vyras, skyrė jam kambarį bokšte su vaizdu į upę ir pievas. Daugiau nė ženklo rudai įdegusio kūno, vien kūnų užtemimas.

tarno rūpesčiai

Gobelenas smilksta blausioj žibinto šviesoj: raudonai užtamsintas medžiotojų į nuokalnę kelias. „Kaip Diana į erškėčiuotą šlaitą, taip į mano poną lekia kažkokia miglota liga“, – mąsto gerasis tarnas, griebdamasis darbo: vatos gumulą pirmiausia suvilgo spirite, tada uždega ir sekundę palaiko taurėje lyg mažame žibinte. „Tai negali būti širdies astma“, – aklai ramina ir deda žibintus ant išblyškusios nugaros, prie kurios šie prisisiurbia lyg miško žvėrelių snukučiai. Aristokratas sunkiai švokščia, kai jį apkamšo raudonai tamsinta auksaspalve antklode. „Matau savo poną“, – žvelgdamas į gobeleną tarpduryje dar gaišuoja tarnas, „čiulbant lapijai“, ir bemaž ima čiulbėti: „su kunigaikščiais medžioklėj: per brūzgynus lekia šunys, kalno viršūnėje dega saulė, žūtis spindi durkluose ir mano pono galybėje.“

drugys gulint ant šono

Mažas, karališkas radijas, kurio nuožulnus sidabrinis skeptras gaudo lėtą ir vasarišką muziką, lygiai taip pat erzinančią kaip išdžiūvę žiogų sparnai, – jis slepia įtrūkį sienoje, įtrūkį su žaibo kirčio rašmenimis, negilų ir dulkėtą plyšį, kurio negalima išplėšti platesnio, kaip galima nuplėšti, pavyzdžiui, lengvai įplyšusį audinį. Ir todėl yra tik šis kambarys su mažu, karališku radiju, į kurio groteles atsimuša sudžiūvę sparnai – lyg fantominė atmintis apie tingius dalgio kirčius apaugusiam lauke. Ir jie ataidi vienas kitame, kol aš vėl užmiegu ir sapnuoju apie naują bendrumą. – Rudens vijoklių kalnas, į kurį džiaugsmingi žmonės lipa išgerti virš baugščių miesto šviesų.

septintoji zona

Aivarui

Pakalnėse medžiai, sustoję aplink miesto griuvėsius, užsimoja prieš vėtrą. Oras laisvas kaip trimitas iki muzikos; pelenuotoj dulkinėj miega bičių ir kamanių tuščias darbas. Jei kas atsigultų į pjuvenas ir skiedras, užpuščiusias niūrius kalėjimus, išgirstų gražiausią motorinio pjūklo riaumojimą; bet dabar tik širšių lizdas nebyliai skelbia sutemų leidimąsi ant namų ir sodų, atvirų ir išdraskytų kaip mirusiųjų krūtinės. Štai, apleista pašiūrė, kurios spalvas išblukino vėjas, – pažeminta ji laukia akimirkos, kai galės sugriūt visiškai. O tuo tarpu stiklo vatoj sproginėja mėsingi kirminai ir gyvatė artinas prie grobio – lėtai kaip nuotaka prie altoriaus. Koks gi nesantis aprūkęs vitražo žvilgsnis… Pagal Dievo panašumą dega šiukšlių urnos.

Iš latvių kalbos vertė Erika Drungytė

Ramūno Danisevičiaus nuotrauka

GODO, TEATRO DIENOS IR SCENOS UŽDANGOS BELAUKIANT

EDITA GRUDZINSKAITĖ

Sakoma, teatras prasideda nuo rūbinės. Šiandien, priklausomai nuo sezono – taip. Tačiau pirmosios teatrinės apraiškos Edeno soduose žiūrovui rūbinės nereikėjo. Jis buvo nuogas kaip, beje, ir aktorius. Adomo akims atiteko tobulas Ievos mono spektaklis, su savotišku katarsiu pabaigoje. Teatro ievų ir adomų santykiai, kaip ir visi namai – ne be dūmų. Tik ar tų dūmų ne pernelyg daug susikaupė XXI a., mat žiūrovų ir teatro skyrybų skaičius sulig kiekvienu saulėlydžiu tik didėja.

Aischilo, Sofoklio ir Euripido lopšy išsūpuotas teatras tvirtai atsistojo ant kojų ir, matyt, gerai pagirdytas ambrozija, tapo nemirtingas. Nekrologą teatrui buvo bandoma rašyti ne kartą, tačiau dvi seniausios profesijos, regis, atėjo kartą ir visiems laikams. Vienos jų nepažabojo nei įstatymai, nei pareigūnų pulkai, antrosios neišgujo nei kinas, nei technologijos.

Dar po bibliniu rojaus medžiu įvyko pirmoji cheminė reakcija, tie dvikryptčiai energijų mainai, kuriuose ir XXI a. vis dar esame gundomi dalyvauti ir mes. Tiesa, pasitelkiant ne tobulą spektaklio kūną, o „photoshopintas“ ir „photofuckintas“ marketingo viliones. Deja, ir katarsis į bilieto kainą dažniausiai neįskaičiuotas.

APIE TEATRO VYSTYKLUS IR ŠNARANTĮ ŠILKĄ

Pasak aštrialiežuvio Balio Sruogos, lietuviškas teatras gimė XX a. angoje. „Juodžemiškumo ir universitetiškumo“ teatro fuzija reiškėsi gaivališkai tiek iš artistų, tiek iš žiūrovų pusės. Pasipylė entuziastingi mėgėjiško teatro bandymai, nuo kurio „nesmagybių“ ir „neskanybių“ B. Sruogai iš rankos krito plunksna. Sceninis vyksmas, su visa spalvinga jo dramaturgija ir personažais, greičiau priminė turgų. Žiūrovai įsiterpdavo į spektaklio veiksmą, savo požiūrį reikšdavo riksmais, komentarais ar kumščiais, garsiai šaukdavo iš džiaugsmo scenoje pamatę pažįstamą.

Pradėtas „Amerikoje pirtyje“, po šiaudiniu stogu, teatras neilgai trukus persikėlė į prabangius rūmus, su šnarančiais damų tualetų šilkais ir „lakierkų“ kaukšėjimu.

Kauno ponios ir ponai, sotūs duonos, geidė žaidimų. Teatras ilgainiui tapo gyvenimo centru. Apie naują pastatymą mieste sklisdavo gandai, būsima premjera tapdavo dažniausia užstalės pokalbių tema. Dar valanda iki spektaklio pradžios teatras jau būdavo sausakimšas. Dažnai neapsieita ir be policijos, kuri sustabdydavo besiveržiančiuosius, pagalbos.

„Garbė Jėzui Kristui per amžius. Man pasirodė tinkamiausia jus pasveikinti tuo pat obalsiu šioje naujoje meno šventykloje, kuriuo aš kasdien tarnauju Dievo šventyklai“, – sakė Juozas Tumas- Vaižgantas savo prakalboje teatralams. Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje teatras iš tiesų tapo savotiška šventove. Nors ir apsirėdęs inteligento drabužiais, jis buvo vienas svarbiausių darbininkų valstybingumo statybvietėje, įkvėpdamas ir žiūrovus būti tomis bitelėmis, nešančiomis medų į gimtąjį avilį.

APIE (Į)KVEPIANTĮ TEATRĄ

Kiekvienas laikmetis turi savo kvapą. Jei tarpukario aukso amžiaus teatras kvepėjo prabangiais prancūziškais kvepalais ir tabaku, tai sovietmečiu jis pakvipo įtampos ir prožektorių paskrudintų kulisų dulkėmis ir dūmais cigarečių, kurias prirūkė visi visų laikų geriausių šio teatro spektaklių personažai (Kęstutis Navakas).

Teatruose vyko ne tik kūrybinės iškrovos ir įkrovos, bet ir vargu ar turintys analogų natūriniai mainai. Kolūkiai neretai užsakydavo visą salę ir aktoriams atveždavo bulvių, vaisių, duonos, pyragų ar net mėsos. Teatre vienu ritmu alsavo ar sulaikydavo kvėpavimą „mokslo ir menų žinovai, ponai darbininkai, bedarbiai ir daktarai, seimo nariai, žemdirbiai ir žvejai“.

Sovietmečio teatrui į poras geriausiai tinka sąvoka „šventovė“. Išėję iš spektaklio žmonės negalėdavo ištarti nė žodžio po katarsio, išgyvento „skaitant“ kalbą, kurios niekada nesimokė. Teatras grįžo į Edeno sodus, kur žiūrovai galėjo mėgautis uždrausto vaisiaus saldumu.

Pasak Vytauto Didžiojo universiteto Teatrologijos katedros vedėjo, doc. dr. Edgaro Klyvio (žavinčio ir savo įžvalgomis, ir stotu studijų kurso draugo), sovietinio laikotarpio žiūrovo meno supratimas buvo kur kas intelektualesnis, nes suvokimo procese labai svarbų vaidmenį vaidino politinės alegorijos. Šių alegorijų supratimas ir išgliaudymas reikalavo nuolat ieškoti to, kas nepasakoma garsiai ir tiesiogiai. Be to, geras spektaklis tokių prasmių turėjo kuo daugiau. Dar 1994-aisiais, kai Eimuntas Nekrošius pastatė Aleksandro Puškino „Mocartą ir Saljerį“, televizijos laidoje kalbinti spektaklyje vaidinę aktoriai sakė, kad jei vaidinant Mocartą skambinama pianinu, tai – ne teatras. Kodėl? Teatre niekas negali byloti tiesiogiai; jei aktorius vaidina grojantį kompozitorių, jis turi išlupti fortepijono stygą ir sukti ją aplink galvą, šokinėdamas ant vienos kojos. Nacionalinė bendruomenė sovietmečiu telkėsi ten, kur scenoje matė savo atvaizdą – didingus pasakojimus apie praeitį ir nacionalinę simboliką (austus raštus, žemę arba smėlį), kryžius, akmenis ir kt.). Tai buvo įvaizdžiai, suprantami visoms kartoms, socialinėms klasėms, skirtingų politinių įsitikinimų žmonėms. Teatras buvo juos vienijanti erdvė.

TEATRO ELEKTRO – MONTERO PALIKIMAS

Neseniai mirė Filadelfijos miesto dramos teatro elektro technikas Ridas, ilgą laiką tarnavęs tam teatre, uždegdamas ir užgesindamas lemputes. Ridas savo palikime tarp kitko duoda nurodymą, kaip pasielgti su jo kūnu:
„Mano galva turi būti atskirta nuo kūno tuojaus pat po mano mirties. Kūną palaidokite, o galvą perduokite į teatro kontorą, kur aš visą gyvenimą tarnavau. Aš noriu, kad mano kaukole naudotųsi scenoje rengiant kapus „Hamleto“ vaidinimo metu. Tegu aš būsiu „Vargšo Joriko“ kaukole.“

„Sekmadienis“, 1933 m. birželio 11 d., Nr. 24

APIE RINKOS VILIOTINĮ

Po 1990-ųjų ir teatrams, ir žiūrovams teko persirgti įvairiausiomis ligomis. Vieni įgavo imunitetą, kiti – mirė. Nugiedojus nepriklausomybės gaidžiui iš teatrų pabėgo ir jų „reklaminiais veidais“ buvusios dvasios. Žiūrovas virto nebe viešu piliečiu ar bendruomenės nariu, o individualiu vartotoju. Gudri rinka akimirksniu apvyniojo teatrą aplink pirštą ir spektakliai tapo „barkodu“ pažymėta preke.

Teatras, kaip besiporuojantis paukštis, bandė suokti, čiulbėti, šoko įmantriausius šokius ir net pakeitė spalvą, stengdamasis prisivilioti publiką. Tačiau ją suprasti tapo sunkiau nei moterį, kuri dažniausiai pati nežino, ko nori. Ko griebtis, kai slapto suokalbio, jungusio sceną ir salę, laikai praėjo?

„Visi jaučiame rinkos dvelksmą ir ieškome būdų, kaip su ja daugiau ar mažiau oriai susitvarkyti. Tai vis dar nepraeinantis šokas vyresniajai kartai ir iššūkis jaunesniajai. Šiuolaikiniame teatre neįmanoma išvengti tokių sąvokų kaip marketingas, komunikacija, auditorijos plėtra. Tai, kad žiūrovas turi savo teises, kad reikia atsižvelgi į tai, ko jis nori, kad narcisistinės režisierių fantazijos nėra gėris savaime ir kad penkiasdešimt procentų teatro energijos, pinigų ir žmonių skiriama darbui su publika ir tik likusieji penkiasdešimt procentų – kūrybai, pamažu tampa Lietuvos teatrų kasdienybe. Šiuolaikiniame teatre būtų labai sunku rasti tokių spektaklių, į kuriuos galėtų eiti seneliai su anūkais; visuomenė susiskaldė ir nebeliko tokių reginių, simbolių ir pasakojimų, kurie ją vienytų. Kiekvienam spektakliui yra numatoma tikslinė auditorija“, – sakė E. Klyvis.

APIE NUODĖMIŲ ATLEIDIMĄ

Ką gi. Išsirinkęs spektaklį, kuris tarsi ietis buvo nukreiptas į tave kaip tikslinės auditorijos vienetą, deja, dažniausiai jautiesi „išdurtas". Ieškodamas įvykio, šviežio ir inovatyvaus, pamatai, kad inovatyvumas teatre suvokiamas kaip prie naftalinu kvepiančios seno kirpimo suknelės prisegta iš mini LED ekranėlių sulipdyta „broškė". Negali pykti ant talentingų viešųjų ryšių specialistų, kurių sukurtais premjeros anonsais patiki net ir teatro žiūrovai – vilkai. Gal reikėtų pradėti juos, o ne teatralus apdovanoti Auksiniais scenos kryžiais? Ir komisijai būtų paprasčiau, ir žmonės – pelnytai įvertinti.

„Kartais pasvarstau: už kokias nuodėmes komisijos nariai visa tai turi peržiūrėti, vertinti? (...) skurdaus ir seklaus teatro stebėti (paskui – aptarti, lyginti, atrinkti geriausius) po visą Lietuvą gainiojama vadinamoji „kryžių komisija", – Menų faktūros skaitytojams guodėsi Audronė Girzijauskaitė. Miela Audrone, tas kryžius jūsų pečius užgula kartą metuose, o mums, žiūrovams, jį tenka tempti nuolatos ir dar už tai susimokėti. Maža to, net ir pavilkus kryžių du veiksmus su pertrauka (per kurią kylą pagunda tą kryžių mesti), sieloje neprašviesėja, o ir nuodėmių atleidimo negauni. Įsitaisius į ergonomišką žiūrovo krėslą, netrukus pasijunti lyg paguldytas į renovuotą, rekonstruotą ir sterilizuotą Prokrusto lovą, kurioje ištverti padeda tik viltis, kad uždanga netrukus nusileis. Ambicingos režisierių „ezopizuotos" teatrinės kalbos pažeistų ausų neapsiima gydyti jokie LOR specialistai, o net gerai treniruotam žiūrovui pakerta kojas, bandant rasti išėjimą iš režisūrinės minties labirintų. Vis dažniau teatrai siūlo ir SPA paslaugas, ypač purvo vonias. Jei tas purvas būtų sertifikuotas, tai kodėl gi ne. Tačiau po tokių neprofesionalių procedūrų, nieko kito nelieka, kaip tik grįžus namo tuos nešvarumus nusigrandyti, pasitaškant socialiniuose tinkluose. Vis lengviau darosi laukti Godo, nei nusileidžiančios scenos uždangos.

APIE BISUS, KEIKSMUS IR „EXELĮ"

Tai kokia išeitis? „Svarbu prisiminti, kad žiūrovų visada yra daugiau nei aktorių scenoje, o tai reiškia, kad kilus ginčui ar muštynėms, jie turi daugiau galimybių laimėti", – sakė Richardas Lowdonas. Kažkodėl mes rankas naudojame ne kumščiams, o aplodismentams, nors, tik išėję iš teatro, jo prieigas užteršiame nusivylimo keiksmų lavina. Tačiau salėje ponios ir pon(i)ai (lydintys damas ir atliekantys transportavimo funkciją), dosniai apdovanoja aktorius plojimais ir dažniausiai tai daro atsistoję. Norisi įspėti – jei aktorius blogas, aplodismentai jį daro dar blogesnį.

Pagal visus rinkos dėsnius esame tie, nuo kurių priklauso, kokios prekės paliks lentynas. O teatrai, kaip ir verslininkai, pardavinės niekalą tol, kol bus paklausa. Uždirbti būtina. Tai sveikas ir suprantamas noras, juoba kad be kitų rimtų motyvų reikia dar ir įtikti valdžiai. Miesto valdžia gi itin jautri matematikai, tad teatrai savo privalumus priversti surašyti „exelio" lentelėse. Ten vietos turiniui nėra, tik skaičiams. Valdžios vyrams, it barakudoms, prie širdies teatrai su stora pinigine. Neabejoju, kad idėja mieste esančius teatrus pakeisti „Domino" filialais susilauktų palaikymo, mat jų ataskaitų lentelėse sumos būtų apvalios.

Žiūrovai taip pat išmoko skaičiuoti. Ne tik eurus, bet ir laiką. Loteriją mėgsta ne visi, tad teatro bilietas vis rečiau įkrenta į jų pirkinių „krepšelį". Liūdniausia tai, kad 1987-aisiais su Jono Vaitkaus „Golgota" nukryžiuotas teatras paliko publiką ilgam Prisikėlimo laukimui.

Kauniečiai teatralai, ačiū Dievui, savikritiški. Vietoj ilgametės tradicijos tarptautinę Teatro dieną švęsti Kauno Rotušėje, nusileido ant žemės ir šiais metais rinksis renovuotoje Kauno autobusų stotyje. Seniausių pasaulyje profesijų atstovams stotis – tinkamiausia vieta. Be to, apsisprendusieji galės čia pat emigruoti – į Vilnių ar dar toliau. Ką jau padarė daugybė talentingų kauniečių. Gal net gausime bilietą dovanų.

Ir visgi. Šventė. Pabaikime viltingai: „Kaunas yra per daug energingas ir stiprus, kad nesugebėtų pralaužti to beprotybės kevalo, kurį jam vis užmauna ant galvos." Tai LRT Klasikos laidoje pasakė ne bet kas, o pats Karalius. Tiesa, ne miesto. Bet, Audrys.

postkritika

LUKAS ŠIDLAUSKAS

PRISISKYNĘ IR NUSITARKAVĘ 68
(Rež. Ron del Piero)

Režisieriaus Rono del Piero pristatinėti nereikia. Žanro klasikas po trisdešimt septintosios, trisdešimt aštuntosios, trisdešimt devintosios, keturiasdešimt ketvirtosios, penkiasdešimt aštuntosios, šešiasdešimt trečiosios, šešiasdešimt penktosios, šešiasdešimt šeštosios ir šešiasdešimt septintosios „Prisiskynę ir nusitarkavę" dalių užsikėlė sau gan aukštą kartelę: nuostabūs specialieji efektai, daugiamilijoninio biudžeto chalvos valgymo scenos, kvapą gniaužiantys vizitai į logistikos centrą. Išties, stulbinanti kino juostų sėkmė. Nenuostabu, jog ir naujojo režisieriaus darbo laukia daugybė asmenų. Ko gero, naujoji „Prisiskynę ir nusitarkavę 68" (angl. „Beautiful Apples 68") dalis pranoks netgi klasika tapusį „Žudiką, kuris ieškojo askaridžių" (angl. „Angry Men With Nice Friends").

Į kino teatrą stebėti juostos pasileidau iškart po tarpdisciplininio audiovizualinio „slam" poezijos renginio buvusiame politechnikume. Beklausydamas skaitymų mažumėlę išalkau. Kino teatro salę Nr. 8 pasiekiau nešinas

nedidele 43-ų litrų spragėsių laikmena. Atsisėdau ant sėdmaišio. Nuo pat pirmųjų sekundžių pajutau, kaip juosta mane įtraukinėja. Visų pirma, todėl, jog režisierius pasitelkė kozirį – scenaristą Johną Parmiggiano, puikiai žinomą iš keturis Oskarus susižėrusio „What a Gorgeous World" (liet. „Georgijaus pasaulis"). Ovacijų vertas pasirinkimas. Ko verti vien dialogai degalinėje, kuomet jos operatorius Džordžas (akt. K.Spacey) išrašo sąskaitą faktūrą už savivaldybės tarnautojo Džimo (akt. G. Clooney) A98 degalus iš septintos kolonėlės. Tiesa, tai nebuvo pats įsimintiniausias Kevino Spacey'io vaidmuo, nors ekrane skambėjusios jo frazės ir pretenduoja tapti folkloru („Kempinė išsausėjo!", „Balbinai, pats išsimasažuok!"). Užtat pagyrų nusipelno lenktyninink Maiklo personažas (akt. G. Staučė). Aktorius pademonstravo aukštąjį pilotažą, suvaidinęs nenuspėjamą charakterį, kuris vieną akimirką gali maitintis ajurvediškai, o kitą – smogti į snukį. Aukščiausios prabos vaidyba. Tiesa, ne iki galo išvystyta pasirodė siužetinė meilės linija, kuomet įsimylėjėliai Styvas (akt. D. Nagijev) ir Džeinė (akt. G. Depardieu) kuprinėse randa permatomų A4 formato lapų įmaučių. Tačiau bendro filmo įspūdžio šis trūkumas nesugadina.

Vizualinė kūrinio dalis žeria staigmeną po staigmenos. Festivalio „Sundance" pažiba – operatorius Gustavo Webcam – atliko nuostabų kadro padrebinimo darbą. Neįtikėtinai sufokusuota. Tobulai pagauti rakursai. Vienas įspūdingiausių kameros darbų šiais metais.

Pagyrų nusipelno ir garso takelis. Kai atėjau į seansą, mano ausų būgneliai buvo užsikišę siera, tačiau filmo muzika būgnelius atkišo. Tai buvo taip jautru, taip tikra. Tai buvo tobula.

Aš nežinau, kas gali būti geriau už šį režisieriaus darbą. Jį pamatyti privalo kiekvienas kino gurmanas. Jau dabar smalsauju, ką atneš šešiasdešimt devintoji, septyniasdešimtoji bei septyniasdešimt pirmoji filmo dalys.

Verdiktas:
9 pemzos iš 10

VAIKINAS, KURIS SĖDĖJO ATSISĖDĘS
(Rež. M. Scorsese)

Kino gurmanai puikiai pamena, į kokią ekstazę legendinis Martinas Scorsese katapultavo žiūrovus, pristatęs tikrais įvykiais paremtą trilogiją „LIDL: atidarymas". Deja, apie naująjį režisieriaus kūdikį to pasakyti negalima.

Filmas yra šūdas. Čia ne mano vieno nuomonė. Taip galvoja ir kiti septyni labai protingi mano pažįstami kino kritikai. Scorsese, aš žinau, kad tu dabar skaitai šitą tekstą. Šunie, neapsimetinėk, kad neskaitai „Nemuno". Žiūrėk. Įdėmiai paklausyk, ką tau pasakysiu. Aš esu adekvatus kino kritikas, bet tu, Scorsese, tu esi kretinas. Tu esi kinematografijos votis. Tu esi šiuolaikinio kino piktžaizdė. Išgama tu, per tave Puipa negavo nė vieno Oskaro. Tik dėl tavo kaltės nugangrenavo „Lietuvos" kino teatras. Martinai, prieš tai buvai normalus, visi iki vieno tavo filmai buvo nuostabūs, tu buvai labai talentingas, nuostabus režisierius. Bet vos tik pamačiau tą tavo filmą „Vaikinas, kuris sėdėjo atsisėdęs" (angl. „Very Nice Translation"), tu iškart tapai menkysta. Žiūrint filmą man pradėjo dribti putos. Putos dribo pirmąsias septynias minutes nuo seanso pradžios, vėliau dribimas stabilizavosi. Aštuonioliktą juostos minutę burnoje ir vėl pajutau putų tekstūrą. Man taip nėra buvę per visą mano kino recenzento karjerą.

Katastrofiško pirmojo įspūdžio nepataisė netgi chačiapuriai. Mane tiesiog purtė nuo scenarijaus, režisūros, siužeto, montažo, pirmaplanių, kostiumų, lokacijų, antraplanių, choreografijos, dekoracijų, postprodukcijos, specialiųjų efektų, apšvietimo, prodiusavimo, titravimo, kadravimo, rakursų, grimo. Aktorių oda atrodė išsausėjusi, o HD filmo kokybė išryškino besiformuojančius furunkulus ant sekretorės Lizandros (akt. C. Diaz) veido. Apgailėtina, kai režisierius elementariai nesugeba pasirūpinti riebalinėmis liaukomis.

Tai yra blogiausia, ką esu matęs per pastarąsias porą valandų. Manau, šis filmas nesulauks jokio dėmesio „Berlinalėje". Tai net ne kino juosta, o kažkokia celofaninė plėvelė. Už kurią tu, Scorsese, nusipelnai į snukį. Aš visiems savo draugams, kurių turiu du, išsiųsiu SMS, kad jie nežiūrėtų šitos celofaninės plėvelės.

Verdiktas:
0,5 pemzos iš 10.

I

IŠKABINIS MENAS

Iškabinis menas pateikia gyvenimo siluetą ir kontūrą. Jis ne analizuoja, o tik fiksuoja. Iškabinis menas yra panašus į veidrodį, tačiau iškaba neatspindi visų atspindimo vaizdo detalių, o tik bendrus jų požymius. Tai konstatuojantis menas.

J

JUNGTUKINIS MENAS

Jungtukinis menas jungia. Ir tuo viskas pasakyta. Jungtukinis menas jungia individus ir bendruomenes, požiūrius ir ideologijas. Istorine prasme tai į kontekstą orientuotas menas – tokia veikla, kuri žvelgia ir praeitin, ir ateitin, statydama tiltus tarp skirtingų krantų.

K

KARNAVALINIS MENAS

Karnavalinis menas – tai, be jokių abejonių, džiugus, laimingas ir malonus užsiėmimas, pramogoms ir teigiamų emocijų skatinimui skirta veikla. Kita vertus, karnavaliniam menui būdingas persirengimo, slėpimosi po kaukėmis, buvimo „kitkuo“ aspektas. Lotyniškai *carne levare* reiškia „pašalinti mėsą“ – tai su viduramžiška pasninkavimo tradicija susijęs fenomenas. Karnavalinis menas pasižymi prieštaringu dvilypumu: viena vertus, jis yra linkęs maskuotis, slėptis, būti ne tuo, kuo yra, kita vertus, būtent taip atskleidžiama žmogiškoji esmė, substancija ir būtis.

L

LOGISTINIS MENAS

Logistinis menas – tai nomadiškas menas. Logistinio meno atstovas yra menininkas-klajoklis, skrodžiantis vandenynų vilnis, padangių gelmes ir žemių tolius. Logistinis menas pasižymi mobilios substancijos paradoksu, kur meno vertė yra lygi pagrindinei egzistavimo sąlygai – judėjimui, jo dažniui, spartai ir pagreičiui. Mobilus menininkas nuolat juda, kita vertus, jo kuriamas menas taip pat neįsivaizduojamas be judėjimo. O kas ten yra ir „juda“ (forma, kūnas, materija, pavidalas, siužetas, idėja ir panašiai) – net nelabai svarbu.

M

MENIŠKAS MENAS

Ne, tai nėra oksimoronas ar sviestuoto sviesto paradoksas. Tiesiog bet kokį meną, jo raišką ar discipliną galima priskirti amato arba meno kategorijoms. Tai nuo amžių amžinųjų iki mūsų dienų išlikusi klasifikacija. Vieni menai orientuojasi į taikomąją – amatininkiškąją – funkciją, kitų esmė – meniškumas. „*Art for Art's Sake*", kaip pasakė Oscare'as Wilde'as. *Meniškas* menas nuo amatininkiško meno skiriasi nukūnintomis savo būsenomis, imanentinėmis ir eskapistinėmis idėjomis.

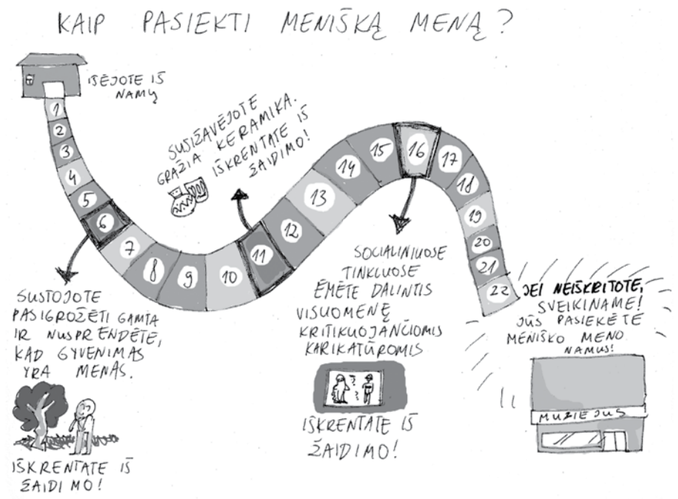

N

NAIVUS MENAS

Naivus (ne „naivusis"!) menas – tai toks menas, kuriam būdingas atlapaširdiškas požiūris į viską (aplinką, pasaulį, kitus, save, procesus, idėjas, koncepcijas, tapatybę, motyvus, plastiką ir visa kita). Jis yra linkęs detalizuoti, kadangi tarp (gal tiksliau – už) detalių ir slypi toji esmė, kurią nori išsakyti naivistai. Tai toks menas, kuriame negalioja jokie išankstiniai reikalavimai ir taisyklės. Galima nurodyti ne vieną socialinę menininkų grupę, kurioje neveikia konvencijos. Tai vaikai, psichiniai ligoniai, savamoksliai. Ir kai kurie profesionalai... Tad *naivų* meną galima skaidyti į sąmoningą ir nesąmoningą. Nes juk Petriukas (4 m.) tapymo taisykles laužo to nežinodamas, o Dubuffet ar Tapiesas – žinodami. Kai kurie subjektai tą nežinojimą taip pat paverčia taisykle.

ABĖCĖLĖS TĘSINYS – KITAME NUMERYJE.

Meno abėcėlė – tai dailės kritiko žaidimas, primenantis ateities spėjimą kavos tirščiais arba runomis, jo prasmė yra bet kurį menininką ir bet kokį meno procesą įdėti į konkrečią lentynėlę (abėcėlinę raidę), padedant parodų lankytojui užklijuoti etiketę meno kūriniui, autoriui arba kontekstui. Visas gyvenimas, ypač kultūrinis-parodinis, sudarytas iš įvairiausių konvencijų ir kitokių susitarimų, kuriuos galime vadinti labai paprastai – „etiketėmis". Meno pasaulyje mėgstama švaistytis apibendrinimais (tiksliau – antinomiškomis jų poromis): „gabus-negabus", „daug žadantis-beviltiškas", „geras-nieko vertas" ir panašiai. Inventorizuokime meno fenomeną, jo pasireiškimo būdus ir – leiskime menui prakalbti normatyvine leksika!

Projektas: „Remake arba Meno terminalas"
Idėjos ir tekstų autoriai: Ignas Kazakevičius ir Vidas Poškus
Komiksai: Miglė Anušauskaitė

GELGAUDIŠKIO DVARAS
KONCERTAI / PARODOS / EDUKACINĖS EKSKURSIJOS

Gelgaudiškio dvaras

Parko g. 5, Gelgaudiškis,
Šakių raj.
Tel. +370 676 82722
www.gelgaudiskiodvaras.lt
www.facebook.com
/GelgaudiskioDvaras/

EUROPOS KULTŪROS SOSTINĖ – LAIMĖJIMAS LIETUVAI!

ŠVĘSKIME KARTU!

KAUNO ROTUŠĖS AIKŠTĖ
2017 kovo 29 d. (trečiadienis) **18 val.**

TADAO CERN

GOLDEN PARAZYTH

Būgnų virtuozas GINTAS GASCEVIČIUS („BIX“)

ANTIKVARINIAI KAŠPIROVSKIO DANTYS

Kaunas
Šiuo**laik**inė
sostinė
2022

Miestas kandidatas
Europos kultūros sostinė